Eylül 2014
sayı
04

Albüm: Köşk'ün sakinleri

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

#tarih dergi

10 TL
KKTC Fiyatı 12 TL
ISSN 2148-547X
9 772148 547006

DÜNDEN BUGÜNE EŞCİNSELLİK

Velev ki hemcinsini sevdin

DOĞU VE BATI KÜLTÜRLERİNDE HOMOSEKSÜELLİK

VE

HOMOFOBİK AHLAK BEKÇİLİĞİ

IRAK

EZİDİLER: IŞİD VAHŞETİNİN SON KURBANLARI

GAZZE

FİLİSTİNLİLER: GAZZE YERLEBİR UMUT AYAKTA

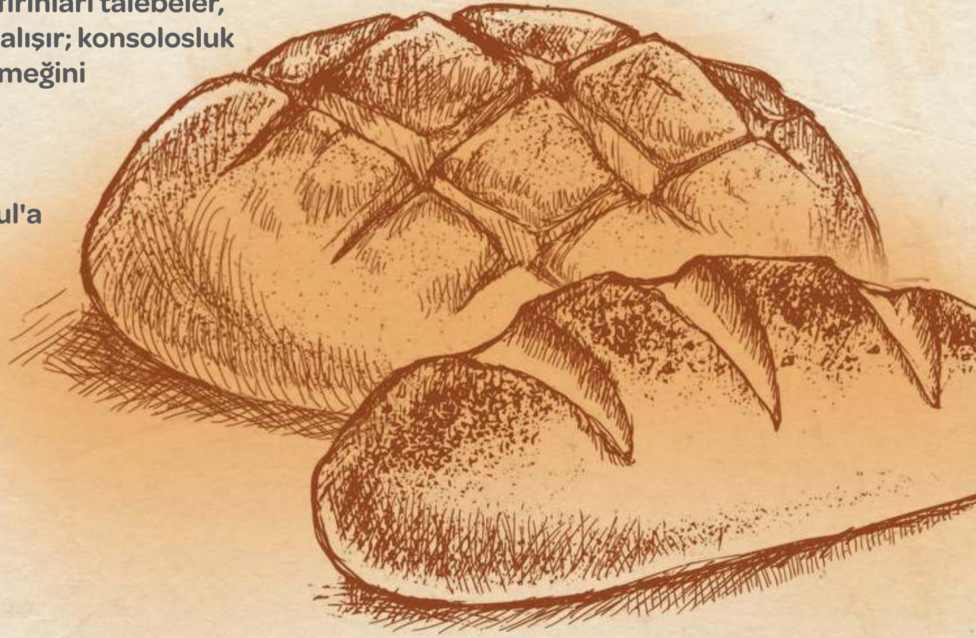
TARİH KADAR ESKİ BİR BESİN: EKMEK.

• Ekmek tarihler boyu toplum beslenmesinde etkin olmuş önemli besin kaynaklarından biridir. Mısır'dan eski Yunan'a, oradan Roma İmparatorluğu'na yayılmıştır. Bizans'ta da halkın temel gıdası olmaya devam etmiştir. Bu durum Osmanlı dönemi için de geçerlidir.

• Osmanlı saraylarında ekmekler için iki çeşit un kullanılmıştır: Has un ve Fodula unu. Savaş ve iklimsel nedenlere bağlı olarak yaşanan kıtlık dönemlerinde, ayaklanmalara neden olduğundan, Osmanlı devrinde ekmek yapımı ve dağıtımı bizzat padişah ve sadrazam kontrolünde yapılmıştır.

• İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından tayin edilen Hızır Bey Çelebi'nin İstanbul'daki ilk icraatı; ekmekçi esnafının temizliğe son derece riayet etmesini, hamura asla hile karıştırılmamasını, çıkarılan ekmekten hiç kimsenin şikayetçi olmamasını sağlamak olmuştur.

• İstanbul'da çok çeşitli fırınlar mevcuttu. Saray fırınları padişaha ve saray görevlilerine ekmek imal eder, ordu fırınları asker ocaklarına ekmek (fodla) çıkarır; imaret fırınları talebeler, yolcular gibi çeşitli ihtiyaç sahipleri için çalışır; konsolosluk fırınları yabancı devlet temsilcilerinin ekmeğini üretirdi.

• Devlet, esnafı sıkı denetler, fırınların un ihtiyacının karşılanması amacıyla İstanbul'a buğday getirilmesine ön ayak olur, kendi sermayesiyle mîrî ambarları sürekli dolu tutar, muhtemel bir darlık zamanında fırıncılara buğday veya un dağıtır, İstanbul halkının ekmek ihtiyacının karşılanmasına önem verirdi.

• Bugün ise taptaze ekmekler, CarrefourSA'nın sıcak fırınlarından sofralara ulaşmaya devam etmektedir.

GÜRSEL GÖNCÜ

Geçmiş tasavvurları ve tarihi restore etmek

Kapak illüstrasyonu: Candan İşcan

Makâme hayali bir kahraman ve onun maceralarının bir hikayeci tarafından dile getirildiği bir Arap edebiyatı türüdür. Bu türün en bilinenlerinden el-Harîrî'nin (öl. 1122) *el-Makâmât* eserinde kahraman Ebû Zeyd, hikayeci ise Hâris b. Hemmâm'dı. *El-Makâmât'teki* 50 kısa hikayeden birindeki iki karakterin deve üstündeki veda sahnesi Fransa Ulusal Kütüphanesi'ndeki yazmada resimlendirilmiş. Kapağımızı bu tarihî çizimden uyarladık.

Değer yargıları ve inançlar, malum her devre göre değişir. Değişmeyen, her tarihî dönemi her seferinde bugünün yargılarına göre değerlendirme hastalığı. Eşcinsellik konusu da bugünün hayat tarzlarına, ahlaki değer ve tercihlerine göre uzun mazisini biçimlendirdiğimiz "kritik" alanlardan biri. Tarihten birkaç anekdot alarak, yapay bağlantılarla kendimizi haklı çıkaracak sonuçlara varmamız kolay. Örneğin "Osmanlı toplumlarında eşcinsellik çok yaygındı, padişahlar, oğlanlar, vs." gibi bir yaklaşımın; "Osmanlı toplumunda eşcinsellik kesinlikle yasaktı, böyle şeyler olsa da pek azdı" demekle pek farkı olmadığı ortada. Geçmiş tasavvurları üzerinde oynamak yerine, ilgili dönemde yazılıp, çizilen belgelere bakarak konuyu anlamaya çalışmak şüphesiz daha sağlıklı.

Kapak konusunda ele aldığımız eşcinsellik tarihini, ana hatları ve kişileriyle bu anlamda sunmaya çalıştık. Bu devasa literatürün yasak, günah ve sansürle sarmalanmış olması, eşcinselliğin gizliliğini tarihsel bir "durum" haline getirmiş; ya da tam tersi. Yine de bu dosyada ele aldığımız Enderunlu Fâzıl gibi önemli bir Osmanlı aydınının, eşcinsellik temalarını da işlediği *Defter-i Aşk* adlı eserini sunduğu dönemin padişahı III. Selim tafından ödüllendirilmesi ilginçtir.

AIDS patladığı zaman hem bizde hem Batı'da bunun bir "homoseksüel hastalığı" olduğuna hepimiz inandık, inandırıldık. Yakın tarihin dezenformasyon veya "algı yönetimi" hadiseleri saymakla bitmez. Bu vaziyetin sadece yakın tarihle sınırlı olmadığı, ülkelerin, şehirlerin, meşhur şahsiyetlerin ve siyasi iktidar için mücadele eden rakiplerin birbirlerini suçlamak için eşcinselliği sıklıkla bir aşağılama sıfatı şeklinde kullanageldiklerini biliyoruz.

Bugünse özellikle Türkiye gibi "normları" altüst olmuş bir toplumda, kimilerinin kendilerini "normal", başkalarını öteki görmelerini, marjinal saymaları da ayrı bir anormallik değil mi? Son 30-35 senede eşcinsellerin, transseksüellerin maruz kaldığı baskı, şiddet ve cinayetlerde de ön sıralarda değil miyiz?

Ağustos sayımızın editoryal yazısı, önümüzdeki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden bahisle şu cümleyle bitiyordu: "Sonuçta Türkiye her yeni liderle, yepyeni bir 'restorasyon dönemi' yaşar". 62. hükümetin başbakanı Ahmet Davutoğlu da ilk konuşmasından beri "restorasyon" kelimesine vurgu yapıyor. İktidarın neyi restore etmek istediği ya da neyi restore etmeyi sürdürdüğü oldukça tartışmalı. Biz ise *#tarih* olarak, modern zamanların dünya görüşlerinden ve ideolojilerinden arındırılmış, çeşitli önyargıların üzerinde silgi işlevi gördükleri, günahıyla sevabıyla yaşanmışlığı, yani tarihi restore etmeye çalışıyoruz. Bu sayfalardaki mücadele, yanlış yapanın, haksızlık yapanın yaptıklarının yanına kâr kalmayacağı, hakkı yenenin hakkının teslim edildiği günler için.

İÇİNDEKİLER

DÜNDEN BUGÜNE EŞCİNSELLİK

Doğu ve Batı kültürlerinde erkek ve kadınlar cinsel tercihlerini nasıl yaşadı veya yaşayamadı? Sanat ve kültür alanında tabularla mücadele nasıl yürütüldü? Türkiye'nin yakın geçmişinde homoseksüellere karşı başlatılan cadı avı nasıl sonuçlandı, homofobik ahlak baskıcılığı nelere mal oldu?

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 04 • EYLÜL 2014 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MURAT TOKLUCU
(Sorumlu)

EDİTÖRLER
CEYLA ALTINDİŞ
İPEK CENT
BERKAN ÖZYER

GÖRSEL YÖNETMEN
CANDAN İŞCAN

YAYIN KURULU
ENİS BATUR
ŞEVKET DÖNMEZ
AYŞEN GÜR
HALİL İNALCIK
EMİN NEDRET İŞLİ
CEMAL KAFADAR
CENGİZ KAHRAMAN
ALP EJDER KANTOĞLU
R. SERTAÇ KAYSERİLİOĞLU
YİĞİT KÖSEOĞLU
AHMET KUYAŞ
MASİS KÜRKÇÜGİL
NECDET SAKAOĞLU
İSENBİKE TOGAN
HAYRİ FEHMİ YILMAZ

YAYIN DANIŞMANLARI
M. TANJU AKAD
ALP E. AKSUDOĞAN
ŞAHİN ALDOĞAN
SERHAN GÜNGÖR
İ. METE MİMİROĞLU
İLBER ORTAYLI
TUNCA ÖRSES
HASAN SALTIK
CELAL ŞENGÖR
AHMET T. KARAMUSTAFA

İMTİYAZ SAHİBİ
CEM AYDIN
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme Ticaret A.Ş.

GENEL MÜDÜR
CENGİZ TEMEL

OPERASYON
SERCAN ÇELEBİ

PAZARLAMA
YASEMİN ÖRS

MALİ İŞLER
ELİF AYHAN

ÜRETİM/PLANLAMA/DAĞITIM
SONER ÖZER

REKLAM
REKLAM GRUP BAŞKANI
Ebru Alişan
ebrualisan@ommedya.com
REKLAM GRUP BAŞKAN YARDIMCISI
Gülcan Avuka
gulcanavuka@ommedya.com
REKLAM MÜDÜRÜ
Deniz Eroğlu
denizeroglu@ommedya.com
REZERVASYON SORUMLUSU
Gökay Keser
gokaykeser@ommedya.com
OMMEDYA - Seyrantepe Mahallesi, İbrahim Karaoğlanoğlu Mah. Yayıncılar Sok. No: 10/1 34418 Seyrantepe-İstanbul
✆ 0212 280 95 85

YÖNETİM YERİ
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme ve Ticaret A.Ş. Ömer Avni Mah. İnönü Caddesi, Mithatpaşa Apt. No: 48/11 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu-İstanbul
✆ 0212 252 32 22

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Sanayi Mahallesi 1673, Sokak No: 34 34510 Esenyurt Büyükçekmece-İstanbul
✆ 0212 622 63 63
Promat@Promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş. Sabah 2000 Tesisleri, Fatih Mah. Hasan Basri Cad. 34885 Samandıra-İstanbul
✆ 0216 585 91 00

KATKIDA BULUNANLAR
FULYA İLKDOĞDU, MURAT KASPAR, SUAT ALPER ORHAN, ÇİÇEK ŞAHBAZ, TEKİN ŞENER, AYLİN TURAN

Biterken bu yaz...

Gelen mesajlardan anladık ki *#tarih* sizinle birlikte yazın tadını çıkardı; denizde, havuzda, gölgede ve dijital tabletlerde keyifle okundu, dinlendi, izlendi. Gerek tatilde gerek evde bizi yanından ayırmayan tüm okurlarımıza ofisten selamlar.

Sertaç Yıldız

MEKTUPLAR, MESAJLAR...

Dijital dergi için ikon kılavuzu

+

 journalofyy

› Tarih dergiciliğine getirdiğiniz yeni soluk nedeniyle teşekkür ederek başlamak istiyorum. Bir sorum olacak: 1. Dünya Savaşı başında İngiltere'nin el koyduğu savaş gemilerinin akıbeti ne oldu?
Oktay Yücer
#tarih Donanmayı güçlendirmek isteyen Osmanlı Devleti, 1910'da İngiliz tersanelerinde yapılan iki dretnota talip oldu. Hazinenin parası çıkışmayınca, başlatılan kampanyayla halktan para toplandı, birçok insan takılarını bağışladı. Alınan dretnotlara *Sultan Osman-ı Evvel* ve *Reşadiye* isimleri verildi. 1914'te suya indirilen gemiler, Osmanlı Devleti'nin savaşta Almanya'nın yanında yer alması yüzünden teslim edilmedi. Bu durum, gemilerin alınmasına katkıda bulunan halk arasında da infiale yol açtı. Dretnotlar 1. Dünya Savaşı'nda İngiliz donanmasında çok az kullanıldıktan sonra limana çekildi. Ardından sökücülere devredilerek jilet oldu.

› Dijital dergi için belirtilen ayrıntılı fotoğraflara, basılı edisyonu alanlar ve abone olanlar için de erişim imkanı olsa…
Çağlar Oblomove

› Cumhurbaşkanlığı yazısı çok iyi olmuş. Tarihsel süreçten günümüze ve kutuplaşmayı enfes anlatmışsınız. Teşekkürler, iyi ki varsınız.
Seyfullah Sarıkaya

› Sıkı okuyucularınızdan biri olarak, derginizin eksikliğini aylarca hissettim ve sizler gibi olağanüstü bir ekibe sahip çıkacak "babayiğidi" bekledim. Derginizi raflarda gördüğüm an son zamanlardaki en mutlu ânımdı, herkese haber verdim hızlıca. Ancak size yazmakta acele etmedim, çünkü bir görmek istedim yeni dergiyi. 3. sayınızı da dün ağır ağır okudum ve gördüm ki dergimiz eski kalitesinden hiçbir şey kaybetmeden, bilakis daha hevesle harika konuları işlemeye, bizleri bilgilendirmeye devam ediyor.
Bahadır Çakmak

› Dijital edisyonunuz için çok teşekkürler. Uygulamalarda önemli bir eksiği tamamladınız.
Stiva

› İyi ki varsınız *#tarih* ekibi, mükemmel bir sayı olmuş. Bu arada dijital yayınınız da çok başarılı.
Metin Kutluer

› Yansız yazılarınız için teşekkürler.
Hasan Durur

› *#tarih*'i ihmal etmeyin, deneyin, müptelası olabilirsiniz!
Buket Uzuner

› Tarihin merkezi Akropolis manzarasında *#tarih* okumanın keyfi paha biçilemez.
Fatih Yüce

› *#tarih*'in dijital yayını çok başarılı. Kesinlikle tavsiye ederim.
Salih Coşkun

› Bekir Ağırdır'ın *#tarih*'teki kutuplaşma yazısı söyleşiden düzyazıya geçirildiği için politik analiz olarak aşırı yavan kalmış. **Serkan Mutlu**

› *#tarih*'in Ağustos sayısı öyle böyle güzel olmamış. Her konu birbirinden ilgi çekici ve bir o kadar da akıcı bir üslupla anlatılmış.
Serdar Köse

› Ağustos, 10 numara sayı olmus. Elimden bırakmadan her sayfasını okudum. Her ay daha iyi oluyor.
Jan Devrim

› Bu sayıda beğendiğim 2 dosya var: Kutuplaşmanın Tarihi ve 1. Dünya Savaşı'nın başlama sebepleri. Ne diyeyim? 10 numara 5 yıldız.
Egoist

› Edebiyat, siyaset, spor, coğrafya ve illa ki tarih. Bir tarih dergisinden çok daha fazlası için *#tarih* tavsiyemdir.
Şakir Ural

› Ağustos sayısı yine dopdolu. Bu güzel içerikleri bizimle buluşturan *#tarih* ekibine sonsuz teşekkürler.
Ali Demirtaş

› Dijital sayınızın fiyat politikasını gözden geçirmeniz daha fazla okuyucuya ulaşmanızı sağlayacaktır. Bu fiyat yüksek.
Ozan Ilgınoğlu

› Artık dünyanın neresinde olursam olayım *#tarih*'e ulaşabileceğim. Şimdiden heyecanlandım!
Hayri Dağlı

› Başka tarih dergilerine bakınca kıymetinizi daha iyi anlıyorum. İyi ki varsınız, böyle devam etmenize ihtiyacımız var.
Zeynep Camuşcu

› Temmuz sayınızda III. Selim'in hatt-ı hümayunu aslını ve Latin harflerine çevrilmiş hâlini yayınladığınız Ramazan yazınızdaki çeviride iki kelimenin eksik yazılmış olduğunu farkettim. Anlamı değiştirmeyen ufak bir gözden kaçma olsa da derginizin bu konudaki hassasiyetine binaen iki kelimeyi göndermek istedim. "...Rezzak-ı Alem olan Allah inayet (ihsan) eylesin çaresi ne ise, ziyade işletmek (ile) mi olur hâsılı dikkat edesin."
Oğuz Satır
#tarih Okurumuz haklı. "İhsan" ve "ile" kelimeleri çeviri yapılırken gözden kaçmış.Okurlarımızın en ince ayrıntısına kadar dergiyi takip etmeleri çok sevindirici, bir o kadar da sorumluluk yükleyici. Bu güzel hassasiyetleri son derece dikkatli olmamızı elzem kılıyor. Dergimizi satır satır, dikkatle okuyan tüm okurlarımıza teşekkür ederiz.

› Domates ve yoğurt almam gerekiyordu, cebimde 10 TL kalmıştı. Rafta *#tarih*'i gördüm, tarih açlığı baskın geldi. **(Üç gün sonra...)** Dergi 03.15'te bitti. Harikaydı ama yarın işe kim gidecek şimdi, söyler misiniz?
Erdem Oktar

› Masis Kürkçügil şahane giriş yazmış. "Temsil" denilen kutsal yetkiden, kabloyu "kralsız dünya" Çatalhöyük'e bağlamış.
Mehmet İren

› *#tarih* dergisinin yeni sayısında İskender'in rotasını o kadar iyi kurgulamışlar ki, tarihin bugünkü hali bu kadar net anlatılır, tebrikler.
Uğur Biryol

› İlk çıktığı günden beri okurum. Son sayısı belki de en iyisi oldu. Tebrikler!
Özer Tümer

› *#tarih* dergisine abone olmak, her ayın başında mutluluk ve rahatlık verici sihirli bir küçük şişenin kapınıza bırakılması gibi.
Neşeli Beyin

› "Bir heştegtarih verir misin?" diyebilecek olmaktan dolayı mutluyum. Allah ömür verdikçe, yayın kaliteniz de böyle sürdükçe takipçinizim.
Hakan Cengiz

› Geçen sayıda yer alan "Başa Geçmenin Tarihsel Serüveni" başlıklı kapak konusunda, "En iddialı Yüksek Mevkii" bölümünde Ankara'daki Hacı Bayram Külliyesi'den ve Ankara Tapınağı'ndan bahsediliyor. Külliye Osmanlı döneminde bugünkü "kampüs-yerleşke" anlamında kullanılırdı. Halbuki bugün sadece cami vardır. Tapınak ise Augustus için inşa edilmemiştir, Hellenistik döneme aittir.
#tarih Arapça "külliye" kelimesi 20. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatı tarihi yazımında, birçok yapıdan oluşan bina topluluklarını tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Ankara Hacı Bayram Dergahı, bugün cami-tevhidhane, bunun altındaki halvet hücreleri, Hacı Bayram Veli Türbesi, muvakkithane, Fazlı Paşa Türbesi gibi birimlerden oluşmakta. Harem ve selamlık, derviş hücreleri, mutfak, kiler, taamhane, misafirhane, medrese, hazire, hamam gibi birimleri ise zamanla yok olmuştur. Bu nedenle bu yapılar topluluğu külliye olarak tanımlanır (Baha Tanman, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Hacı Bayram-ı Veli Külliyesi", Cilt 14, İstanbul 1996, sayfa 448-454). Augustus Tapınağı'nın inşa tarihi konusunda farklı yaklaşımlar olmuştur. Yapı bazı eski araştırmalarda, doğrultusu ve çevrede bulunan mimarisi ile ilgili kimi süsleme elemanlarına dayanarak Hellenistik Çağa tarihlendirilmektedir. Ancak bunlar kesin ve kabul edilmiş tezler değildir. Son yıllarda yeni arkeolojik ve epigrafik değerlendirmelerle tapınağın Augustus çağına ait olduğu ortaya çıkmıştır (Musa Kadıoğlu, Kutalmış Görkay, Stephen Mitchel, *Roma Döneminde Ankyra*, İstanbul 2011, sayfa 79-109).

Abone oldu, *#tarih* ailesine katıldı

İlk sayısından beri abonesi olduğum, her sayısını sindire sindire büyük keyifle okuduğum *#tarih*... Dergiden gelen telefonla yayın kuruluna davet edilen ilk okur olduğumu öğrenmenin mutluluk ve gururu... Henüz piyasaya dağıtılmadan Ağustos sayısını sıcağı sıcağına elinde tutabilmek ve herkesten önce Eylül sayısının konularını bilmek... Hayranı olduğum tarihçilerle aynı havayı solurken derginin hazırlanma sürecine şahit olup, tüm ekibin alınteri ve emeğinin kıymetini anlamak... Teşekkürler *#tarih*, iyi ki varsın. - Cenk Öner

Abonemiz Cenk Öner yayın kurulu üyelerimizle Eylül sayısı içeriğini tartıştı, 23 Temmuz 2014.

SAKINAN GÖZE BATANLAR

'Kutuplaşma' dosyasında Muzaffer Albayrak ve Ahmet Kuyaş imzalı yazıların dönemleri sırasıyla "16-19. yüzyıllar" ve "19-20. yüzyıllar" olacaktı. Dikkatle okuyup uyaran okurlara tesekkur ederiz.

VEFA ORTA

Çift dikiş çetesi

Okulların açıldığı Eylül ayı, bugün olduğu gibi eskiden de binlerce öğrenci için yeni öğretim yılı heyecanı demekti. Bir önceki yıl başarısız olup bütünleme sınavlarına giren öğrenciler ise, sınıfı geçip geçemeyecekleri okullar açılmadan kısa süre önce belli olduğu için diğer arkadaşlarından daha heyecanlı ve stresli olurdu.

Bu güzel fotoğraf 1931 yılı Eylülünde ayında çekilmiş. Poz verenler, Vefa Ortamektebi'nden mezun olmayı beklerken sınıfta kaldığını öğrenen son sınıf öğrencileri. 17 Eylül 1931 tarihli *Yeni Gün* gazetesindeki bu fotoğrafın altında şunlar yazıyor: "Vefa Ortamektebi son sınıf talebesinden 77 efendi bu sene ikmale kalmış ve yapılan imtihanda bunlardan yalnız üçü sınıfı geçmiştir. Bu vaziyet karşısında diğer 74 talebe mektep müdüriyetine ve Maarif'e müracaat ederek mağduriyetlerinden bahisle neticenin tashihini istemişlerdir".

CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

01 EYLÜL 1914

Son "göçmen güvercin" Martha öldü. Bu kuşların nüfusu 19. yüzyılın başında 5 milyar kadardı.

Martha

02 EYLÜL 1977

Ümraniye'deki 1 Mayıs mahallesinde gecekondu yıkımı sırasında halk ve polis arasında arbede çıktı. İki saat süren çatışmada 13 kişi öldü, onlarcası yaralandı. CHP Başkanı Bülent Ecevit, halkın üstüne ateş açmanın insanlık ayıbı olduğunu söyledi.

03 EYLÜL 1950

Giuseppe Farina

İtalyan otomobil yarışçısı Giuseppe Farina, İngiltere Silverstone'da düzenlenen Formula 1'in ilk dünya şampiyonu oldu. Alfa Romeo aracıyla 30 puan alan Farina, 16 yıl sonra geçireceği trafik kazasında hayatını kaybedecekti.

04 EYLÜL 1616

Roma-Germen İmparatorluk elçisi sekreteri Crailsheimli Adam Wenner, Prag'dan gelen 150 kişilik heyetle beraber I. Ahmed'in huzuruna kabul edildi. Sarayı anlattığı günlüğü *Padişahın Huzurunda* ismiyle piyasadadır.

08 EYLÜL 1914

İngiliz er Thomas James Highgate, 1. Dünya Savaşı'nda taburunu terk ettiği için kurşuna dizildi. Savaşın 35. gününde sivil elbiseleriyle bir ambarda bulunan 19 yaşındaki Highgate, savaş sırasında infaz edilen 306 İngiliz askerin ilki oldu.

09 EYLÜL 1974

Fırat Nehri üzerinde kurulan Keban Barajı ve Hidroelektrik Santrali, başbakan Bülent Ecevit'in katıldığı törenle ilk kez elektrik üretti. Santral, o dönemde ülkenin elektrik ihtiyacının yüzde 20'sini karşılıyordu.

10 EYLÜL 1623

Sultan I. Mustafa, ikinci defa tahta getirilişinden 16 ay sonra Saray'a kapatıldı. Yerine yeğeni IV. Murad geçti. Burada 16 yıl münzevi bir hayat süren Mustafa'nın adına yapılan eser, bilinen hasekisi veya çocuğu yoktur, okuma yazma da bilmediği söylenir. "Deli Mustafa," tahta ilk defa 22 Kasım 1617'de getirilmiş, 96 gün sonunda da indirilmişti. Dengesiz sultanın hal' edilmesinde bir neden de yatağına kadın yaklaştırmaması ve bunun Osmanlı hanedanı için bir tehlike sayılmasıydı. Mustafa, 19 Mayıs 1622'de tekrar tahta oturtulmuştu.

11 EYLÜL 1792

Dünyanın en büyük mavi ve uğursuz elması Umut Elması, hapisteki Fransa kralı XVI. Louis'nin koleksiyonundan çalındı. Seyyah Jean Baptiste Tavernier'nin 17. yüzyılın ortasında Hindistan'dan getirdiği elmas, 1812'de Londra'da ortaya çıkacaktı.

Umut Elması

15 EYLÜL 1656

Köprülü Mehmed Paşa özel koşullar ve olağanüstü yetkilerle sadrazam oldu. Köprülüler dönemi böylelikle başladı. Sadrazam, torunu yaşındaki IV. Mehmed'e avın yararlarını öğretecek, İstanbul'dan uzakta kalmasını sağlayacaktı.

16 EYLÜL 1400

Owain Glyndwr, Galler prensliğini ilan etti. İngiltere'den bağımsızlık hareketinde aristokrat ve köylülerin desteğini alacak, 1415'e kadar savaşacak ancak Galler'in son yerli prensi olarak kayda geçecekti.

17 EYLÜL 1970

Ürdün Kralı Hüseyin, Suriye ve ABD'nin desteğini alarak Filistinli kuvvetler ile iç savaşa girdi. 15 bin Filistinlinin hayatını kaybettiği Eylül ayı tarihe "Kara Eylül" olarak geçti.

21 EYLÜL 1521

Yavuz Sultan Selim 53 yaşında öldü. Sırtındaki, "şirpençe" diye bilinen çıbanı sıktırması üzerine rahatsızlığı artan dokuzuncu padişahın ölümü, yeniçeri ayaklanmasından korkularak 9 gün boyunca saklandı.

22 EYLÜL 1903

New York'ta yaşayan İtalyan göçmen Italo Marchiony, dondurma külahı katlama aleti için patent başvurusunda bulundu. Avrupa sofralarında 18. yüzyıldan beri olan külah, 1904 St. Louis Dünya Fuarı'nda ABD çapında popülerlik kazandı.

23 EYLÜL 1951

Kurtuluş Savaşı sırasındaki Malkoç Baskını'nda Yunan ordusuna karşı silahlı mücadeleyi başlatan Yörük Ali Efe, Bursa'da öldü. İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilen kahramanın Aydın'daki evi, müzeye dönüştürülmüştür.

24 EYLÜL 1991

ABD'li grunge grubu Nirvana'nın *Nevermind* albümü piyasaya çıktı. Bu, grubun ikinci albümüydü ve dünya çapında 30 milyon satarak pek çok önemli listede tüm zamanların en iyi albümleri arasına girecekti.

Nirvana, Nevermind'ı anlatıyor

Kapak bebeği

25 EYLÜL 1925

İstanbul'da yangın söndürme görevi, belediyeye devredildi. İlk modern belediye itfaiyesi, Vali ve Belediye Başkanı Ali Haydar (Yuluğ) Bey'in Fiat fabrikasından satın aldırdığı araçlarla kentin değişik semtlerinde beş itfaiye grubu oluşturmasıyla kuruldu. Tulumbacılık böylelikle tarihe karıştı. Eylül ayının son haftası, itfaiye haftası olarak kutlanır.

05 EYLÜL 1698

Ülkesini modernize etmek isteyen "Deli" lakaplı Rus Çarı I. Petro, sakalı vergiye bağladı. Sakal bırakan erkekler, vergi ödeyecek ve bir yüzünde "sakal gereksiz yüktür" yazan madeni bir para taşıyacaktı. Uygulama, 1772'de kaldırıldı.

06 EYLÜL 1917

Haydarpaşa Garı faciası yaşandı. Filistin cephesine gönderilecek asker ve cephaneyi taşıyan tren infilak etti. 16:30'daki iki patlamanın ardından Kadıköy'e şarapnel yağdı; Avrupa yakasındaki evlerin camları kırıldı.

 Haydarpaşa Garı faciası

07 EYLÜL 1937

Oyuncu ve yönetmen Cüneyt Arkın (Fahrettin Cüreklibatur) Eskişehir'de doğdu. Kazandığı bursla tıp okuduktan sonra askerliğini yaparken yönetmen Halit Refiğ ile tanışacaktı. İlk filmi Gurbet Kuşları (1964) oldu ve 300'e yakın filmde oynadı.

12 EYLÜL 1878

Güneş ışınlarının taşlaşmış hali olduğuna inanılan ve Antik Mısır'dan bugüne kalan en ünlü dikilitaşlardan biri, Kleopatra'nın İğnesi, Londra Limanı'na dikildi. Bir eşi de New York'a dikilecek olan 3000 senelik eseri, İngilizlere Kavalalı Mehmed Ali Paşa hediye etmişti.

13 EYLÜL 1922

İzmir'de Yunan askerinin "denize dökülüşü"nden dört gün sonra, Basmane'de başlayan yangında 25 bin ev, işyeri, kilise, hastane ve fabrika yandı. Gayrimüslim mahallelerini tümüyle yok eden yangın Türk mahallesi sınırında durduruldu.

 Basmane yangını

14 EYLÜL 1855

İstanbul'dan Avrupa'ya ilk telgraf çekildi. Telgraf, Paris ve Londra'daki Osmanlı büyükelçileri aracılığıyla Kırım'daki Rus kalesi Sivastopol'un düştüğünü bildiriyordu.

18 EYLÜL 1970

27 yaşındaki ABD'li müzisyen Jimi Hendrix, Londra'daki Semerkand Oteli'nde öldü. Blues, caz, rock ve soul türlerini elektro gitarıyla harmanlayarak tarihe geçen efsane sanatçı, tavsiye edilen dozun 18 katı uyku hapı ve alkol almıştı.

 Ölmeden 1 gün önce

19 EYLÜL 1976

Türk Havayolları tarihinin en büyük ikinci kazası yaşandı. Milano-İstanbul-Antalya seferini yapan TK 452 sefer sayılı uçağın taşıdığı 8 kişilik mürettebat ve 146 yolcudan sağ kalan olmadı.

20 EYLÜL 1970

Ay'a gitme konusunda ABD ile yarış hâlindeki SSCB'nin Luna programı 24 aracından biri *Luna 16*, Ay'a inip toprak örneği alabilen ilk insansız araç oldu. 4 Eylül'de 100 gr ay toprağı taşıyan kapsül, Kazakistan topraklarına indi.

26 EYLÜL 1960

Fidel Castro, o tarihe kadarki en uzun Birleşmiş Milletler kürsü konuşmasını yaptı. Küba Başbakanı, ABD'nin (Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine karşı) sürdürdüğü agresif emperyalist politikaları 4 saat 29 dakika boyunca eleştirdi.

27 EYLÜL 1699

Girit'teki Kandiye Kalesi, Osmanlı ordusunca alındı. 25 sene süren mücadelenin ardından, Venedikliler Kandiye'nin anahtarlarını iki gümüş tepsi içinde Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'ya teslim ettiler. Girit, bir Osmanlı vilayeti oldu.

28 EYLÜL 1964

Dünyanın bütün işçileri birleşti. Londra'da St. Martin's Hall'da yapılan toplantıda Uluslarası İşçi Birliği kuruldu. Avrupa solunun bütün renklerinin katılımıyla gerçekleşen toplantıya, harekete daha sonra damgasını vuracak olan Karl Marx da katılmıştı.

29 EYLÜL 1555

Kanuni Sultan Süleyman, Veziriazam Kara Ahmed Paşa'yı idam ettirdi. Arnavut asıllı paşa, Yavuz Sultan Selim'in kızıyla evlenmiş, askerî başarılar elde etmiş, yerine geçtiği Damat Rüstem Paşa'nın entrikasına kurban gitmişti.

30 EYLÜL 1895

İstanbul'daki ilk "Ermeni patırtısı" yaşandı. Patrik İzmirliyan'ın harekete geçirdiği militanlar, Kadırga'dan Sultanahmet'e yürüyüp terör estirdiler. II. Abdülhamid, hafiyeleri aracılığıyla Müslüman halkı eyleme yöneltti; bine yakın Ermeni öldürüldü.

ETi
Balık

MUTLULUK
DENİNCE AKLA...
ETi

pizza

Lahit kapakları Vezneciler altgeçidinde asfaltın hemen altında bulundu.

Fotoğraf: Kerim Altuğ

İSTANBUL/Beyazıt

Asfaltın altı Roma mezarı

HAYRİ FEHMİ YILMAZ

İstanbul Beyazıt meydanında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yürüttüğü Vezneciler alt geçidi yenileme çalışmalarında, asfaltın hemen altından Roma dönemi iki lahit kapağı çıktı. Anlaşılan lahit (sandık şeklindeki mezar) kapakları belirlenemeyen bir dönemde yerlerinden çıkarılıp buraya taşınmış. Eserler koruma amacıyla İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne kaldırıldı.

Söz konusu alan, antik Byzantion kentinin nekropolüydü. Bu büyük mezarlık alanı Çemberlitaş, Çarşıkapı'dan Laleli'ye kadar uzanıyordu. Daha 4. yüzyılda Konstantinos'un kenti başkent haline getirmesi ile bu mezarlık kent içinde kaldı. Mezarların üzerine binalar inşa edildi. Aynı dönemde bölgeye günümüze kadar varlığını koruyan büyük bir meydan yapıldı.

Bizans uzmanı arkeolog Dr. Kerim Altuğ, lahitlerin ve bölgenin tarihine dair şu yorumu yaptı: "1943-1947 arasında Beyazıt'ta inşa edilen İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi binasının temel kazıları sırasında, antik Byzantion nekropolüne ait çok sayıda arkeolojik bulgu elde edilmiştir. 1965'te inşa edilen Vezneciler trafik tünelinin yapımı sırasında gerçekleştirilen kazılarda dikkate değer arkeolojik veriler sağlanmıştı. Ağustos ayında Vezneciler trafik tünelinin yenileme çalışmaları esnasında gün ışığına çıkan ve Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenen iki adet lahit kapağı ise antik Byzantion kentinin nekropolüne ait olmaları bakımından İstanbul'un kentsel geçmişine dair en erken bulgulara örnek teşkil etmektedir."

+

Diğer görseller

MUHTELİF

1 **Tiyatro** araştırmacısı, 'hocaların hocası' Prof. Dr. Sevda Şener, BJK eski başkanı Süleyman Seba, tiyatro ve sinema sanatçısı Çolpan İlhan, şair Bekir Sıtkı Erdoğan, ABD'li oyuncular Robin Williams ve Lauren Bacall hayatını kaybetti.

2 **Yunanistan'ın** Amfipolis antik kentinde MÖ 4. yüzyıldan kalma bir mezar bulundu. Mezarın Büyük İskender'in eşi Roksana'ya ait olabileceği tahmin ediliyor.

3 **Lidya** dönemine ait 10 mezar ve adak stelleri, ABD'de FBI tarafından ele geçirildi ve Türkiye'ye iade edildi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, son 10 yılda yurt dışına kaçırılan 4 bin 147 kültür varlığının Türkiye'ye iadesinin sağlandığını açıkladı.

4 **ABD**, Philadelphia'daki Penn Müzesi'nin deposunda, 84 yıl önce Irak'ta çıkartılıp buradaki depoya kaldırılan ve sonrasında unutulan en az 50 yaşında 1,75 m boyunda bir erkeğe ait 6500 yıllık iskelet tekrar 'bulundu'.

5 **Türkiye**'nin yeni editoryal fotoğraf ajansı DEPO Photos, yaklaşık iki yıl süren hazırlıkların sonunda Eylül ayında kullanıma açılıyor. Türkiye tarihine dair 15 milyondan fazla fotoğrafın incelenip dijital ortama aktarılmasıyla yaklaşık 500 bin karelik dev bir arşive sahip olan DEPO Photos, editoryal, öğrenci veya bireysel üyeler için farklı kullanım seçenekleri sunuyor.
depophotos.com

dp depophotos

ST. GOTTHARD MUHAREBESİ-350. YIL

Osmanlı askerleri yine Avusturya'da

II. Viyana Kuşatması öncesinde Osmanlı-Avusturya arasındaki son savaş olan St. Gotthard (Mogersdorf) Muharebesi 350 yıl sonra savaş meydanında canlandırıldı.

ROBERT HEIN

Avusturya'nın 1.100 nüfuslu köyü Mogersdorf ve sınırın diğer tarafındaki komşusu Macar köyü Szentgotthárd'da, tam 350 yıl önce Osmanlı-Avusturya arasındaki St. Gotthard (veya Mogersdorf) Muharebesi'nde hayatını kaybedenlere yönelik bir anma töreni düzenlendi. 1-3 Ağustos tarihlerindeki törenlere her yıl olduğu gibi eyalet temsilcileri ve siyasetçilerin yanı sıra bu yıl Türkiye Cumhuriyeti Viyana Büyükelçisi Hasan Göğüş de katıldı.

1 Ağustos 1664 günü Osmanlı Sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, 50 bin adamıyla (bugün Avusturya ve Macaristan sınırındaki) Raab Nehri kıyısındaydı. Biraz kuzeyindeyse başında Avusturya Arşidüklüğü ve müttefik güçlerin (Macar, Hırvat askerler, Fransa ve Ren Birliği vb.) henüz birkaç hafta önce oluşturduğu 25 bin kişilik daha küçük bir ordu saf tutuyordu.

Özetlemek gerekirse, İmparatorluk komutanı Kont Raimondo Montecuccoli, muha-

rebenin en kritik anında elindeki tek kartı doğru oynadı. Raab Nehri üzerindeki dar bir köprüyü kullanarak karşı kıyıya geçen Osmanlı ordularına saldırdı. Köprülü'nün ordusu başarılı bir geri çekilme gerçekleştiremedi ve imparatorluk ordusu savaştan galibiyetle çıktı.

St. Gotthard Muharebesi'nde 6 ila 12 bin arasında Osmanlı askeri hayatını kaybetti. Köprülü, böylece pes edip geri çekilmek ve bugünkü Macaristan sınırları içinde fethettiği yerlerle yetinerek evine dönmek zorunda kaldı. Muharebenin hemen ardından taraflar arasında 20 yıllık bir barış için Eisenburg'da (Vasvar) antlaşma imzalandı. Ancak Osmanlı ordusu 19 yıl sonra (1683) Viyana önlerine yürüyecekti.

Mogersdorf köyü, 1964'te kendisine "Barış toplumu" unvanını seçti ve köyün en yüksek noktalarından Schlösslberg tepesine, dev bir beton haç yerleştirildi. Bu, köydeki ilk barış anıtı değildi. Daha 1840'ta savaşta ölenler için hazırlanan mezarlığa "Beyaz Haç" anıtı dikilmişti. 1984'te de "Beyaz Haç"ın hemen yanına Türk askerlerin anısına Türkçe ve Almanca yazılı bir taş eser yerleştirildi. Osmanlı-Avusturya savaşlarıyla ilgili ülkedeki diğer anıtlar, genellikle "Osmanlı katliamı" anıtları olduğundan, Mogersdorf'taki bu Türkçe anıt, şüphesiz istisna niteliği taşıyor.

Yeniçerilerle şövalyeler karşı karşıya
Mogersdorf'taki anma töreni Macar-Türk-Avusturyalı bir karma grubun etkinliği ve Avusturya Silahlı Kuvvetleri'nin seremonisiyle taçlandı.

TARİHE KALANLAR

Seçimle 12. cumhurbaşkanı

Recep Tayyip Erdoğan, 10 Ağustos seçiminde %51,79 oy alarak cumhurbaşkanı seçildi. Ekmeleddin İhsanoğlu %38,44, Selahattin Demirtaş %9,76 oy aldı. Erdoğan, 21 Ağustos'ta başbakanlık için Ahmet Davutoğlu'nun aday gösterildiğini açıkladı.

Derin kulak Almanya

Der Spiegel dergisi, Alman istihbarat servisi BND'nin hükümet yetkisiyle 2009'dan bu yana Türkiye'yi dinlediğini ortaya çıkardı. Almanya Başbakanı Merkel, skandalı yalanlamayarak "yorum yapamayacağını" belirtti.

Kızıl Kmerlere müebbet

Kamboçya Mahkemesi, ülkede 2 milyona yakın kişinin ölümüne neden olan Kızıl Kmerler örgütünün liderlerinden Noun Chea ve Khieu Samphan'ı ömür boyu hapse mahkum etti.

Gazeteci mezarı Ortadoğu

Ortadoğu'da dört gazeteci daha hayatını kaybetti. ABD'li James Foley, IŞİD tarafından boğazı kesilerek öldürüldü. Türkiyeli Deniz Fırat, Irak'ta IŞİD'in attığı havan topu, İtalyan Simone Camilli ve Filistinli Ali Ebu Afaş ise, Gazze'de İsrail bombasının sonradan patlamasıyla öldü.

ABD'de olağanüstü hal

Ferguson'da 9 Ağustos'ta silahsız zenci genç Michael Brown'ın polis kurşunuyla öldürülmesinin ardından kent ayaklandı. Polisin tutuklanmaması öfkeyi artırdı. Eyalet valiliği geceleri sokağa çıkma yasağı ilan etti.

Zulmün topu varsa

HANI R. MORTAJA

onların nuru var…

ULAŞ YUNUS TOSUN

GAZZE İsrail'in 50 gün süren saldırıları ile Gazze'de umut dışında her şey yıkıldı. Dörtte biri çocuk olmak üzere 2138 Filistinli öldü, 475 bin insan yerinden yurdundan oldu. 26 Ağustos'ta ateşkes sağlandı ama Filistinlilerin trajedisi devam ediyor…

IRAK Tarihleri Mardin'de, Diyarbakır'da, Halep'te insafsızca uğradıkları saldırılarla dolu Ezidiler, bugün de IŞİD vahşetiyle karşı karşıya. Yüzyıllardır yanlış anlaşılmanın kurbanı olan bu insanların, geçmişten bugüne bağlanan acı dolu öyküleri…

İSRAİL'İN GAZZE SALDIRISI

Masumlar ölür umut asla!

MASİS KÜRKÇÜGİL

Filistin topraklarına İsrail'in yaptığı üçüncü ve en şiddetli saldırının nedeni aktüel bahaneden çok tarihin biriktirdiği sorunlarda. Siyonizm başta ezilen bir halkın kurtuluş ideolojisiyken, garip bir biçimde Filistinliler üzerinden ırkçı bir pratik haline geldi.

FOTOĞRAFLAR: HANI R. MORTAJA

YIKINTILARIN ARASINDA
3 yaşındaki Ayet Aloul, Gazze Şeridi'nin kuzeyindeki Abraj Al Neda bölgesinde yıkılan evinin moloz yığınları üzerinde oturuyor. Siyonist işgalcilerin yıkımından geriye kalan tek oyuncağına sarılan Ayet, her şeye rağmen gözlerini umutla geleceğe çevirmiş.

İsrail'in 3 yurttaşının öldürülmesini bahane ederek Gazze'ye yaptığı son saldırı 50 gün sonra sağlanan ateşkesle durduruldu. Bilanço: Dörtte biri çocuk olmak üzere 2138 ölü, 10 binden fazla yaralı, 400 bin yerinden yurdundan olmuş insan ve binlerce yıkılmış veya artık kullanılamayan bina. İnsani ve maddi kayıplar açısından 1967 savaşından bu yana Filistin topraklarına İsrail'in yaptığı en şiddetli saldırının nedeni aktüel bahaneden çok tarihin biriktirdiği sorunlarda.

2008, 2012 ve 2014'te İsrail askerleri kendi yurttaşlarının güvenliğini koruma adına Gazze'ye saldırdılar. Sekiz yıldan beri Mısır'ın da katılımıyla sürdürülen sahil şeridindeki ambargo, zaten Gazze'yi bir toplama, mülteci kampına dönüştürmüş durumda.

2012 tarihli bir Birleşmiş Milletler raporu Gazze şeridinin 2020'de altyapı eksikliği (en azından 800 ek hastane kurulmalı, okul sayısı katlanmalıydı) ve temel ihtiyaç maddeleri (günde 4 saat elektrik var ve halkın yüzde 80'i musluk suyundan yoksun) yetersizliğinden artık yaşanır olamayacağını belirtiyordu.

İsrail saldırısı durumu daha da katlanılmaz hale getirdi. Tek elektrik santralı yıkılmış durumda ve yeniden çalışabilmesi için en az bir yıl gerekli. Yıkılan bina, hastane, okul sayısının haddi hesabı yok. Nüfusun %75'i uluslararası gıda yardımına muhtaç.

Bugün insanlık tarihi açısından Ortadoğu'nun iki yakasında, Filistin ve Mezopotamya'da büyük felaketler yaşanıyor. Vahşet ve gayri insanilik dünyanın bu bölgesini kendine merkez edinmiş gibi.

İnteraktif kronoloji

Kasım 1947
Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılması planını onayladı.

1947-49
Yahudi-Arap çatışmasında İsrail, Arap devletine bırakılan toprakların bir kısmını işgal etti. Ürdün, Batı Şeria'yı ilhak etti, Mısır Gazze Şeridi'nin denetimini ele geçirdi.

Eylül 1948
Gazze'de toplanan Filistin Arap Yüksek Komitesi, Mısır hariç hiçbir devletin tanımadığı bütün Filistin için bir Arap hükümetini ilan etti.

Mayıs 1949
ABD ve SSCB'nin hemen tanıdığı İsrail Devleti, bağımsızlığını ilan etti. İlk İsrail-Arap savaşı başladı.

Her birinin tarihi kendine göre olsa da yüz yıl önceki Büyük Savaş onların kaderinde ortak hatlar çizdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun eski sınırları içindeki bu topraklarda yeni sınırlar büyük oranda savaşın galibi İngiltere tarafından belirlendi.

Daha 1. Dünya Savaşı bütün dehşetiyle devam ederken 1916'da Paris ve Londra Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl bölüşeceklerini müzakere ediyorlardı. Sonra geçerliliği olmasa da iki diplomat (François Georges-Picot ve Mark Sykes) adlarıyla anılacak olan bir anlaşma hazırlamışlardı. Aralık 1920'de Londra'ya geçen Clemenceau, "Ne konuşacağız?" diye sorduğunda Lloyd George, "Mezopotamya ve Filistin" diye cevap verir. İkinci soru çok açıktır: "Bana ne istediğinizi söyleyin." Cevap daha da açıktır: "Musul'u istiyorum." Clemenceau, olurunu verdikten sonra yine sorar: "Başka?" "Kudüs'ü de isterim" deyince yanıtı yine olumlu olacaktır.

Filistin'in tarihi daha sonra 2. Dünya Savaşı'ndan insanlığa miras kalan dört hususun bileşik etkisi altına girecekti. Bunlardan ilki Nürnberg mahkemelerinde "Auschwitz modeli" mahkum edilmesine rağmen, "öteki"nin kökünün kazınmasının Hiroşima vakasında görüldüğü üzere galiplerce mubah addedilmesidir. Hiroşima büyük çaplıydı, ama Nazi işgalinin hemen ertesinde Fransa da Cezayir'i bombalıyordu. Bugün İsrail'in Gazze'yi bombalamasının böylesi bir geleneği vardır.

İkincisi, geniş bir Yahudi nüfusu olan Stalin Rusyası'ndaki Yahudi düşmanlığıdır. İsrail'in kuruluşuyla kendi doğdukları topraklarda uğradıkları baskı karşısında Yahudiler ▶

YIKIMDAN GERİYE KALANLAR
11 yaşındaki Ziya Ahmad, Beyt Lahiye'nin kuzeyinde İsrail bombalarının yıktığı evinden geriye kalan eşyaların yanında metanet ve gururla duruyor.

İnteraktif kronoloji

Ekim 1956
Süveyş Kanalını millileştiren Nasır'ın Mısırı'na karşı İsrail, Fransa ve İngiltere'nin saldırısı.

29 Mayıs 1964
Filistin Kurtuluş Örgütü Kudüs'te kuruldu.

5 Haziran 1967
Altı Gün savaşının başlangıcı. İsrail Mısır'a saldırdı. Sina, Golan tepeleri, Gazze, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı işgal etti.

Kasım 1987
Müslüman Kardeşler Hamas'ı kurdu.

Aralık 1987
İşgal edilen topraklarda birinci İntifada'nın (ayaklanma) başlangıcı.

Mayıs 1994
Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın özerkliğine dair Kahire anlaşması imzalandı. Filistin yetkilileri özerkleşen bölgeye yerleşti. Arafat Temmuz'da Gazze'ye döndü.

Eylül 2000
Ariel Sharon'un tahriki ile İsrail'de ve işgal edilen topraklarda 90 kişinin ölümüyle sonuçlanan gösterilerle II. İntifada başladı.

büyük sayıda göç ettiler. Mirasın üçüncü hususu, Nazilerin amacı olan Avrupa'daki bütün Yahudilerin kökünün kurutulması, milyonlarca insanın soykırıma tabi tutulmasına rağmen (ne iyi ki) başarısızlığa uğramasıdır. Nürnberg'de bütün insanlığa karşı işlenmiş iğrenç bir suç olarak mahkum edilen bu felaket, İsrail devletinin bugün kendi ırkçı politikalarını pervasızca uygulamasının bahanesi haline gelmiştir. Başta ABD olmak üzere dünyanın efendileri de kendi geçmişlerinin kefaretini ödercesine İsrail devletinin bütün uygulamalarını haklı görmekte.

Son olarak Avrupa'daki bütün Yahudilerin bir toprağa kavuşması için mücadele eden siyonizm de başarılı oldu. Paradoksal olarak yüz yıllardır Yahudilerden kurtulma peşinde olan Yahudi düşmanlığının (anti semitizm) onları önceleri Osmanlı İmpatarorluğu topraklarına yerleştirme çabalarıyla siyonistlerin çabası çakıştı. Arap ve Avrupa yöneticilerinin işbirliği ile bölgedeki sakinlerin aleyhine bir kolonileştirme yürürlüğe koyuldu. Siyonizm başta ezilen bir halkın kurtuluş ideolojisi olarak ortaya çıkmışken garip bir biçimde Filistinlilerin sırtından caniyane ve ırkçı bir ideoloji haline geldi.

Böylece Nazilerin soykırımından bugüne kurbanların cellat haline dönüşmesine tarih tanıklık etmektedir. Bütün bu tarihsel arka plandan ötürü, Gazze'de ölen çocukların cenazelerinin kaldırılması sırasındaki öfke uluslararası kamuoyunda Yahudi düşmanlığı diye takdim edilebilmektedir.

1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan bugüne Gazze Filistin meselesi olduğu kadar Filistin de bir Arap meselesi olarak tarihe geçmiştir. Arap devletleri 1947'deki Filistin'in paylaştırılması plânını kabul etmemişler ve aralarından bazıları 1948, 1967 ve 1973'te İsrail'le savaşmışlardır. 1964'te Arap Devletleri Birliği, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kuruluşunu desteklemiştir.

FKÖ'nün"parlamentosu" denebilecek olan Filistin Ulusal Konseyi, Arap devletlerinin, özellikle Ürdün ve Mısır'ın gözetiminde oluşmuştur. 60'lı yıllarda Filistin meselesinin bizzat Filistinlierin ele alması için ciddi mücadeleler verilmiştir. 1959'da Fetih'in kuruluş gerekçesi de budur. Arap rejimlerinin Filistin'i kurtarmaktaki acizlikleri, Filistinlilerin özerk bir biçimde mücadeleyi yürütmelerine, bir anlamda mücadeleyi Filistinleştirmelerine yol açmıştır.

Fetih "Arapların birliği Filistin'in kurtuluşunu sağlayacaktır" derken bir yandan da 1948 felaketinden (nakba) Arap rejimlerini sorumlu tutuyordu. Arap rejimlerinin Filistin'in kurtuluşuna engel oldukları belirtiliyordu. 1967 yenilgisi, 1968-1969'da FKÖ'nün denetimini ele geçiren Fetih'in söylemine güç verdi.

HER ŞEYE RAĞMEN
Komşu ve akraba olan gençler Suhaib Al Kafarneh, Belal Abu Amsha, Ghassan Abu Amsha ve Mohammad Al Kafarneh, Beyt Hanoun'daki evlerinin yıkıntıları üzerinde oturmuş çay içip sohbet ediyorlar.

1967 Arap-İsrail savaşından ve bununla birlikte Arap milliyetçiliğinin yenilgisinden bu yana Filistin, Ortadoğu'da İsrail devletinin temsil ettiği ilişkilere ve dünyanın efendilerine karşı mücadelenin kalesi olarak görüldü. İsrail işgaline karşı Filistinlilerin özellikle 1970'li yıllarda yürüttükleri silahlı mücadele ve Aralık 1987'deki ilk İntifada (ayaklanma) bölgede diktatörlükler arasında sıkışmış kalmış olanlar için bir umut oldu.

70'li yıllardan sonra Fetih konumunu güçlendirdi ancak politik olarak bu özerkleşmeye paralel bir biçimde mali olarak Arap rejimlerine bağımlı kaldı. 60'lı yılların başından itibaren Yaser Arafat'ın hareketi silahlı mücadeleye parasal imkan sağlamak için Arap rejimlerininin kapısını çalmıştı. 1962'de henüz kurulmuş olan Cezayir'den istediği desteği aldı. Suriye ve Irak Baas'ı da hem maddi bakımdan desteklemeyi hem de talim kampları sunmayı kabul etti. Arafat'ın yakınları Suudi Arabistan ile de bir ilişki aradılar ve 1964'te petrol bakanı Ahmet Zaki Yamani ile doğrudan ilişki kuruldu. Yamani de Arafat ile Fetih'e büyük miktarda para yardımı yapacak olan Kral Faysal arasında bir görüşme ayarladı.

Mali ve maddi açıdan özellikle Arap rejimlerine bağlı hale gelen hareket, özerkliği açısından hayli çelişik bir duruma geldi. Maddi destek karşılıksız değildi ve bölgesel ittifak oyunlarına bağımlıydı. Bu bağımlılığın faturasını Arafat, Birinci Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin'i destekleyerek ödeyecekti.

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Demokratik Cephesi, Fetih ve diğer bir dizi unsur Fetih'in etkisindeki

FKÖ'de yer alıyorlardı. Özellikle Oslo Antlaşması'ndan sonra Fetih müzakere sürecine bel bağladı. Bu arada maddi imkanlar ve devleti olmasa da bir aygıt sahibi olarak geniş bir bürokrasiye dayandı. Fetih daha sonra yolsuzluklarla da eleştirildi. Filistin önderliğinin yıpranması farklı siyasal akımlara da yer açtı. İslami Direniş Hareketi (Hamas) 1987'de kuruldu. Kurucularının üçü de (Şeyh Ahmed Yasin, Abdel Aziz al-Rantissi ve Muhammed Taha) Müslüman Kardeşler kökenlidir. Hamas'ın amacı, İsrail devletini ortadan kaldırarak Filistin topraklarında islâmi bir devlet kurmaktı. 1993'den 2005'e Hamas sivilleri de hedef alan intihar saldırıları örgütledi. Nisan 2005'ten itibaren İsrail kentlerine füze atışları yapmayı bu tür eylemlere tercih etmiştir.

Gazze'de nüfuz kazanmaya çalışan Hamas, Filistin'in diğer kesiminde birkaç yıl Haşimi rejiminin müttefiki olan Ürdün İslami Hareketi'nin önemli bir parçası oldu. Buradaki Müslüman Kardeşler Gazze'deki halktan farklı olarak memur, tüccar, mülk sahibi kesimlerden oluşmuştu. 80'lerin ortasına kadar Ürdün dini kurumlarında önemli mevkiler elde ettiler.

YIKIMLARA VE ACILARA İNAT
Bir grup Filistinli genç bombalarla yerle bir olan mahallelerinde oturmuş sohbet ediyorlar. Güneşten korunmak için üzerlerine gerdikleri bezin üzerine yıkımlara ve acılara inat Filistin bayrağı asmayı da ihmal etmemişler.

70'li ve 80'li yıllarda Müslüman Kardeşler Suudi Arabistan ve Suriye gibi devletler tarafından dolaylı veya doğrudan yaptıkları sosyal yardım faaliyetleri için desteklendiler. İsrail de FKÖ'nün çeşitli kollarının aksine saldırılar düzenlemeyen, askeri olmayan, yalnızca dinsel faaliyetlerde bulunan bu harekete imkan tanıdı.

Ahmed Yasin'in nüfuzu ile gelişen hareket "İbrani işgalciye" karşı silahlı eylemlere başladı. Yasin, 1989'da tutuklandı ve 1997'de bir mahkûm takasında serbest bırakıldı.

1990'lı yıllarda ise Hamas bölgedeki dayanaklarında köklü bir değişiklik yaparak büyük miktarda İran tarafından finanse edildi.

2004'te Ariel Sharon'un emriyle Hamas'ın tarihsel lideri Ahmed Yasin ve halefi Abdel Aziz al-Rantissi öldürüldü. Hamas'ın yönetimindeki değişiklik hareketin stratejisinde siyasal alana doğru bir gelişmeyi getirdi. 2005 yerel seçimlerine katıldı. Belediye seçimlerindeki başarısının ardından 2006'da Filistin genel seçimlerini %56 ile kazandı. Meclisteki 132 sandalyenin 74'ünü almıştı. Hamas'ın başarısı yöneticilerinin yolsuzluğa bulaşmamış olması, özellikle yaşlılara ve çocuklara yönelik sosyal yardım hizmetleri vermesinden kaynaklanıyordu.

Başkan Mahmud Abbas, Hamas'ı yeni hükümeti oluşturmaya çağırdı. Ancak İsrail çatışmasında arabuluculuk işlevi gören yabancı hükümetler için bu bir geri dönüş olarak algılandı. ABD intihar saldırılarını takbih etmediği ve İsrail'in varlığını kabul etmediği takdirde Hamas ile görüşmeyeceğini bildirdi. İsrail Başkanı Moşe Katsav ve başbakan Şimon Peres, Hamas terörizmi terkeder ve İsrailin varlığını kabul ederse görüşebileceklerini bildirdi.

Hamas'ı yönetime getiren seçim, Filistin'in bölünmesine ve derin bir bunalıma girmesine neden oldu. Uluslararası yardımlar kesildi, İsrail saldırıları yeniden başladı ve iki Filistinli siyasal kanat arasında çatışmalar başladı. Haziran 2007'de Fetih ve Hamas arasında 113 kişinin öldüğü iç savaşta, Hamas, Fetih'i Gazze'den tamamen atarak bölgeye hakim oldu.

27 Nisan 2011'de Fetih ve Hamas bir anlaşmayla "seçimleri hazırlamak üzere bir geçiş hükümeti oluşturmak" için bir protokol hazırladılar. Şam'daki Halid Meşal'in olumlu bakmasına rağmen Gazze'deki Hamas yöneticileri atanan hükümet başkanına karşı çıktılar ve İsrail'in yanında bir Filistin Devleti'ni kabul etmeyeceklerini bildirdiler.

2012'de İsrail ordusuyla Hamas, İslami Cihad, Halk Direniş Komiteleri ile çeşitli Selefi ve El Kaide'nin etkisindeki gruplar arasında Gazze şeridinde ardarda çatışmalar oldu.

Nisan 2014'te Fetih ve Hamas bir ulusal birlik hükümeti kurma konusunda anlaştıklarını bildirdiler. Haziran 2014'te iki karşıt örgüt, yedi yıldır süren anlaşmazlıklara son vererek bir mutabakat hükümeti kuracaklarını açıkladılar. İsrail başbakanı Benyamin Netanyahu Hamas'ın yer alacağı bu yeni oluşumu tanımayacaklarını bildirdi.

12 Haziran'da İsrail üç gencin kaldırılmasından Hamas'ı sorumlu tutarak Hamas ve İslami Cihad üyelerini tutukladı. İsrail bir kez daha asgari insani talepleri reddederek müzakere sürecini kesintiye uğrattı.

Geçtiğimiz yüzyılda kaldığı sanılan barbar bir sömürgeci politikayla İsrail, Gazze'yi çökerterek Yahudi ve Filistinlilerin barış içinde birlikte yaşama koşullarını da berhava etmektedir. BM tarafından açıkça mahkum edilmiş olan Gazze'ye ambargo ve durmaksızın yeni yerleşimcilerin alanının genişletilmesi politkası değişmedikçe Filistin halkının trajedisi devam edecektir. "Barış yoksa, adalet de yok!" ■

İnteraktif kronoloji

Kasım 2004
Arafat 75 yaşında Paris'te öldü.

Ocak 2005
Mahmut Abbas Arafat'ın yerine seçildi.

Ocak 2006
Hamas genel seçimlerde 132 sandalyenin 74'ünü alarak mutlak çoğunluğu sağladı.

Haziran 2006
"Yaz yağmuru" diye anılan İsrail'in Gazze'ye kara ve hava saldırısı başladı. İsrail ordusu sekiz bakan, bir dizi milletvekili ve Hamas'ın önde gelenlerini tutukladı.

Ekim 2006
Hamas ve Fetih arasında kanlı çatışmalar başladı. Dokuz ayda toplam 320 kişi öldü.

Şubat 2008
Yaklaşık 130 Filistinlinin ölümüyle sonuçlanan İsrail'in Gazze şeridine saldırısı.

2009 Ocak
İsrail'in üç haftalık Gazze saldırısında 430'u çocuk olmak üzere 1330 filistinli öldü, 5450'si yaralandı. Resmi rakamlara göre 10 İsrailli asker ve üç sivil öldü.

2012 Kasım
İsrail operasyonunda 174 Filistinli, buna karşılık 6 İsrailli öldürüldü.

Yanlış tanınmanın değişmez kurbanları

KAVURUCU SICAKTA YÜZLERCE KİLOMETRE
Irak'ın Haftanin bölgesinde toplanan Ezidi mülteciler, Şırnak'ın Uludere ilçesi Roboski (Ortasu) köyü civarında bulunan Beyaz Tepe (Koxe Spi) yer alan 15 Nolu Sınır Taşı bölgesinden giriş yapıyorlar. Fotoğrafta görülen Ezidiler, sınıra ulaşmak üzereler.

Ezidiler yanlış tanınmanın faturasını her zaman ağır ödedi. Ama bugün tarih boyunca hiç olmadıkları kadar saldırıya açık bir durumdalar. Ellerini güneşe doğru açıp dua eden Ezidi'nin arkasında bu sefer ölüm, utanç, açlık ve keder var.

FOTOĞRAFLAR: **ULAŞ YUNUS TOSUN**

AMED GÖKÇEN

Ortadoğu'da birkaç dağın arasına sıkışmış bir yaşama mahkum olan Ezidiler ve Ezidi inancı tarih boyunca hiç olmadığı kadar görünür ve tartışılır bir hal almış durumda. Haziran'da Irak'ta kapsamlı bir saldırı başlatan Irak-Şam İslâm Devleti geçen ay Ezidileri hedef almaya başladı, yüzlerce insan öldürüldü, tutsak edildi, binlercesi evlerinden oldu. Dolayısıyla ne yazık ki ellerini güneşe doğru açıp dua eden Ezidi'nin arkasında bu sefer ölüm, utanç, açlık ve keder var.

Kısa bir yazıyla anlatılamayacak denli karmaşıklaştırılan bir inanç var karşımızda. Aslında Ezidiliğin özünde var olan tarihsel figürleri anlamak, onların izini sürmek zor da olsa mümkündür. Ama araştırmacıların topluluktan uzak bir şekilde masa başında kaleme aldığı yazılar zaten var olan kargaşayı içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Böylece topluluğun kendisini adlandırdığı isim bile farklı yorumlara kurban giderek değiştirilmiş, kutsal günlerin ve simgelerin manasına varıncaya kadar her ibadetin neredeyse iki farklı tanımı oluşmuştur.

Bunlardan birincisi topluluğa aittir. Diğer anlatılar ise tamamen araştırmacılar tarafından ortaya atılmış iddialardan müteşekkildir. Bu kargaşanın ne derece genişlediğini üç örnekle değerlendirmek mümkün: mevcut örneklerin birincisi topluluğun kendisini adlandırmasına ilişkindir.

Ezidiler kendilerini Êzidî, Êzdî, Ezidi dinlerini ise Ezdiyatî veya Êzdîti olarak adlandırır. ▶

SINIR ÇİZGİSİNDE MOLA
Kayanın üstünde yatan Ezidi kızın fotoğrafı, sınırı geçebilenlerin dinlenme molası verdiği tam sınır çizgisinin olduğu tepede çekildi. Biraz dinlenenler Silopi'deki kamplara yerleştiriliyor (altta solda ve ortada). Haftanin'den çıktıktan kısa sure sonra yolda doğan ve şans eseri hayatta kalan Ezidi bebek (sağda).

Bu tanımlamanın birçok araştırmacı için bir manası olmasa da topluluğun en önemli mitolojik anlatılarının başında gelen Dünyanın Yaratılışı'nda bu tanımlamaların nasıl ve nerede ortaya çıktığına ilişkin hatırı sayılır ipuçları verilmektedir. Dünyanın Yaratılışı'nda ve tüm dinî ve kültürel anlatılarda Tanrı "Xuda" olarak adlandırılmaktadır. "Xu" Kürtçede "kendi" anlamına gelir; "da" ise vermek, yapmak, oluşturmak anlamıyla eştir. Dolayısıyla Kürtçe anlamıyla Tanrı kendini yaratan, kendini oluşturan, kendini var eden'dir. Yaradılış anlatısında yer alan Tanrı ve Melek Tavus'un üçüncü karşılaşmalarında Melek Tavus'un Tanrı'ya söylediği "Sen Xuda'sın, ben Ezda; sen yaradansın, ben mahlûkat" sözleri ise topluluğun kendisini adlandırırken kullandığı "Ezidi" tanımının da kaynağını oluşturur. "Ez" Kürtçede ben anlamına gelir, "da" ise yukarıda da belirtildiği gibi vermek, yapmak, oluşturmak anlamındadır. Dolayısıyla "Ezda" yaratılan, var edilen, mahlûkat anlamına gelir. Topluluk, Ezidi adıyla, kökenini ilk yaratılmış olan'a, Tanrı ve Melek Tavus'un üçüncü karşılaşmasına ve Âdem'in ilk oğlu Seyyid bin Car'a dayandırır.

İkinci önemli örnek ise Ezidi kutsal kitaplarıyla ilişkilidir. *Mushaf-ı Reş/Mishafa Reş* (Kara Kitap) ve *Kitab-ı Cilwe* (Nurlar Kitabı) olarak bilinen iki kitabın tüm kopyalarının Osmanlı ordusunun, yerel Türkmen ve Kürt aşiretlerinin saldırıları sonrasında yakıldığı veya alındığı iddiası, Ezidi topluluğu tarafından sıklıkla dile getirildiği gibi Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki mevcut birçok belgede de bu ▶

Melek Tavus

Ezidiler'in sembolleri 24 saat, gündüz gece, dört mevsim, 12 ay; hava, su, ateş ve toprak gibi Ezidiliğe yön veren öğeleri içeriyor. Ezidiler'in en önemli sembollerinden biri de Melek Tavus olarak bilinen Tavuskuşu meleğidir. Ezidiler günde beş kez Melek Tavus'a dua ederler.

EN ÇOK ÇOCUKLAR ZORLANDI
Çoğu yaşadığı yerden daha önce hiç ayrılmamış olan Ezidiler, kavurucu sıcakta kilometrelerce mesafeyi aç-susuz yürüyerek katetmek zorunda kaldı. En çok zorlananlar yine küçük çocuklar oldu, 250 çocuğun yollarda zehirlendiği iddia edildi.

soruna ilişkin yazışmalar görmek mümkündür. Halihazırda bir kitabın olmaması sebebiyle Ezidi topluluğu tüm dinî ve kültürel anlatılarını sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Böylece kaybolan kitapta yazılanları kendi zihinlerinde yaşatmayı tercih etmiş ve sonraki yıllarda da hiçbir şekilde bunu yazılı bir metin haline dönüştürmemişlerdir. En basit saha çalışmasında dahi bunu görmek mümkünken birçok akademik çalışmada halen *Kara Kitap* ve *Nurlar Kitabı*'nın kopyası olduğuna inanılan metinlere yer verilmekte ve bu kopyalarda yer alan tanımlar üzerine Ezidi topluluğunun dinî ve kültürel tarihi değerlendirilmektedir.

Üçüncü ve en önemli sorun ise Ezidilerin "kötülük meleği"ne taptığına ilişkin yaygın inanıştır. Genel geçer dinî bilgiler etrafında şekillenen bu yanlış tanım, Ezidi topluluğunu anlama çabasında olmayıp onları herhangi bir şekilde tanımlama gayretinde olan gazetecilerin, araştırmacıların ve tarihçilerin ürünüdür. Tıpkı diğer tektanrılı inançlar gibi Ezidiler de yerde ve gökte söz sahibi, kadir-i mutlak olan tek bir Tanrı'ya inanır. Ezidilerin "kötülük meleği"ne taptığına ilişkin var olan inanışın

esas kaynağı ise meleklerin -özellikle baş meleğin, isyancı melek de denebilir- Tevrat, İncil ve Kur'an'da belirtilenin aksine özelliklere sahip olmasıdır. Tawusî Melek, Cebrail-i Emin olarak da bir çok Ezidi duasında geçen esas melek, Ezidi inanışına göre dünyanın yaratıcısı değil yürütücüsüdür. O'na bu görev Tanrı'nın en sadık kulu olması sebebiyle bizzat Tanrı tarafından verilmiştir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, tüm doğanın ve meleklerin belirli özellikleri olduğu inancından yola çıkarak bazı simgeleri daha ön plana çıkarmışlardır. Bunlardan biri de Güneş'tir. Güneş'e tapılmaz. Güneş Ezidiler için kutsal bir figür olan Şeyh Şems'in suretini temsil ettiği için ona dönülür. Genel yargı bu yöndedir.

'Şanslı' Ezidiler

Onlarca Ezidi, Musul'un batısındaki Şengal'deki IŞİD zulmünden kaçarken yollarda öldü. Silopi'de kurulan geçici kampa ulaşabilen "şanslı" Ezidiler.

Tarihin hiçbir döneminde devletleşememiş ve herhangi bir yerde egemenlik kuramamış bir topluluk olan Ezidileri değerlendirirken genel bir "Ezidiler" başlığı atmadan önce geniş bir sayfa açmak gerekmektedir. Suriye, Irak, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan, Rusya, Sibirya ve özellikle Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde ikamet eden toplam sayıları 1 milyonu geçmeyen Ezidilerin birbirinden farklı kültürler ve dinlerle komşu olduğu, farklı dillerde eğitim aldığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir yüzyıl önce topluluk daha küçük bir alanda etkileşime kapalı bir şekilde yaşamaktaydı ve böylesi sorunlarla karşılaşmamaktaydı. Fakat artık Sibirya'da yaşayan bir Ezidi ile Almanya'da veya Suriye'de yaşan bir Ezidi için güneşe dönmek aynı manayı taşımamaktadır. O sebeple Ezidi ibadetlerini ve geleneklerini anlayabilmek için Ezidilerin yaşadığı her ülkeyi farklı bir biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Yine de her nerede yaşarsa yaşasın –değişmez bir şekilde— her Ezidi'nin uyması gereken belirli kurallar vardır. İmanın Şartları (Ferzên heqîqetê) ve Dinin Şartları (Ferzên terîqetê) olarak adlandırılan bu kurallar Ezidi toplumunu birleştiren en önemli unsurlardır. İmanın Şartları şunlardır: Her Ezidi beş farzla imanına bağlıdır. Bu bağlılık her Ezidi'nin bir şeyh, pîr, hoste, mirebbî, yar ve ahret kardeşi sahibi olması şartında vücut bulur. Dinin Şartları ise dua etmek, oruç tutmak, Zekât vermek, hacca gitmek (Irak, Laleş), Sünnet olmak ve Tokê Êzî'dir. Fakat özellikle Avrupa ve Kafkaslarda yaşayan yeni kuşak Ezidiler açısından bu şartların düzenli bir şekilde uygulandığını söylemek mümkün değildir.

Nihayet, Ezidilerin birkaç yüzyıl önce Mardin'de, Diyarbakır'da, bir yüzyıl önce Halep'te ve bugün de Irak'ta karşı karşıya kaldıkları vahşetin esas kaynağı onlar hakkında dillendirilen yanlış bilgilerdir. Bu topluluk hakkında değerlendirme yapmadan önce Ezidilerin nasıl bir tarihsel süreklilik içerisinde bu topraklara yayıldığını ve orada ne tür bir hayat yaşadıklarını bilmek gerekiyor. Kitapları yakılan, adları dahi yanlış bilinen bir topluluğun milyon kere yanlış bilinen inançları sebebiyle öldürülmesine zerre kadar şaşırmamış olmalıyız. Uygulanan katliamın halen yeterince engellenememesinde bu insanların inancının etkisi olduğu çok açık bir şekilde ortada. ■

DOĞU'DA EŞCİNSELLİK

Hem Sarayda hem hamamda

Osmanlı toplumunda eşcinsel ilişkiler, farklı kesimlerde bir ölçüde yaygındı. Sarayda kadınlara kapalı Enderun, erkeklere kapalı Harem, evlerde harem-selamlık, sokakta hamam kültürü, tekke tarikat sapmaları, yasak ve günaha rağmen eşcinselliği günlük hayatın bir parçası kılmıştı.

Bir koç başı iki minyatür

Nevizade Atayi'nin (öl. 1635-6) beş mesneviden oluşan *Hamse*'si (Hamse-i Atayi) 18. yüzyılda resimlenmişti. Bir erkeğin, âşığıyla birlikteyken koç darbesiyle misafir dolu odaya düşmelerine dair öykünün minyatürü, *Hamse*'nin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasında tahrip edilmişken (altta), ABD'deki Walters Sanat Müzesi'ndeki nüsha orijinal haliyle korunuyor.

Yakın Doğu toplumlarındaki eşcinsellik temaları, Binbir Gece Masallarından beri şahların, sultanların eğlence meclislerinden gündelik hayatın gerçeklerine kadar, örtülü tutulsa da olağandı ve öyle yaşandı. İslamiyet'in doğrudan doğruya Kuran tarafından (16 ve 30. sureler) yasakladığı eşcinsel ilişkiler, farklı dönem ve kültürlerde hem sosyal bir gerçek hem de yazılı-sözlü tarihin bir parçası olarak yaşamaya devam etti.

Arap edebiyatının en büyük şairlerinden Ebu Navas'ın (757-815) gazelleri; İranlı İbn Davud'un (868-909), İbn Kuzman'ın (1080-1160), İbn Hamdis'in eserleri; Abbasi döneminin ünlü bilgini El Cahiz'in (779-869) çeşitli yazıları, Keykavus'un (öl. 1012) meşhur *Kabusname*'si; Arap, Fars ve Türk-Osmanlı sanatındaki nice minyatürlerin, onlarca edebiyat veya bilim eserinin gerek nasihat gerekse bir tür homoerotizm şeklinde yansıttığı eşcinsellik, bir yönüyle de Doğu toplumlarının bu konudaki zenginliği ve açık görüşlülüğünü belgeliyor.

Dinî yasaklar ve tabular gibi, eşcinsel ilişkiler de dönemden döneme, ülkeden ülkeye değişimler gösterir; ama ikisi de devam eder. Osmanlı toplumu da bu anlamda kendi algı ve pratiklerini yaratmış. Klasik dönemde, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (1541-1600) çeşitli eserleri, Nevizade Atayi'nin (öl. 1635) *Hamse*'sindeki çizimler, Nedim'in (1681-1730) şiirleri, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (1703-1780) *Marifetname*'sindeki değinmeler, eşcinselliğin toplumsal algısına dair değerli bilgiler sunar (Bu literatüre dair zengin bir derleme, günümüz Türkçesine aktarılmış şekilde Murat Bardakçı'nın *Osmanlı'da Seks* kitabının bir bölümünde sunulmuştur).

Bizans dünyası da eski Yunan'dan ve Doğu toplumlarından aldığı harem (gynakionitis)-selamlık (andronitis) geleneğini sürdürmüştür. Hemcinsler arasındaki duygusal-cinsel ilişkiler için zemin hazırlayan bu ortam, Osmanlı toplumunda da devam eder.

TSMK. R.816

Kızoğlan nâzı nâzın, şehlevend âvâzı âvâzın
Belâsın ben de bilmem kız mısın oğlan mısın kâfir!
Nedim

Osman Hamdi Bey'in 1905 tarihli 'Kitap okuyan emir' tablosu.

Yine erken Bizans dünyasındaki Roma hamam geleneği, Osmanlılarda da homeseksüelliğin "örtülü" bir sosyal buluşma alanı olur.

Sarayın Enderun koğuşlarını dolduran seçme içoğlanlar arasındaki önlenemez ilişkiler, Harem hayatına dair eşcinsellik hikayeleri, kimi zaman Osmanlı sultanlarının cinsel tercihlerine kadar uzanan geniş bir alandır. Burada çoğu zaman rivayet ve tarih birbirine karışır, karıştırılır. Gerçek olansa, ister sarayda ister halk arasında olsun, bu tür ilişkilerin Osmanlı toplumunda oldukça yaygın şekilde yaşandığıdır. Kimi tarikatların dayattığı yaşam tarzları da, eşcinsel ilişkilere kapı aralamıştır.

Bu gerçeklere karşın Osmanlı toplumundaki eşcinselliği, şüphesiz bugünkü anlam ve algısıyla, bir kimlik ve tercih olarak görmek doğru olmaz. Efendiler, köleler dünyasında gönül ilişkisi veya gönüllülük nadirdir. Bununla birlikte her ne kadar dinen yasak olsa da, Osmanlı toplumundaki eşcinsel ilişkilerin Tanzimat dönemine kadar göreceli bir serbestlik içinde yaşandığı, aynı şekilde günümüzle mukayese kabul etmeyecek biçimde yazılıp açıklandığı görülür.

22 sayfa ayırdığımız dosyamızda Osmanlı dönemindeki eşcinselliğe, bir tarihçiden (Gelibolulu Mustafa Âlî), bir sanatçıdan (Enderunlu Fâzıl), bir devlet adamından (Cevdet Paşa) alıntılar; ayrıca ilk kez yayınlanan bir belge ve zengin bir terimler sözlüğüyle ışık tutmaya çalıştık.

Gelibolulu Âlî: Sâde-rû, seferde sevgili olur

TSMK. R.816

Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1600) tarihçiliği yanında, görgü-eğitim, tasavvuf, toplum yapısı, siyaset, biyografi, hukuk alanlarında önemli yapıtlar bırakmış bir 16. yüzyıl aydını ve şairidir. *Mevâ'idü'n-Nefâ'is* fî *Kavâ'idi'l Mecâlis* (Görgü ve Toplum Kuralları Üzerine Ziyafet Sofraları) adlı eserinde: "Ahvâl-i harem-i Selâtin ve gılmân-ı derûn-ı harem" bahsinde bazı uygunsuz durumların namus-ı din ve devlete yakışmadığına değinerek bu gibi Lâyık-ı nâmus olmayan yakışıksız hareketlerin, uygunsuz cünbüşlerin saray içhalkı (enderun) ve taşra ahalisi arasında II. Selim'e (1566-1574) kadar görülmediğini vurgular. O tarihe kadar civanlar (güzel oğlanlar) ortalıkta dolaşmaz ve utangaçlarmış. Hatta sessizce konuşmalarına dahi izin verilmezmiş. Devamında:

"(Oysa şimdilerde) reva olmayan cünbüşler, menhiyat (yasaklar) aldı yürüdü. Meselâ içoğlanları veya harem-i has cariyelerinden biri hastalanarak ya da bir hastalık uydurarak taşradaki aşinalarına kavuşmak isterler. Hastalığımın ilacı ona varmayınca olmaz derler, yabancı evlerde aylarca kalırlar.

Emred (yeni yetme) ve sâde-rû (yüzünde tüy bitmemiş) gılmana (oğlanlara) rağbet, hüsnü cemal (güzel) sahibi kadınlardan fazladır. Çünkü nigârların (güzel kadınların) namahremleri şunun bunun korkusundan kapalı, yani gizlidir. Oysa civanlar (genç, güzel oğlanlar) ile söyleşme ve buluşma kapısı daima açıktır. Kaldı ki sâde-rûlar, seferde ve barışta sahibine yakın ve yâr (sevgili) olur. Emred (yeni yetmeler) cinsinden olanlar tazelik dönemlerinde Yusuf-ı Mısrî (Hz. Yusuf) gibi alıcı bulurlar. Tıraşları gelinceye kadar bilgi öğrenmeye ve görgülerini arttırmaya güzellikleri engeldir. Çünkü ünlü kişilerin kendilerine düşkünlüklerinden fırsat bulamazlar. Günler geçer, rezillere uyar yüzlerinin ar suyunu yere saçarlar. Sonlarının kötü olacağını düşünmezler" diyor.

Oğlan tacizine dayak

***Hamse-i Atayî*'nin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasında bir sokak gösterisini izleyenler arasındaki bir erkek, genç bir oğlanı taciz edince kalabalık tarafından dövülüyor.**

Gelibolulu Âlî aynı eserinde "imparatorlukta çeşitli etnik gruplara mensup bıyığı terlememiş, sakalı çıkmamış oğlanların fiziksel özelliklerini, hal ve tavırlarını, kusur ve erdemlerini uzun uzadıya anlatır". Tarihçi Serkan Delice'ye göre bu çok ayrıntılı tasvirler "... Ali'nin kabul ettiği ama aynı zamanda ayıpladığı hemcinsler arası ilişkilerin kaçınılmazlığı, erkekliğin ve ataerkilliğin her zaman süreç halinde devam eden oluşumunun arkasındaki endişeleri, tedirginlikleri, kırılganlıkları açığa çıkarır. Böylece Osmanlı kültürünü fallus merkezci ve basmakalıp şekillerde tanımlayan tasvirleri hükümsüz kılar".

Levni'nin (öl. 1732) çiziminde, elinde şarap şişesiyle uyuyan oğlan.

Cengiz Kahraman arşivi

17. YÜZYILDAN ANA-BABALARA EŞCİNSELLİK UYARILARI

Bir hatunda 1 şeytan, bir oğlanda 18 şeytan var

IV. Murad'ın saltanatında (1623-1640) yazılmış bir akaid- ilmihal kitabında ana babalara öğütler var:

17. yy ilk yarısında yazılmış bir *akaid-ilmihal* kitabında: yeni yetme evlatları için analar babalara uyarılmış: Oğullarınızı ve kızlarınızı yaramaz meniden (spermden) doğma çocuklarla arkadaşlıktan çalgı çegâne dinlemeden, oyundan ve temaşâdan, fuhuştan (aşırılıklardan), yalandan, hırsızlık yapanlarla arkadaşlık etmekten katı sakının! Gerekçe şu: sâbiler (çocuklar) hemen eğilim gösterir, etki altında kalır ve bağlanırlarmış.

Anlatılanlardan, o çağda subyancılığın, eşcinselliğin, seviciliğin yaygınlığı açık. Kandırma -ayartma; "hâlî zihin" (sâbilik-çocukluk) çağında başladığından günahla korkutup sorumluluk yükleme, ana babalarla kocalara havale ediliyormuş. Günümüzün eğitsel uyarı ve yöntemleriyle örtüşen açıklamalarsa pedagoji tarihimiz için verilerdir.

Söz konusu kitapta, "Oğullarınızı âşık-perest oğlanlardan koruyun. Yani çocuğu, ona dikkatle bakıp âşıklık yüzü gösterenlerden gayetle sakınmalıdır. Çünkü ona da sirayet eder. Zira bulaşıcıdır. Bir de kekezlik ve yuvşaklık eden oğlanlar vardır. Bunlardan da sakınalar.

Çarşıda ve pazarda gezenler: Kişi kızını, oğlunu, karısını, cariyesini şunlardan korumalıdır. Bu hatunlar erlere karıştıklarından hayâsız ve edepsiz olur. Nice sözler ve kelimeler işitirler. Örtülü hatunlar pazarda görüp işittikleriyle kulaktan âşık olurlar. Sonra isterler ki her gün çarşıya çıkıp gezeler.

Burnu önünde olup bir elinde asâ, bir elinde tespih olan hatunlar: Bunları evlerine koymayalar. Bunlar ekseriya kodaşlık ederler. Bu hatunlardan ehlini ve ayâlini sakınalar.

Kadınlar biri birilerine sahıka (sevicilik) etmek: Hemen erkek erkeğe livata etmek gibidir. hâtununu ve kızını sakınmamak deyyusluktandır. Günahı zinâ etmek günahından da livata etmek günahından da ziyadedir. Ve kabirde **gidilere (kadın pazarlayan, pezevenk)** olan azap ziyâdedür.

Fâhir feraceler giydirmek: Oğullarına fâhir feraceler, **sincefler**, fâhir kaftanlar libaslar ve kuşaklar ki ibrişimden ve gümüşten ola, fâhir dolamalar giydirmeyeler. Nakışlı ipekten çakşır dizden yukarı ki görenlerin aklı gide ve ömründe oğlana meyl etmeyenler, zaruri meyl edeler. Bunlar hâtunlar içindir ki erlerinin meyil ve muhabbetleri ziyade ola. Onları öpüp koçup kendi nefislerini tatmin edeler.

Nigârlara benzemek, öykünmek: Aklı olan oğluna süslü libaslar giydirmez. Bunlar avretlere mahsustur, erlerine güzel görünüp harekete gelip cima' edeler. Bir de nigâr oğlanlar giyerler ki kendiye âşık edeler.

Şeytana uymak: Bir hatunda bir şeytan vardır amma bir oğlanda on sekiz şeytan vardır. Gece ve gündüz uzuvlarını güzel gösterirler ki âşık olasın. Şeytan sana yol bula. Hele bir kere safasını sür, bu fiil sana hoş ve gökçek gelir. Şeytan, -Ey kişi Allah kerimdir. Hele bu oğlan büyüyünceye dek tövbe etme safasını sür. Sonra tövbe edersin der.

Necdet Sakaoğlu arşivi

'Aşıkperest oğlanlar'

Yazma 17. yüzyıl Akaid kitabında, hemcinslerle âşıklığın yaygınlığına değinilerek ana babalar uyarılıyor oğulların aşıkperest oğlanlardan, kızları yolunu şaşırmış kadınlardan korumaları isteniyor.

Yatakta basılanlar

Hamse-i Atayi'nin Walters Sanat Müzesi'ndeki nüshasında herkes yattıktan sonra aynı yatakta basılan iki erkek.

Walter Sanat Müzesi

Enderunlu Fâzıl: Eşcinselliğe övgü

İRAN
Şah Abbas ve homoerotizm
İran'da Safeviler döneminde (1502-1722) yaşamış Muhammed Kasım Musavvir'e ait bir minyatür. 1627'de yapılmış bu eserde, dönemin İran Şahı Abbas saray oğlanlarından biriyle halvet halinde.

HİNDİSTAN
Dünyevi ve ruhani
Cinselliği her türlü formda ele alan Hint sanatında, dünyevi ve ruhani olanın birliği sembolize ediliyor. Kanarak şehrindeki Surya tapınağındaki taş oyma, sevişen iki kadını gösteriyor (13. yüzyıl).

NECDET SAKAOĞLU

Pervasız şairlerimizdendir Fâzıl. O pervasızlıktan Nef'i (öl.1634) boğdurulmuş, Nedim (öl.1730) Patrona ayaklanmasında el ayak altında öldürülmüştür. Fâzıl da sürüldü (1810), kör oldu, yatalak düştü, öldü. Bu üçlü, salt sanat anlayışlarıyla değil, zamanlarının ötelerine düşen hayata bakışlarıyla da farklı ışıltılardır.

İçten, açık saçık yazan Fâzıl'ın Akkâ'nın Safd kasabasında başlayıp İstanbul, Halep, Erzurum, Kebân, Rodos en son İstanbul'da noktalanan elli yıllık ömrü kabaca onar yıllık beş evrede özetlenebilir: İlk on yılında Akkâ'da çocuktu. Büyükbabası, babası Ali Tâhir, amcaları, Osmanlı Devleti'ne diklenmenin cezasını Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın topu tüfeği, kılıcı ile kelleleri uçurularak ödemişlerdi. Ailenin yetimlerinden Fâzıl ve kardeşi Kâmil de donanma gemilerine alınıp İstanbul'a getirilerek saray enderununa verildiler.

İkinci on yılında Fâzıl, enderunun, III. Mustafa-I. Abdülhamid saltanatlarına denk düşen cünbüşlü bir hengâmını yakalamış. Hazine koğuşunda ve Hasoda'da teşrifat, yazı ve konuşma incelikleri (bedi, beyan, belagat, lügat) öğrenmiş. Hemcinslerinden üç "huban"-la yaşadığı Sokrates-vâri aşk yüzünden saraydan kovulmuş. Bu macerasını *Defter-i Aşk*'ta anlatmış.

Fâzıl'ın, Enderun ortamında çarpıldığı aşklardan vurgun yemiş bir serseri olarak atıldığı saray surlarının dışındaki üçüncü hayat evresi, İstanbul serserilerinin, ayyaşların tiryakilerin, kadınperestlerin dünyasında avare ve perişan geçirdiği 12 yıldır. Fâzıl Bey bu derbederlikten, Reisülküttap Raşid Ebubekir'e, onun aracılığıyla III. Selim'e, Valide Sultan'a kasideler sunarak kurtulur. Rodos evkafı mütevelliliği, Halep defterdarlığı, Erzurum müfettişliğinde dolaşır.

Koruyucusu Raşid Efendi gözden düşüp Rodos'a sürgün edilince o da yazdığı yergiler yüzünden şikâyet edilir. Yaşamının en verimli olması gereken son evresinde mansıpsız bırakılıp Rodos'u boylar. Adaya ayak bastığı gün, Reisülküttâb Raşid Efendi'nin idamına tanık olur. O ne şiddetli teessürden kör olur. Fâzıl'ın "İki gözüm" redifli kasidesinden etkilenen III. Selim, onu bağışlayarak İstanbul'a dönmesine izin verir. İstanbul'a döndükten sonraki yılları, kör, hasta, yatalak... heder edilmiş bir 10 yıldır. 1810'da, 51 yaşında ölür.

Fâzıl'ı, Türk edebiyatının ön saftaki şairleri arasına yükselten yapıtları, Sâbit'in ve Beliğ'in *Berbernâme*'leri, Sünbülzâde'nin *Şevkengiz*'i izinde ve üslubunda yazdığı açık saçık içerikli mesnevileridir. Bunların, dönemin bir sanatkârınca resimlendirilmiş yazma bir nüshası, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. *Divan-ı Fâzıl* (1842) Türkçe, Arapça, Farsça kasideler, gazeller manzumeler içerir (ilk

Necdet Sakaoğlu arşivi

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi No: 5502

Fazıl'ın hamamı
Hubannâme yazmasının açılış sayfası (üstte). Enderunlu Fazıl'ın Hubannâme - Zennanâme'nin minyatürlü nüshasında bir hamam sahnesi (altta).

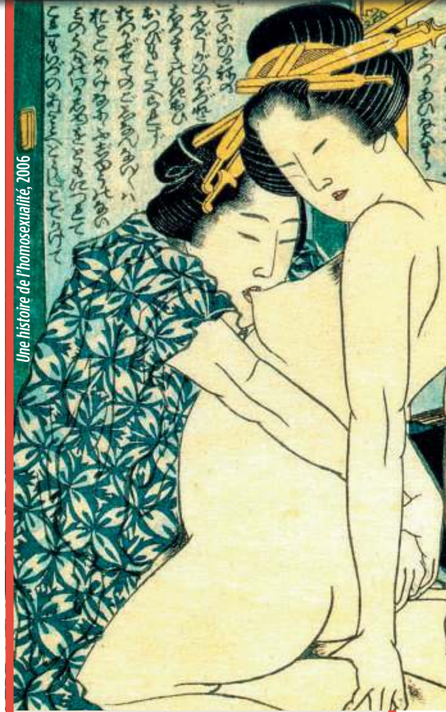
baskısı 1842'dedir). III. Selim'e kasidesi ünlüdür.

Hubânnâme ve *Zenannâme* (1790'lar) şairin, "hubân"larla (güzel erkekler) "zenân"ları (güzel kadınlar), mensup oldukları ulusların cinsel-seksüel özellik ve güzellikleriyle tanıttığı iki mesnevidir. Her ikisindeki fizyolojik- sosyolojik tanımlar da, üzerinde durulmaya değer. İstanbullu erkek ve kadınlarının beden ve huy güzellikleri anlatılırken "tohumu var türlü ecnasın (türlerin)!" vurgulaması ilginçtir. Fâzıl, *Hubânnâme*'de, sevgilisinin: -Hangi memlekette erkek güzeli daha çoktur?" sorusuna yanıt olarak geniş bir coğrafyadan: Hint, İran, Bağdat (Irak), Mısır, Habeş, Yemen, Mağrip, Cezayir, Tunus, Hicaz, Şam, Halep, Anadolu, Rumeli, Ege Adaları, İstanbul, Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene, Tatar, Arnavut, Boşnak, Çerkes, Avrupa'dan Felemenk, Frenk (Fransız), İspanyol, İngiliz, Nemse (Avusturya), Moskof, Yeni Dünya (Amerika) erkek güzelliklerini tanımlamıştır.

Zenannâme'de kadınların ırksal güzellik ve kusurları, daha nesnel gözlemlere dayalı betimlenmiştir. Eser, nikâh ve evlilik aleyhtarıdır. "Verseler sana Azrâ'yı / Duhter-i Kayser ile Kisrâyı" nikâha heveskâr olma, serazatlık varken kendini bağlatma" uyarısında bulunur. Evliliğin erkek özgürlüğüne ters düştüğünü anlatır. "Ne fena bir zenne maksur olmak/ Tâze zevk eylemeden dûr olmak" der.

Zenannâme'nin 1838'deki ilk baskısı, o sırada İstanbul'a dönen Londra Büyükelçisi ve Hariciye Nazırı -Tanzimat'ı ilana hazırlanan- Mustafa Reşid Paşa'ca edebe aykırı bulunup toplatılmıştır. İ. Decourdemanche ise bu yapıtı Avrupalı kadınların ruhsal ve fiziksel özellikleri bakımından isabetli bularak Fransızcaya çevirmiştir.

Çenginâme / Rakkasnâme (1839)yapıtında, İstanbul meyhanelerinde, kır eğlencelerinde, düğünlerde kadınsı giysi ve oyunlarla sanat yapan Çingene, Rum, Ermeni, Hırvat... çengiler-köçekler, aydınların toplandığı bir mecliste tartışılır. Fâzıl'dan çengileri ▶

Une histoire de l'homosexualité, 2006

JAPONYA
Shunga stili
Erotik sanatın Batılı sınırlarını tanımayan Japon kültüründe, eşcinsel çizimler de yaygındı. Ağaç üzerine yapılmış 1821 tarihli eser, bir genelev sahnesini canlandırıyor.

Une histoire de l'homosexualité, 2006

ÇİN
Duygusal hikayeler
Erkek eşcinselliği, eski Çin yöneticilerinin biyografilerinde duygusal hikayeler olarak geçer. Rulo üzerine çizilmiş Wan Sheng imzalı resim, Ming hanedanının sonlarına, 17. yüzyıl başlarına tarihleniyor.

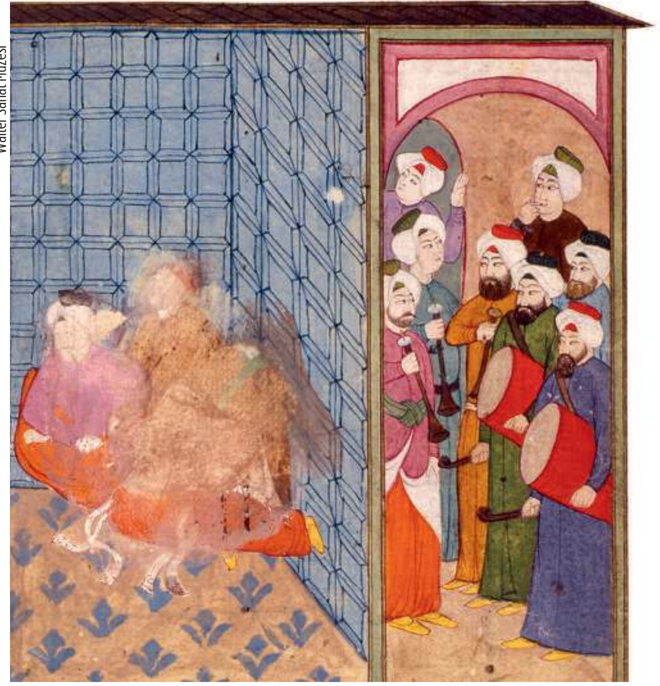
tanıtması istenir. Şair o günün en yaşlı çengisi -58 yaşındaki- Akbaba diye ünlü oyuncudan başlar. Hırvat Yorgi, Güzel Büyük Âfet, iki bin âşığı olan Antuvan, Panayot, Çengiler Şahı Mısırlı, bir başka Mısırlı puşt, Şevki, yüz bin eri olan Kız Mehmed adlı aşufte, Yeni Dünya adlı şekl-i cingânede bir Ermeni, kupkuru bir oğlan Yorgi, Pandeli, Küçük Andon, Kıvırcık Oğlan, Kanarya Şâkir, Küçük Âfet, Kaspar, Haydar, Hayber... İstanbul meyhanelerini coşturan 43 çengi ve kolbaşları tanıtır. Birini: "O gümüş tenli olan Altun Top /G..ü uşşaka olur hazır lop/ Kalesinde bulunur daim top!" diye tanımlar.

Bu ve *Zenannâme'nin* sonundaki "Emr-i nikâh" bölümü, benzeri olmayan manzum dram veya bir opera konusu, dönemin eğlence, oyun kültürünün belgeselidir.

Defter-i Aşk (1837) ise Fâzıl'ı Fâzıl yapan, aşk serüvenlerini sakınmadan anlattığı mesnevisi budur. Önsözde, tanrısal güzellik ummanının beşeri yüze yansıttığı büyüleyici cazibenin gözde ve kaşta odaklandığı vurgulanmıştır. Eser 437 beyitlik bir mesnevidir. Eskilerin "sehl-i mümteni" dedikleri zoru kolay gösterme sanatına harika bir örnek, bir opera- operet güftesidir.

Kitabın girişinde, belirttiğine göre: "Yazayım şâhım olan her güzeli" diyerek "Dilberler için bir şehnâme" meydana getirmeyi düşünmüştür ama üçü saray içoğlanı, biri Galata meyhanelerinde köçek, dört macerasını anlatabilmiş. İlk tutulduğu genç, Hazine koğuşu içoğlanlarından "Ocak-zade bir sanem-i mümtâze" olmuş. Tanrının, tab'ına uygun yarattığına inandığı bu genç, Eflâtun'u kıskandıracak bir cevher, çehresindeki al da yakut gibiymiş. Oğlan da anlamış Fâzıl'ın kendisine vuruluşunu. İlk buluşmalarında "Nîze (mızrak) çuvala sığmaz!" demiş. Maceraları 12 ay sürmüş. Sonra taze genç bir anda nabedit olmuş!

Bir zaman âfetlerden uzak durmuş. Derken "Bâkire kız gibi, şehvetli" biri, perhizini bozdurmuş. Fâzıl yeni bir aşk ile "medhûş" olmuş (şaşırmış). Bu, "Hoş edâ, tâze beden nazende bir civan", lakin yüreği taştan pek! "Teni de hanım aynası gibi"ymiş.

Walter Sanat Müzesi

Üçüncüsü, yani Fazıl'ın "Ma'şuk-ı diger"i, " ya belâsın bula ya mevlâsın"ı misali, gamzesiyle istihzâ eden, dengi yok bir "fitne-i cân şehlevend"-miş. Üç yıl boyunca sevgilisini "tanbur misâli kucağına yatır"mış. Onu da yaşlı, kambur, papaz kılıklı birine kaptırmış. Oysa moruğun ne "şeftali" ile bir işi olabilir, ne göbek ısıracak dişi varmış! "Leb-i canâneyi emse o habis tükürüğüyle telvis edermiş (kirletirmiş).

Davullu zurnalı ev baskını

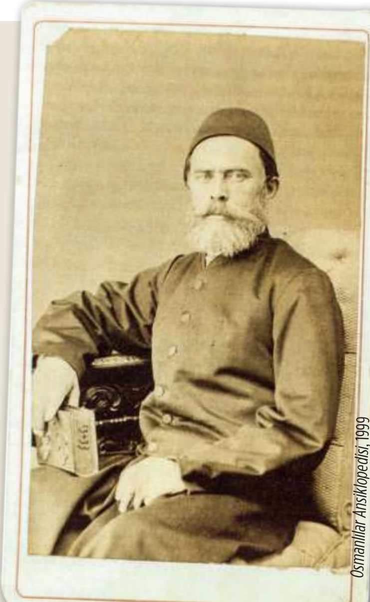
***Hamse-i Atayi*'nin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasında ilişki halindeki iki erkeğin evine baskın düzenleniyor.**

TANZİMAT DÖNEMİ

Cevdet Paşa: Oğlancılık (maalesef) azaldı

Cevdet Paşa (1822-1895) Tanzimat döneminin çok yönlü aydınlarından bir devlet adamı, hukuk bilgini, eğitimci ve vak'anüvisti. *Tezâkir* ve *Maruzat* adlı yapıtları döneminin anılarını, tarih notlarını içerir. *Maruzat*'ta Tanzimat'ı, kadın-erkek ilişkilerini doğal akışına (mecrasına) yönlendirdiği için de över: Zen-dostlar (kadınseverler) çoğalıp mahbûblar (oğlancılık) azaldı. Kavm-i Lût sanki yere battı. İstanbul'da öteden beri delikanlılar (arasındaki) ma'ruf u mu'tad olan aşk u alâka (sevişme) hâl-i tabî'si üzre kızlara müntakil (yöneldi) oldu. Sultan III. Ahmed zamanından beri âdet olan Kâğıthane gezileri ziyade rağbet buldu. Gerek orada, gerek Bayezid meydanında arabadan arabaya işaretlerle aşıklık usulü hayli meydan aldı. Büyük adamların arasında gulâmparelikle meşhur Kâmil ve Âli Paşalar ile onlara mensup olanlar kalmadı. Halbûki Âli Paşa da yabancıların itirazlarından çekinerek gulâmpareliğini gizlemeye çalışırdı.

Sultan Abdülmecid Han hazretleri hakikaten melek-haslet bir padişah-ı âli-câh olduğu halde o da nev'-i beşerden değil mi? Bu rüzgâr onu da çarptı. Âlemin bu inkılâbâtı arasında, o dahi kadınlardan bazılarına mahabbet ve rağbet buldu. Nâsın haram olan mu'amelâtına o dahi helâlinden olarak müşâreket buyurdu".

Osmanlılar Ansiklopedisi, 1999

SÖZLÜK

Sâde-rû, sahık ve yuvşak

Civelek / Yeniçeri Civeleği: "Pençeli kabadayı" kart yeniçerinin odasında yatıp kalkan kız gibi güzel acemi oğlan. Birlikte gezmeye çıktıklarında bu toy gençlerin yüzüne hasır püskülden peçe takmak âdetmiş.
Gidi: Kadın pazarlayan, pezevenk. "Seni gidi seni!" tehdit sözünde bu anlam unutulmuştur.
Gulam-pâre: Genç-çocuk oğlan düşkünü, onlarla seks yapan, homoseksüel, aktif erkek, oğlancı, Lûti.
Hamam oğlanı: Sözde tellak yardımcısı gibi, homoseksüellerin gittiği hamamlarda çalıştırılan gençler.
Hatun-sever: Lezbiyen.
Huban: Erkek güzel.
Hubannâme: Erkeklerin cinsel özelliklerini, seks yeteneklerini anlatan yapıt.
İbne: Erkek erkeğe ilişkide verici-pasif olan.
Kavat: Karşısındakinin cinsel isteğine itiraz etmeyen erkek.
Kekiz/-lik: Uysal, dirençsiz adam, biçâre.
Koçmak/kuçmak/koçulmak: Kucaklamaktan. Sarmak, sarışmak. Bu şekilde cinsel ilişkiye girmek. "(Cennette) Hurî ile gılmanı bir bir koçasım gelür" – Yunus
Lezbiyen: Lesboslu (Midillili) kadın eşcinsel ozan Sappho'dan. Sevici, kadın kadına sevişen, ablacı.
Livat/Livata: Erkekler arası cinsel ilişki. Tanrı Lût kavminin çoğunluğunu bu sapkınları yüzünden yok etmiş.
Lût kavmi: Erkek erkeğe ilişkileri yüzünden lânetlenip helâk edilmiş topluluk.
Lûti: Lutlular gibi erkek erkeğe cinsel ilişki tutkunu. Oğlancı, homoseksüel.
Oğlan: Erkek çocuk, kız oğlan kız deyiminde bâkire anlamında, argoda genç çocuklara düşkün erkeklerin cinsel zevklerine âlet olan çocuk-genç.
Oğlancı: Cinsel tatminini erkek çocuklarda gideren sapık, Gulam-pâre, Lûti, homoseksüel
Parlak: (Argoda) Kız gibi güzel yüzlü, oğlancıları tahrik eden genç.
Puşt: (Farsça: arkadan) Oğlancılara zevkle yaklaşan çocuk, delikanlı.
Sâde-rû: Yüzünde tüy bitmemiş, kız güzeli oğlan ("Olup birden ikiden sâderûlar / Dolup sebûlar boşalırdı sebûlar".
Sahık(a): Kadın kadına sevişmek, lezbiyenlik
Sevici/sevicilik: Lezbiyen, lezbiyenlik
Sübyancı: Çocukla ilişki düşkünü sapık.
Şehir oğlanı: Kırsal koşullardan uzak, kentte yetişmiş, güzel yüzlü endamlı, homoseksüelleri tahrik eden genç.
Tüysüz oğlan: Yeni yetme, buluğu yakın, eşcinsellerin sulandığı çocuk.
Yuvşaklık (yavşak): (Eski anlamıyla) Oğlancılara bilerek yakınlaşan oğlan.

Cengiz Kahraman arşivi

Kulampara tasviri.

BATI DİLLERİNDEN

Bugger (İng.)
Bougre (Fr.)
Ketzer (Alm.)
Kökenini, Balkanlar'da ortaya çıkan, sapkın ilan edilerek Roma Kilisesi tarafından son üyesine kadar öldürülen Kathar tarikatından alan bu üç kelime, Ortaçağ'da eşcinsel anlamına geliyordu. Dini sapkınlıkla "cinsi sapıklık" arasında böyle bir ilişki kurulmuştu.

Gay
Fransızca "gai" (neşeli) sıfatından gelen bu kelime, İngilizce'ye geçmiş, neşeli, pervasız, kaygısız anlamında 16.-17. yüzyıllardan beri kullanılıyordu. 20. yüzyıl başında, "eşcinsel" anlamını kazandı. 1960'larda, bir hastalık adı olarak bilinen "homoseksüellik" kelimesinden hoşlanmayan Amerikalı eşcinseller, "gay"i tercih ettiler.

Homoseksüel
Türkçe'ye sonradan birebir eşcinsel olarak çevrilen bu kelime, 1869'da ortaya çıktı. Almanya'da Prusya Adalet Bakanı Leonhardt, içinde "erkekler arasındaki ve erkeklerle hayvanlar arasındaki ahlaksız ilişkileri" cezalandırmaya yönelik bir madde de bulunan bir yasa tasarısını kamuoyuna açıkladı. Kertbeny takma adlı bir yazar, Bakana yolladığı iki yazıda "homosexualität" ve "homosexual" kelimelerini önermişti.

BATI'DA EŞCİNSELLİK

Doğallıktan sapkınlığa, hoşgörüden düşmanlığa

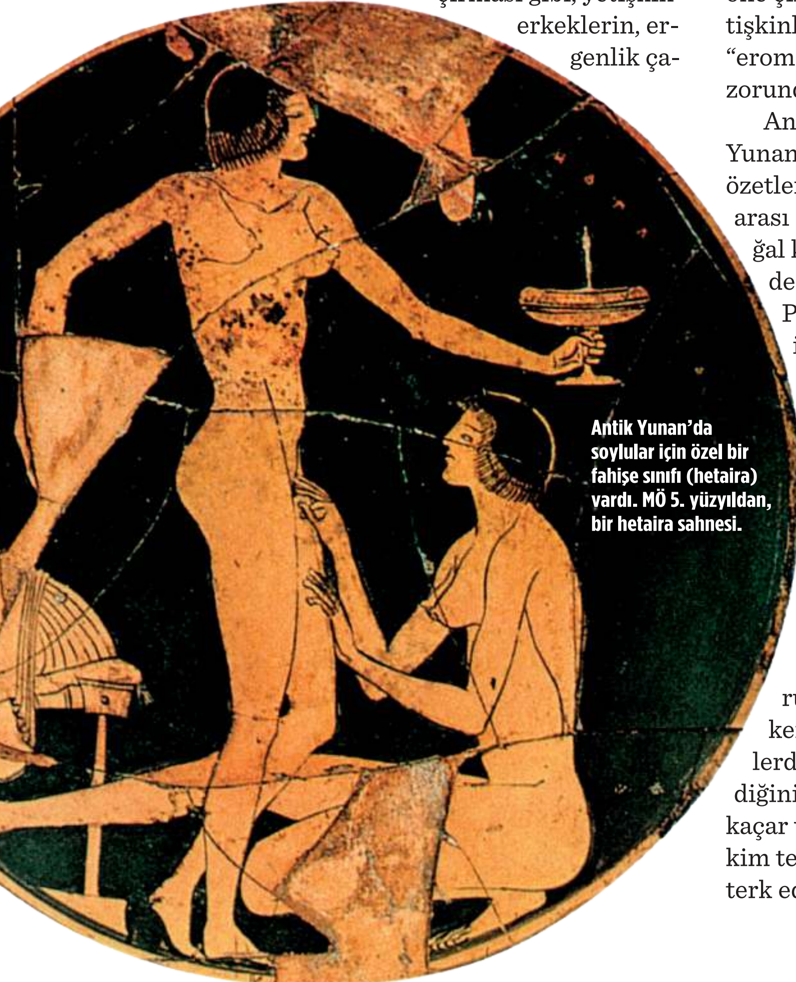
Batının eşcinsellikle ilgili tutumu, bunu bir günah olarak gören Yahudi-Hıristiyan geleneğiyle şekillendi, sapkınlık yozlaşma gibi yan anlamlar yüklendi. Bu köklü tabu, ancak günümüzde tarihçilerin alanına girdi.

✎ AYŞEN GÜR

Antik Yunan kültürü hakkında genel kanaat eşcinselliğin o dönem yüceltildiği yönünde. Oysa, cinselliğin bir bütün olarak ele alındığını ve tabu olmadığını söylemek belki daha doğrudur.

Örneğin Antik Girit'te, Tanrı Zeus'un kartal kılığına girerek genç Ganymedes'i kaçırması gibi, yetişkin erkeklerin, ergenlik çağındaki erkek çocukları kaçırması geleneği vardı. Bu, genç kuşağın, yaşlı kuşak tarafından hayata hazırlanması töreninin bir parçasıydı. Şölenler (sempozyum), "erastes" (daha yaşlı, evli erkek) ile "eromenes" (genç erkek) arasında yakınlaşmayı sağlayan toplantılardı. Burada aktif-pasif ilişki öne çıkıyordu. Genç erkek yetişkinliğe adımını atar atmaz "eromenes" rolünü terk etmek zorundaydı.

Antik Yunan'da soylular için özel bir fahişe sınıfı (hetaira) vardı. MÖ 5. yüzyıldan, bir hetaira sahnesi.

Ancak bu kural da Antik Yunan uygarlığının tümünü özetlemez. Çünkü yetişkinler arası eşcinsel ilişkiler de doğal karşılanıyordu. *İlyada* destanındaki Akhilleus ile Patroklos yetişkindir. Bu iki asker arasındaki aşk, bizi Thebai'nin ünlü Kutsal Tabur'una götürür. Bu seçkin birlik 150 erkek çiftten oluşuyordu. Platon, eşcinsel çiftlerin çok iyi asker olacağı fikrine, *Şölen*'de Phaedrus'un ağzından değinir: "Eğer âşıklardan bir ordu kurulsaydı yanyana savaşırken dünyaya diz çöktürürlerdi. Çünkü hangi âşık sevdiğinin gözü önünde savaştan kaçar veya teslim olur? Ayrıca kim tehlike anında sevdiğini terk eder?"

Platon'un *Şölen*'de, komedi yazarı Aristophanes'in ağzından anlattığı hikaye ünlüdür: "Bir zamanlar insan soyu sadece erkek ve dişi değildi, her ikisini de içine alan bir üçüncü tür vardı. Ona androgynos (androjin) denirdi. Ayrıca her insanın dört kolu, dört bacağı, iki yüzü vardı; cinsel organları çiftti." Bir gün tanrı Zeus bu insanlara kızar ve ikiye ayrılmalarını emreder. Böylece bugün bildiğimiz insanlar ortaya çıkar. Kimisi erkek, kimisi dişidir. Devam eder Aristophanes: "Her birimiz, insanın sadece bir parçasıyız. Tamamlayıcı parçamızı arayıp duruyoruz. 'Androgynos' dediğimiz karma yaratığın bir parçası olan erkekler kadınları arar, kadınlar da erkekleri. İlk kadınların bir parçası olan kadınlar erkekleri sevmez. İlk erkeklerin bir parçası olanlar da erkeklerin peşindedir."

Ancak Platon, son eseri *Yasalar*'da eşcinselliğin doğaya aykırı olduğunu, ideal toplumda yasaklanması gerektiğini bildirir. Çelişkili gibi görünen bu manzaradan çıkan tek sonuç, eski Yunan uygarlığında her tür cinsel eğilim hakkında olumlu-olumsuz yargıların dile getirildiği gerçeğidir. Roma uygarlığında, daha kolay anlayabileceğimiz

Une histoire de l'homosexualité, 2006

Une histoire de l'homosexualité, 2006

Gündelik eşyalara yansımıştı

Simeon Solomon'un 1864 tarihli eserinde, MÖ 7. yüzyılda Midilli (Lesbos) adasında doğan şair Sappho, çağdaşı başka bir şair olan Erinna'yla resmedilmiş (üstte). MS 50 yılına tarihlenen bu gümüş kupadaki erotik sahnede, yetişkin bir erkek ergen bir erkekle beraber betimlenmiş (solda).

bir ahlak anlayışı vardı. Aktif olan herşey erkek ve üstün, pasif olan herşey kadın ve aşağıydı. Buna uyulduğu sürece, bir erkeğin kiminle ilişki kurduğunun önemi yoktu. Sorun, Sezar'ın başına geldiği gibi, aktif rol terkedildiği zaman başlıyordu. Sezar 20 yaşındayken, İzmit'e Bitinya Kralı IV. Nicomedes'in yanına gönderilmişti. Kral onu öyle sevmişti ki, Roma'daki düşmanları hakkında kralın oğlanı olduğu yolunda bir dedikodu başlattılar. Hatta, ona “Bitinya Kraliçesi” adını taktılar.

Eşcinselliği tabu haline getiren Yahudi-Hıristiyan uygarlığı oldu. Eski Ahit'in Levililer kitabında şöyle der: “Bir erkekle, bir kadınla yattığın gibi yatmayacaksın; bu iğrençliktir” (18:22) ve “Bir erkek bir erkekle bir kadın gibi yatarsa, ikisi de iğrençlik eder. Kesinlikle öldürülecekler; ölümü hak etmişlerdir” (20:13). Tekvin'de anlatılan, Sodom ve Gomora kentlerinin başına gelenler, insanlığa bir uyarıdır. Tanrı'nın gazabıyla yok olan bu iki komşu şehirde yaşayanların işlediği en büyük günah, ensest, anal ve oral seks gibi cinsel suçlardı. Sonraki yüzyıllarda Batı'da “sodomi”, en başta eşcinseller arasındaki olmak üzere doğal kabul edilmeyen cinsel ilişkilerden doğan suça verilen ad oldu.

Hıristiyanlık, Yahudilerin bu yasalarını devraldı. Bunu Yeni Ahit'te Aziz Pavlus'un Romalılara Mektubu'nda görürüz: “Onların kadınları bile doğal ilişkiler yerine doğal olmayanları yeğlediler. (...) Erkekler erkeklerle utanç verici ilişkilere girdiler ve kendi bedenlerinde sapıklıklarına yaraşan karşılığı aldılar. “ (Romalılar 1:26-27). Bizans İmparatoru Iustinianus'un yasalarında (529-534) eşcinsellere ölüm cezası öngörülüyordu. Bu, Kilise yasalarını etkileyerek yüzyıllarca Avrupa'da yürürlükte kalacaktı.

Ancak ölüm cezası ne kadar uygulandı? Ortaçağ boyunca Kilise'nin en büyük hedefi, “sapkın” ilan ettiği tarikatlardı. Ancak, bunlara yöneltilen suçlamalar arasında her zaman “sodomi” de bulunurdu. Örneğin Tapınak Şövalyeleri yok edildiğinde (1307-1314), tarikatın başüstadı Jacques de Molay dahil, ▶

Dürer'in erkekleri bir arada banyo keyfi yaparken gösteren 1497 tarihli gravürü.

şövalyeler eşcinsellikle suçlanmıştı. Doğrudan eşcinsellere yönelik "haçlı seferlerinin" sayısı, örneğin cadı avlarından daha azdı. Fransız tarihçi Yvan Matagon'a göre, 1317-1789 arasında Fransa'da 38 kişi eşcinsellikten idam edilmişti; oysa aynı dönemde, yılda ortalama 10 kişi cadı diye yakılmıştı. Bu, katoliklere özgü değildi. En büyük eşcinsel katliamlarından birini protestan Hollandalılar 1730'da yaptı.

Lezbiyen kurbanların sayısı, her zaman erkek eşcinsellere göre daha az oldu. Aralarında ancak erkek kılığına bürünenler dikkat çekiyordu. İsveç Kraliçesi Kristina (1626-1689), tahttan feragat ettikten sonra Avrupa'da sık sık erkek kılığında dolaştı. İsveçliler Kristina tahttan indikten bir yıl sonra (1655) sert bir yasa çıkardılar. Bu yasanın ilk kurbanı da, erkek kılığına girdiği için "Tanrı'yla alay etmeye cüret eden" Lisbetha Olsdotter oldu. 1679'da başı kesilerek idam edildi.

18. yüzyılda Fransız ve İngilizler, başkentlerinde bir eşcinsel altkültürünün patladığını gözlemlediler. 1691'de kurulan Adab-ı Muaşeret Derneği (Society for the Reformation of Manners) "ahlaksız" avı başlattı. Dernek, fahişe ve eşcinselleri tespit ediyor, her yıl bir "kara liste" yayınlıyordu; deyimin kökeni buydu. Paris'te ise eşcinselleri polis örgütü muhbirler ve 'kışkırtıcı' ajanlarla kovalamaktaydı.

Aydınlanma Çağı'nda, suç ve ceza tanımını dinî kaynaklardan alan yasalar eleştirilmeye başlandı. Sodomi bunlardan biriydi. Bu, aydınların eşcinselleri hoşgördüğü anlamına gelmiyordu. Örneğin Voltaire'e göre sodomi, "insanlığı yok edici bir kusur, doğaya karşı korkunç bir saldırı"ydı. Ancak İngiliz Jeremy Bentham gibileri de vardı. Her tür reform için uğraşmış ama eşcinsellerle ilgili kitabını hayattayken yayınlamaya cesaret edememişti. Şöyle yazmıştı: "Bu insanların bütün Avrupa ulusları tarafından neden bu kadar sert bir muameleye tabi tutulduğunu anlamak için yıllarca düşündüm durdum; ama hiçbir neden bulamadım."

Ancak eşcinselliğin, din temelli bir suç olması, önemli bir değişikliğe yol açtı. Fransız Devrimi, dine dayalı tüm suç ve cezaları ortadan kaldırırken, eşcinsellik de dahil edildi. 1810'da Fransız İmparatoru Napoléon ünlü Medeni Kanununu yürürlüğe koyduğunda, bundan geriye dönmedi. Eşcinsellik artık bir suç değildi. Napoléon şöyle söylemişti: "Yasanın bu işlere burnunu soktuğu bir ülkede yaşamıyoruz. Doğa bunun fazla yayılmamasını sağlamış. Yasal işlemlerin yaratacağı skandal sadece sayıyı artırır" (Ancak Fransa'da, 1980'lere kadar genel ahlaksızlık yasasından yararlanan polis eşcinselleri kovalamayı sürdürdü).

19. yüzyılda birçok ülke Napoleon yasalarını benimsedi. Böylece Hollanda, İspanya, Portekiz, Bavyera ve İtalya gibi ülkeler eşcinselliği yasalarında tanımlamazken, Prusya (sonra Almanya), Büyük Britanya ve ABD'de yasalar, 20. yüzyılın sonuna kadar eşcinselliği bir suç olarak tanımlayıp ceza öngördüler.

İKTİDARINA GÖRE HOMOSEKSÜEL

'Majesteleri' eşcinseller

Fransa kralı III. Henri

Eşcinsel hükümdarlar arasında örneğin İngiltere kralı III. William gibi koyu protestan bir asker, Prusya Kralı II. "Büyük" Friedrich gibi çağının en büyük komutanı sayılan bir ateist, Fransa Kralı III. Henri gibi şık giyinmekten hoşlanan, çevresi "minyon" denilen gözdeleriyle dolu kurnaz bir katolik politikacı bulunabiliyordu.

Eğer bu krallar, başarılı ve güçlü hükümdarlarsa, biyografi yazarları eşcinsel oldukları iddialarını kanıtlayacak "kesin bir delil" bulunamadığını söyleyip konuyu geçiştiriyorlardı. Eğer İngiltere Kralı II. Edward gibi güçsüz bir hükümdarsa ve bir isyan sonucu tahttan indirilmişse, eşcinselliğini özellikle vurgulamakta bir sakınca yoktu. Örneğin bu son kralın nasıl öldüğü hakkında gerçekten de "kesin delil" olmamasına rağmen, anüsüne kızgın bir demir saplanarak öldürüldüğü iddiası birçok tarih kitabında tekrarlanabiliyordu.

Une histoire de l'homosexualité, 2006

İkona dönüşen Aziz Sébastien

Guido Reni'nin 1618 tarihli eserinde ok hedefi olmuş çıplak bir erkek vücuduyla simgelenen Aziz Sébastien, 19. yüzyıldan sonra homoseksüel bir ikon olarak görüldü.

1900'lerde iki dava, eşcinselliğe yönelik önyargılar sebebiyle büyük birer skandala dönüştü. Bunlardan biri, İngiltere'de yazar Oscar Wilde'ın yargılanması (1895), diğeri ise Almanya'da Kayser II. Wilhelm'in arkadaşı Prens von Eulenburg, Berlin askeri komutanı Kont Kuno von Moltke, İmparatorluk muhafız komutanı von Hessel gibi aristokratların karıştığı davaydı (1907). Her iki skandal da, eşcinsellikle suçlanan kişilerin, kendilerini temize çıkarmak için iftira davası açmasıyla başlamıştı. Ancak temize çıkacakları yerde, eşcinsellikleri tanıklar aracılığıyla kanıtlanınca, Oscar Wilde gibi hapse atılmış ya da Eulenburg gibi gözden düşmüştü. "Homoseksüellik" kelimesi de bu dönemde Almanya'dan dünyaya yayıldı.

Avrupa'daki son eşcinsel katliamı, Almanya'da Eulenburg davasından yaklaşık 30 yıl sonra Nazizm döneminde (1933-1945), yaşandı. Alman Ceza Yasası'ndaki 175. Paragraf (§175 StGB), erkekler arasındaki eşcinsel ilişkileri cezalandırıyordu. 1935'te Naziler bu paragrafı daha da ağırlaştırdılar. Eşcinseller, mahkumiyetleri bittikten sonra toplama kamplarına yollanıyor ve burada pembe bir yıldız taşımak zorunda kalıyorlardı. Savaş bittikten sonra, Nazilerin diğer kurbanları kurtulurken, 10 bin eşcinsel tutuklu, normal hapishanelere yollandılar. Savaştan sonra kurulan komünist Demokratik Alman Cumhuriyeti, 1987'de bu cezayı kaldırdı, demokrat Federal Alman Cumhuriyeti ise bunun için 1994'e, iki Almanya birleşinceye kadar bekledi.

KRALIN EŞCİNSEL KARDEŞİ

Fransız Dük'ün sır küpü eşi

Fransa Kralı XIV. Louis eşcinsellerden nefret ederdi. Ne var ki, kardeşi Orléans Dükü, en tanınmış eşcinsellerdendi. "Mösyö" diye anılan Dük, iki kere evlenmişti ama sarayda herkes, onun asıl gözdesinin Şövalye de Lorraine olduğunu biliyordu. Mösyö'nün ikinci eşi "Madam" Elisabeth Charlotte'un mektupları ve günlüğü, dönemin önemli tarihsel belgelerindendir. Halasına mektubunda "Madam" eşinin sevgililerinden şöyle söz eder: "Bu minyonlarla hiçbir sorunum yok. Kibar kibar oturup laklak ediyoruz." 1705'te kız kardeşine yazdığı bir mektupta, bir tipoloji denemesi yapar: "Luise, sen nerelerde yaşıyorsun, dünyadan haberin yok? Burada erkekleri seven erkeklerle ahbaplık etmeyi reddedenler, konuşacak altı kişi bulamaz. Her türlüsü var. Kadınlardan nefret edenler var; hem erkekleri hem kadınları sevenler var. Bazıları delikanlıları, bazıları kendi yaşıtlarını sever..." Kocası öldükten sonra ise günlüğüne şöyle yazar: "Öte dünyadakiler burada neler olup bittiğini görebilselerdi, Mösyö benden çok memnun kalırdı. Çekmecelerini açtım; yanlış ellere düşmemesi için erkek arkadaşlarının yazdığı mektupların hepsini yaktım..."

20. yüzyıla kadar erkek erkeğe dansedilen kovboy partileri görmek mümkündü, 1910.

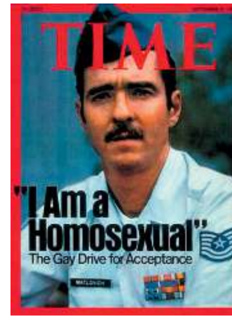
Une histoire de l'homosexualité, 2006

PSİKİYATRİK VAKA!

40 yıl önce resmen hastalıktı

İki yüzyıl önce ortaya çıkan modern psikiyatri "homoseksüellik" kelimesini benimsedi. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin (APA), 1952'den beri belli aralıklarla yenilediği akıl hastalıkları rehberi DSM'de (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), eşcinsellik, önce sosyopatik bir kişilik bozukluğu, sonra bir cinsel sapma olarak tanımlandı. Ancak 1974'te DSM'den tamamen çıkartıldı. Bu gelişmeyi sağlayan en önemli etken, eşcinsellerin eylemleri olmuştu.

Soğuk Savaş dönemine gelindiğindeyse ünlü insanlar sık sık yakalanarak "rezil" ediliyordu. Ancak 1950'lerde İngiltere'de iki olay, ters tepki yarattı. İlki, 2. Dünya Savaşı'nda Alman askerî şifrelerini çözmeyi başaran, bilgisayarın ilk mucitlerinden, ünlü matematikçi Alan Turing'in "ahlaksızlıktan" mahkum olmasıydı (1952). Turing, hapse girmektense hormon tedavisini (kimyasal olarak hadım edilmeyi) kabul etti. Ancak iki yıl sonra depresyona kapılarak kendini öldürdü. Savaşın kazanılmasında bu kadar önemli rol oynayan bir bilginin 42 yaşında ölüme sürüklenişi herkesi etkiledi. İkinci olay 1953'te oldu. Yetenekli oyuncu John Gielgud, polis tarafından yakalanarak para cezasına çarptırıldı. Olay gazetelere yansıyınca, Gielgud, o akşam Liverpool'da ancak arkadaşlarının zorlamasıyla sahneye çıktı. Ancak seyircilerin yuhalamasıyla değil alkış ve tezahüratla karşılaştı. Bu olay, tiyatro yazarı Oscar Wilde'ın neredeyse taşa tutulduğu 1895'ten bu yana İngiliz toplumunda çok şeyin değiştiğini gösteriyordu.

Gözükara Vietnam gazisi

ABD Hava Kuvvetleri astsubayı Leonard Matlovich, 8 Eylül 1975 tarihli *Time* nüshasının kapağında eşcinsel kimliğini açıklayarak büyük bir tartışma yaratmıştı, ölümünden sonra mezartaşına "Ordudayken iki adam öldürdüğüm için madalya; birini sevdiğim için atma kararı verdiler" yazıldı (üstte). Papa II. Jean Paul'un New York ziyareti öncesindeki bir kadın hakları yürüyüşünde "Nefret, AIDS'e çare değildir" yazılı pankart (solda).

Ancak toplumda asıl yankı uyandıran, 1960'ların sonunda Batı dünyasını sarsan öğrenci, feminist, savaş karşıtı ve siyahların eylemlerinden sonra eşcinsellerin ayaklanması oldu. 28 Haziran 1969'da New York'ta, polisin eşcinsellerin sık sık gittiği Stonewall Inn adlı bir barı basarak müşterileri dövdüğü haberi yayılınca, kentin her yerinden eşcinseller buraya gelerek iki gün boyunca gösteri yaptı ve polisle çatıştı. Stonewall Inn ayaklanmaları, eşcinsellerin devrimi oldu. Ertesi yıl aynı gün, Stonewall Inn ayaklanmasını anmak için New York, Chicago ve Los Angeles'ta ilk kez "Gay-Pride" denilen gösteriler düzenlendi. Neşeli, pervasız anlamındaki "gay", eşcinsellere takılan adlardan biriydi. Amerikalı eşcinseller bu keli-

Getty Images

Une histoire de l'homosexualité, 2006

Yasalar ilk defa onları onayladı

Danimarkalı eşcinsel hakları savunucusu Eigil ve Axgil çifti, 1989'da Danimarka'nın yapılan düzenlemeyle beraberliğini yasalarca kabul ettiren ilk çift oldu. Bu, dünyada bir ilkti.

menin ardına gurur anlamındaki "pride"ı eklediler. Kimliklerini açıklamaktan utanmadıklarını belirten bu ifade, bugün dünyanın pek çok kentinde 28 Haziran'da yapılan gösterilerin ismi oldu.

Tanınmış ve toplumda etkili insanların eşcinsel olduklarını açıklamaları, cinsel kimlikleri nedeniyle acı çeken/çektirilen insanların trajedisini anlatan filmler, toplumda eşcinsellere karşı duyulan korku/nefretin yıkılmasında, yasalardaki değişiklikler kadar etkili oldu. 8 Eylül 1975'te *Time* dergisi ilk kez "Ben Bir Eşcinselim" başlığıyla çıkmıştı. Bu cesareti gösteren kişi, Vietnam'da savaşmış ABD Hava Kuvvetleri assubayı Leonard Matlovich'ti. Bu yıl ise Michael Sam, eşcinsel olduğunu açıklayan ilk Amerikan futbol oyuncusu oldu. Eşcinsellerin erkekliğin simgesi kabul edilen askerlik ve futbolculuk gibi meslek gruplarında da görülebildiğinin ortaya koyulması, toplumdaki önyargıların kırılması açısından önemliydi.

Eşcinsellerin ceza yasaları ve ayrımcılığa karşı açtıkları mücadele, 1981'de AIDS'in ortaya çıkışıyla da durmadı. İlk yıllarda hastalık eşcinsel ilişkilere bağlanıyor, hatta "eşcinsel vebası" diye anılıyordu. AIDS, pek çok kişinin ölümüne yol açmasına rağmen, aynı zamanda eşcinselliği tabu olmaktan çıkardı.

ABD'de ancak 2003 gibi yakın bir tarihte sodomi yasaları, ülke genelinde kalkmıştı. ABD Yüksek Mahkemesi, o yıl sodomi yasalarının anayasaya aykırı olduğuna hükmetmişti. Bugün eşcinseller, aynı cinsten kişiler arasındaki evliliklerin kabul edilmesi için birçok ülkede mücadele ediyor. Ancak yasalar ne derse desin, bu eski tabu ortadan kalkmış değil. Bilimsel çevrelerde ise insan cinselliğinin karmaşıklığıyla ilgili tartışmalar hâlâ devam ediyor.

SEMBOL BAYRAĞIN TARİHİ

Gökkuşağında buluştular

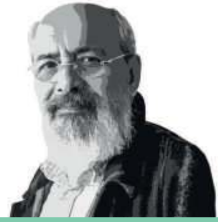
Eşcinsel hareketin sembolü olan gökkuşağı bayrağı ilk defa 25 Haziran 1978'deki San Francisco Onur Yürüyüşü'nde dalgalandı. Yaratıcısı Gilbert Baker, Kansaslı bir eşcinsel hakları savunucusuydu. Baker'in kendi dikip boyadığı sekiz şeritli bayraktaki her rengin bir anlamı vardı. Pembe cinselliği, kırmızı hayatı, turuncu iyileşmeyi, sarı güneşi, yeşil doğayı, mavi sanatı, çivit uyumu ve mor ruhu simgeliyordu. Seri üretimde tutturulması zor olduğu için pembe renk çıkarıldı. 1978'de eşcinsel politikacı Harvey Milk'in öldürülmesiyle alevlenen yürüyüşlerde, bayrağın ikiye bölünüp taşınması için çivit rengi de çıkarıldı ve şerit sayısı altıya düştü.

Bayrak, ilhamını Oz Büyücüsü (1939) filminden alıyordu. 20. yüzyılın eşcinsel ikonlarından Judy Garland'ın filmde seslendirdiği Oscar ödüllü "Gökkuşağının Üzerinde" (*Over The Rainbow*) parçası, filmin 1960'larda bir "dolaptan çıkma" analojisi olarak okunup kültleşmesiyle yaygınlaştı ve bir eşcinsel marşı hâline geldi; gökkuşağı imgesiyse Baker'a esin kaynağı oldu.

Baskıyla beslenen eşcinsel yaratıcılık

Eşcinselliğin Avrupa'daki sosyal-kültürel tarihinin kırılma noktası 1895'te, Oscar Wilde'in zindana kapatılmasıyla yaşandı. 20. yüzyıl boyunca kültür-sanat bağlamındaki birkaç canalıcı hamle, yapılan mücadeleyi özetliyor.

ENİS BATUR

Michel Foucault, ölümünün 30. yıldönümünde (1926-84) anılıyor. Yeniden değerlendirmelerin başta gelen ortaklığı, erken yaşta ölümünden bu yana ışığının etkisinin azalmadığı yönündeki yorumlara dayanıyor. Bir "düşünür" olarak nitelendirmek yeterli midir Foucault'yu? Bir zihniyet analizcisi, bir toplumsal mekanizmalar sökücüsü, bir kapalı kutu kurumlar tarihçisi, sözün özü bir kanıları tersyüz edici barınıyor kimliğinin köklerinde.

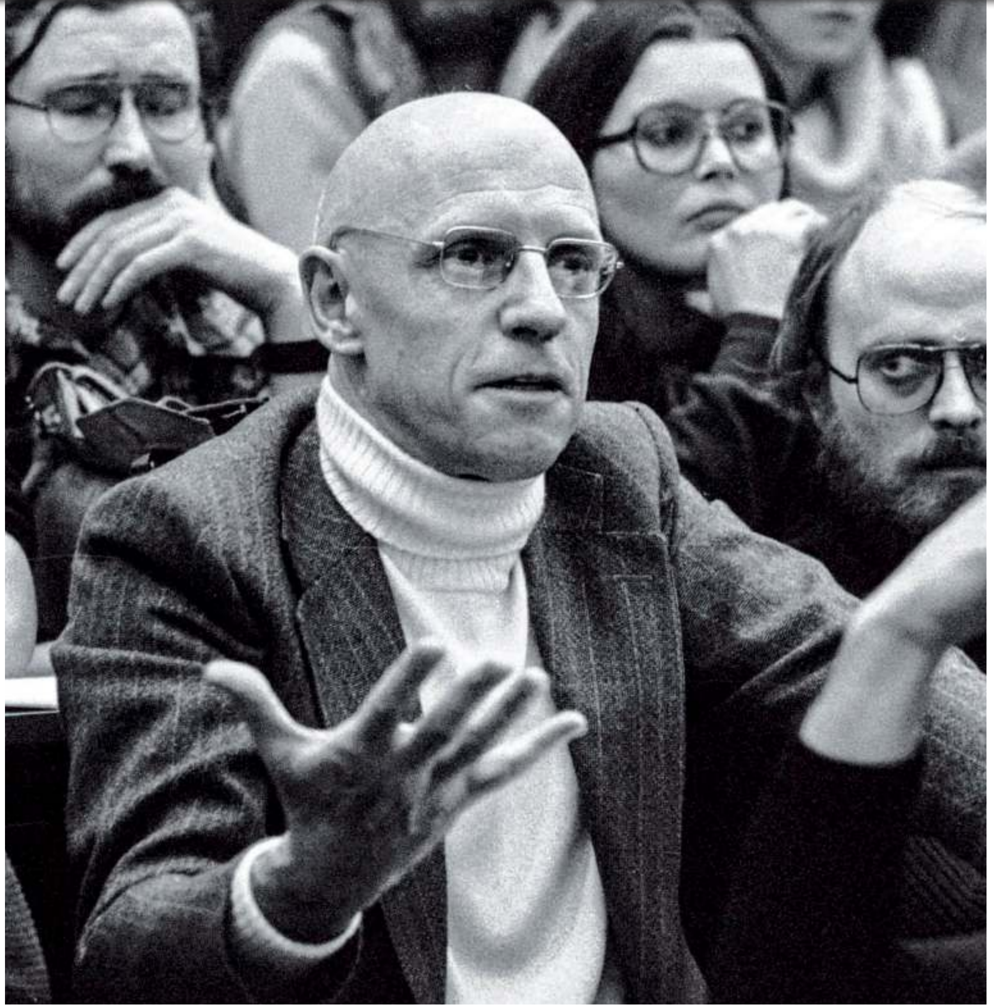
Oylumlu çalışmalar eşliğinde deliliğin, hapisanenin, kliniğin arşivlerine battıktan sonra, son döneminde kapsamlı bir çalışmaya girişmiş, *Cinselliğin Tarihi*'ni yazmaya koyulmuştu. Gerçi sona erdiremedi bu mikroskopik okumasını, ama 6 cilt olarak tasarladığı bu bütünlüğün yabana atılamayacak bir bölümünü düze çıkarmayı başarmıştı.

Bilme İstemi (1976) başlıklı ilk cildinde *Cinselliğin Tarihi*'nin, tıpkı daha önceki kazılarında yaptığı gibi, Batı toplumlarının tarihinde "norm"ların nasıl oluştuğunu, cinsellik bağlamında "a-normal"in çerçevesinin hangi dayanaklara bağlı biçimde çizildiğini olanca açıklığıyla göstermişti Foucault: Kilise-Devlet-Aile üçgeni yasakların sınırını genişletirken, "zevk"i en büyük tehlike kaynağı olarak görmüş, özgürleştirilmesini önleme yolunda Kutsal'ın yanı sıra Tıbbı ve Hukuku da işe koşmuştu. Fücurdan rüşde, gövdenin zevk haritasının daraltılmasından *farklı* cinsel eğilimlerin suç ya da hastalık kapsamına sokulmasına dek giden eksenlerde, Batı dünyası bir tabu cehennemine dönüştürülmüştü. Buradan hepten çıktığı söylenebilir mi? Katedilen mesafe ne kadardır ve hangi bedeller ödenerek kazanılmıştır? Kalıcı bir utku sözkonusu mudur? Bunlar ve benzeri soru(n)lar bugün de hararet noktası olma özelliğini koruyor: Örneğin, eşcinsellerin evlilik ve çocuk edinme haklarının yasallaşma sürecinde, her ülkede, tartışmaların sert kutuplaşmalar yarattığı gözlemleniyor.

O yakada bu gelişmeler yaşanadursun, *bu* yakada en iyi niyetle, savuşturulan eski yasakların yeri yenileriyle dolduruluyor. Üstünden ve içinden baskıyla donatılmış toplumlarda, karşı kefede ikiyüzlülük standartları da yükseliyor.

Geçen yıl Foucault'nun ülkesi Fransa, sosyalist (!) iktidarın belki de tek olumlu adımı aracılığıyla, eşcinsellere evlilik ve çocuk edinme hakkını tanıyan devletler arasına, zorlu ve çekişmeli bir süreçten geçerek katıldı. 1789 Devrimiyle, Aydınlanma'yla haklı olarak böbürlenen Fransa'da, Foucault'nun ortalığı biribirine katan, "Biz İbneler" diye başlayan metnini yayımladığında eşcinsellik "suç" kapsamına giriyordu. Bir başka sosyalist önder, Mitterand 1981'de iktidara geldikten sonra çözülebilmiştir o kördüğüm. Gene de, toplumun önemli bir kesiminin bu gelişmeyi tepeden inme bir dayatma olarak algıladığı unutulmamalıdır: Evet, iki ünlü kara

Kırılma noktalarındaki iki erkek

Oscar Wilde'ın (solda) yan yana oturup poz verdiği Lord Alfred Douglas ile ilişkisi 1895'teki davada aleyhine kullanılmıştı (üstte solda). Michel Foucalt, sona erdiremediği altı ciltlik *Cinselliğin Tarihi* kitabında, eşcinselliğe yönelik farklı bir bakışaçısı sunmuştu (üstte sağda).

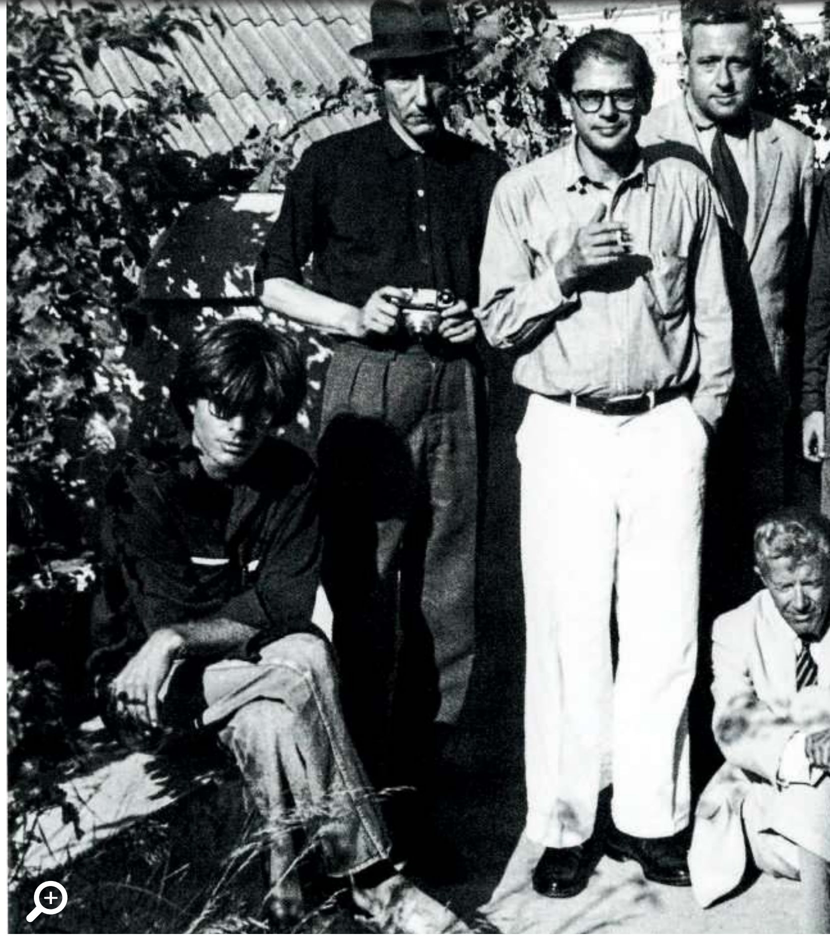

mizah sanatçısı, Coluche ve Thierry Le Luron, televizyondan canlı olarak yayımlanan şen şakrak bir sahte düğün provası yapmışlardır o dönemde, ama Le Luron'un kendisi bile eşcinselliğini saklamış, ailesi de AİDS'ten öldüğünün öğrenilmesini istememiştir. Geçerken anımsatmalı: Foucault'nun AİDS'ten öldüğü de uzun süre dillendirilememişti. Özgürlüğün simgesi, İnsan Hakları'nın beşiği sayılan bir ülkede bile tabuların çözülmesi savaşım ve kararlılık gerektiriyordu demek, sanırım en doğrusu.

Eşcinselliğin, farklı cinselliklerin konumuna geçmezden önce, genel olarak cinsellik ekseninde Foucault'nun çerçevesini çizdiği bir karşıt hareketler düzeneğinin üzerinde kısaca oyalanmak gerekir. Düşünür, 19. yüzyıldan başlayarak, 'modern burjuva yaşamı'nın biribirileriyle çarpışan iki temel güdü etrafında biçim aldığını ileri sürer. Üstte görünen elbette ana akıntıdır: Çoğalmayı esas tutan, aileyi çekirdeğe oturtan bir yaşam düzeni olağan cinsel işlevleri tanımlar, "sakat" gördüklerini (sözgelimi mastürbasyonu) çentikler. Gelgelelim, altta ikinci bir güçlü akıntıya, ters yönden gelerek "zevk alanları"nı çeşitleyen bir alana olanca gücüyle açılıp teslim olmaya yatkındır. Modern burjuva toplumu, yukarıda çatık kaşla patolojiye devredilen her açılımı aşağıda, olumlu vurguyla sapkı coğrafyasında yüceltmeye koyulmuştur.

Şüphesiz, bu süreç de savaşım yoluyla gelişmişti. "Cehennem kütüphanesi" kavramı (önceki yıl bu konuda dev bir sergi gerçekleştirildiğini anımsatalım), taşkın erotik metinlerin ve gravürlerin yasaklanması nedeniyle öne çıkmıştı. Marquis de Sade, yaşamının geniş bir dilimini zindanda geçirmiş, Restif gizlenmiş, Verlaine ve Rimbaud polis kayıtlarına geçmişti. Oysa burjuvalar çoktan sapkın sayılagelen cinsel çeşitlemeleri kurumsallaştırma yolunu tutmuşlardı. Batıda özel genelevler, alenî metreslerse Doğu'da çokeşlilik ya da çoğlanlıktı. ▶

Eşcinselliğin, modern burjuva toplumunda da, uzunca bir süre *başka* bir tarihe (Eski Yunan) ya da coğrafyaya (Doğu) ait bir cinsellik formatı olarak alımlandığı söylenebilir. *Patlama*, bir bakıma Oscar Wilde vakası ve davasıyla oluşmuştur: Eşcinselliğin de, farklı cinselliklerin de sosyal-kültürel tarihinin kırılma noktası. 1895 ilkyazında, Wilde'in "norm dışı" ilişkileriyle mahkûm edilip zindana kapatılmasından başlayarak, Batı dünyasında, yeraltı ve yerüstü bir aktivizm boyatmaya koyulur. Hareketi, şüphesiz, genel anlamıyla özgürlük ve eşitlik esaslı kolektif kalkışımlardan soyutlayamayız: Kazanımlar iç dayanışmalar üzerinden sağlanmıştır. 1895'ten günümüze eşcinsellik bağlamında tanık olunan siyasal ve toplumsal hareketliliği anahatları çerçevesinde bile özetlemek haddime düşmez; burada, kültür-sanat bağlamında birkaç canalıcı hamleye dikkat çekmekle yetineceğim.

Getty Images

Amazon 'tapınağı'

'Amerikan Amazonu' Natalie Barney, çeşitli davetler, etkinlikler düzenlediği Paris'teki evinin bahçesindeki 'Dostluk Tapınağı'nın önünde, 1920'ler.

Yüzyılbaşı Avrupa'sında eşcinsel kadın yazarların erkek benzerlerine oranla daha gözüpek, cüretkâr ve savaşçı oldukları gözlemleniyor: Natalie Barney, Renée Vivien, Colette boşuboşuna "Amazon" sayılmamışlardır; hem yaşamlarında, hem yapıtlarında sözgelimi Proust'a göre tabu kırıcıydılar. Gide, öte yandan, uzunca süre örtündükten, ikilemlere boğulduktan sonra perdeyi aralayabilmişti. Cocteau, duruşu itibarıyla belki bir adım ileriye gitmeyi göze almış, *Beyaz Kitap*'la çerçeveyi kırmıştı, ama dar bir çevreyi ilgilendirmişti çıkışı. Kaldı ki, bu önemli kitabı sonuna dek adıyla yayımlamayı göze alamamıştır.

Bu saptamalarda bir hafife alma, bir burun bükme edâsı aranmamalı. Baskı ortamının o dönemdeki gücünü bugünden bakarak küçümsemek yanılgı olur. Mahut 'modern burjuvazi', ne yaşanırsa yaşansın, gelgelelim açığa vurulmasın, âlenen ifade edilmeye kalkışılmasın şiarını kafalara kakmaktaydı. Gide *Corydon*'u 12 adet bastırmış, sonra da nüshaların çoğunu şömine ateşine sürmüştü; genç Marc Allégret'yle fırtınalı aşkını sürdüredursun, evli barklı adamdı. Walt Whitman, Lorca, Luis Cernuda toplum önünde cinsel tercihlerini saklamak durumundaydılar. İkinci kırılma noktası Jean Genet'yle gelecekti.

Asıl skandal, ıslâh evinden hapisaneye geçmiş bir hırsızın, sonsuz bir fütursuzluk içinde eşcinsel aşkı olanca çıplaklığıyla kitaplarına sokmuş olmasından mı doğmuştu, yoksa bu adımı atarken ve bütün yerleşik burjuva değerlerini altüst ederken ülkesinin di-

Une histoire de l'homosexualité, 2006

Getty Images

Genet'nin Beat etkisi

Jean Genet (en sağda), Beat kuşağı yazarları ile Chicago'da (soldan sağa: Terry Southern, Allen Ginsberg ve William S. Burroughs), 1968 (üstte sağda). 1960'larda Fas, homoseksüel entelektüeller için cazipti. Beat jenerasyonunun önemli isimleri Tanca'da, 1961: Soldan sağa Peter Orlovsky ve Paul Bowles oturuyor, William Burroughs, Allen Ginsberg, Alan Ansen, Gregory Corso ve Ian Sommerville ayakta (solda).

lini en klâsik ölçülerinde yetkin biçimde kullanmasından mı, tartışılmıştır. Gerçekten de Genet'nin, o güne dek ücra köşelerine kimsenin sokulamadığı bir yasak dünyayı, burjuvaların dilini onlardan daha iyi kullanarak yansıtmaktaki bir amacının da onları yaralamak olduğu söylenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan alabora çıkmış Avrupa'da, yıkımların arasından taze bir çiçek gibi fışkıran bu yapıta başta Sartre ve Cocteau, pek çok aydın arka çıktı. Daha önemlisi, eşcinsel edebiyat artık eskisi gibi örtük, ürkek bir dile ve duruşa geri dönmeyecekti.

Üç çeyrek yüzyıl içinde, edebiyat ve sanat çevrelerinden, Genet'nin açtığı yolu sürdüren çok sayıda yaratıcı geçtiği sır sayılmaz. William Burroughs ve Beat Kuşağı şairlerinden John Ashbery'ye Amerika'da, Tony Duvert'den Monique Wittig ve Hervé Guibert'e Avrupa'da pek çok edebiyat adamı yolu genişletti. Plastik sanatlarda (Andy Warhol, David Hockney ya da Mapplethorpe), sinemada (Pasolini, Fassbinder) gerçekleştirilmiş çok sayıda yapıt konunun çevrenini büyüttü. Bugün, kültürel coğrafyada "cins" kuramları ana okulları sıralarında pratiğe geçiriliyor.

Ya burada, bizim coğrafyamızda, başka coğrafyalarda? Düpedüz suç kapsamına sokulmadığı ülkelerde, farklı cinsel kimlikler günâhlı, yasaklı, itilip kakılmalı statüsündeler. En iyi niyetle, sessizlikle kuşatılsınlar isteniyor. Kenarın kenarına püskürtülüyor, "merkez"den olabildiğince uzak tutulmaları sağlanıyor.

Kültürel ifade bağlamında bile: Dar, kuytu bir köşede durmalılar. Biriki metropolde, biriki semtte görece özgür davranma hakkıyla sınırlanıyor konumları. 1981'de yazdığım "Satürn'ün Çocukları — Eşcinsellik Üzerine"yi okuyan yaşça benden büyük bilge bir dostum, dışarıdan gazel "diklenmeleri gerekir" yargımı yalınkat bir cümleyle ters çevirdiğinde utanmıştım: "Bu ülkede, eşcinsel olduğunu itiraf ettiğin an kiralık ev bulamazsın".

Edebiyat-Sanat ortamı açısından çok farklı göremeyiz durumu. Baha Tevfik, o anarşist uçbeyi, modern edebiyatımızın eşcinsel temalı ilk kitabını 1910'da yazmıştı: *Aşk, Hodbînî*. Gelgelelim, yeni Cumhuriyet "yurttaşlık bilgileri" arasına bu konuları almaya yanaşmadı. Bugün hayatta olmayan ve eşcinselliği bilinen birçok yazarla ilgili hâlâ susuyoruz. Yaşayan yazarları, sanatçıları bu bağlamda *anmak* bir bakıma muhbirlik konumuna düşürebilir endişesiyle tıknefes kalıyoruz. Devran sürüyor neyse ki: Dışarıdan değilse içeriden çıkışlar, hamleler yavaş yavaş geliyor.

Türkiye'de cinselliğin ve eşcinselliğin tarihi, dışarıdan içeriden aynı anda yazılabilir: Popüler kültürün büyük figürleri Zeki Müren'in ve Bülent Ersoy'un yabana atılamayacak önemdeki tercihlerinden Küçük İskender'e gelen çizgide yaşananların payı tanınarak.

Önyargıları kıran filmler

Yirminci yüzyılda, eşcinsellikle ilgili tabuların yıkılmasında sinemanın rolü büyük oldu. Bazıları eşcinsellerin yaşadığı haksızlığı anlattı, bazıları da muhafazakâr ahlaki düzeni derinden sarstı.

İnteraktif sayfa

Diğerlerinden Farklı (1919)

Eşcinsel haklarının ilk savunucusu Alman Magnus Hirschfeld, 1919'da bu konudaki ilk filmin senaryosunu yazdı. Filmin ana karakteri kemancı Paul Körner, bir şantajcı yüzünden intihara sürükleniyordu.

Haremde Dört Kadın (1965)

Halit Refiğ'in yönettiği bu siyah-beyaz filmin senaryosunu Kemal Tahir yazmıştı. 20. yüzyıl başında İstanbul'da bir paşanın haremindeki entrikaları gösteren film, haremdeki kadınlardan ikisi arasındaki ilişkiye de yer verir.

Düş Gezginleri (1992)

Atıf Yılmaz'ın bu filminde baş rolleri Lale Mansur ve Meral Oğuz paylaşıyordu. Biri doktor, diğeri fahişe olan iki kadın arasındaki ilişkiyi anlatan *Düş Gezginleri,* 1994'te Toronto Gay ve Lezbiyen Film Festivali'ne katılan ilk Türk filmi oldu.

Brokeback Dağı (2005)

Çinli yönetmen Ang Lee'nin en iyi yönetmen Oscar'ını kazandığı "Brokeback Dağı", Amerikalı yazar Annie Proulx'un aynı adlı öyküsünden sinemaya uyarlandı. Film, 1963-1983 yılları arasında, ABD'nin batısında iki kovboy arasındaki aşkı anlatıyordu.

Kurban (1961)

Başrolünde Dirk Bogarde'ın oynadığı, Basil Dearden'ın yönettiği İngiliz filmi, İngiltere'de eşcinsellikle ilgili yasa değişikliğinde önemli bir rol oynadı. Konu, şantaj kurbanı bir eşcinseldi. Filmde ilk kez "homoseksüel" kelimesi geçtiği için ABD'de gösterilmesi yasaklandı.

Tehlikeli Fısıltı (1961)

Shirley MacLaine ve Audrey Hepburn'ün oynadığı, Lillian Hellman'ın oyunundan uyarlanan filmde, bir yatılı okulda iki kadın öğretmen arasındaki dostluk anlatılıyordu. Bir kız öğrenci, kızgınlıkla öğretmenler arasında ilişki olduğunu ihbar ediyordu.

Kabare (1972)

Liza Minnelli ve Michael York'un oynadığı müzikal film, İngiliz yazar Christopher Isherwood'un eserlerinden sinemaya aktarılmıştı. 1931'de Nazi iktidarı öncesi Berlin'deki bir kabarede geçen filmde ikisi de aynı Almanla ilişki kuran, İngiliz eşcinsel yazarla Amerikalı şarkıcı kız arasındaki sevgi ve dostluk anlatılır.

Örümcek Kadının Öpücüğü (1985)

Arjantinli yazar Manuel Puig'in aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan bu Brezilya filmi, Brezilya'da (romanda Arjantin'de) askeri diktatörlük günlerinde geçer. Aynı hücreyi paylaşan apolitik bir eşcinselle, solcu bir eylemci arasında gelişen dostluk, her ikisini de değiştirir.

Philadelphia (1993)

Tom Hanks'in en iyi erkek oyuncu Oscar'ını kazandığı filmde, AIDS olduğu için işten atılan bir eşcinselle (Tom Hanks), adalete inanan bir heteroseksüel avukat (Denzel Washington) aynı cephede mücadele eder. Gişede de büyük başarı kazanan filmin, Amerikan kamuoyununun AIDS ve eşcinseller karşısında duyduğu korkuyu yenmesinde rol oynadığı düşünülür.

Hamam (1997)

Türk İtalyan yönetmen Ferzan Özpetek'i bütün dünyada şöhrete kavuşturan film, Francesco adlı üst sınıftan bir İtalyanın İstanbul ile tanışınca geçirdiği değişimi anlatır. Kendisine miras kalan hamamı restore etmeye çalışan Francesco, genç Mehmet'le bir ilişkiye girer. Ancak hamamı elinden almaya çalışanlar tarafından öldürülür.

'Dolaptan çıkan' ünlüler

İngilizcede bir sırrın açıklanması anlamına gelen 'dolaptan çıkmak' (coming out of the closet) deyimi, eşcinsellerin kimliklerini açıklamaları anlamında da kullanılıyor. Dolaptan çıkan ünlülere birkaç örnek...

Freddie Mercury (1946-1991)

Rock grubu Queen'in vokalisti olarak tanınan ünlü müzisyen, 1986'da AIDS'e yakalanınca, bütün İngiliz gazeteleri peşine düştü. Ölene kadar Mercury'nin eşcinselliği ve hastalığı konusundaki dedikodular gazetelerde sık sık yer aldı. Şarkıcı, ancak ölmeden iki gün önce, basın temsilcisi aracılığıyla şu açıklamayı yaptı: "AIDS olduğumu doğruluyorum. Bugüne kadar çevremdekilerin mahremiyetini korumak için bu bilgiyi saklamayı tercih ettim. Ama artık zaman geldi. Herkesi bu korkunç hastalığa karşı mücadeleye çağırıyorum."

Elton John (1947)

İngiliz rock ve pop müziğinin tanınmış ismi Elton John, uzun yıllar eşcinselliğini sakladı hatta iki evlilik yaptı. Sonunda 1976'da *Rolling Stone* dergisine verdiği bir röportajda "biseksüel" olduğunu açıkladı. Aynı yıl Watford Futbol Kulübü'nü satın alan müzisyen, kulübün maçlarında sık sık eşcinselliği hakkında aşağılayıcı tezahüratlarla karşılaştı. Ancak ikinci eşinden boşandıktan sonra 1988'de aynı dergiye gay olduğunu açıklamaya cesaret edebildi.

Rock Hudson (1925-1985)

Rock Hudson, cinsel kimliğini hep saklamış, hatta 1958'de göstermelik bir evlilik bile yapmıştı. 1985'te Paris'te AIDS araştırmalarının sürdüğü Pasteur Enstitüsü'ne girerken görülünce dedikodular başladı. Ardından durumu kötüleşince Paris Amerikan Hastanesi'ne kaldırıldı. Hastane, AIDS olduğu resmen açıklanmazsa sorumluluk kabul edemeyeceğini bildirdi ve Hudson bunu kabul etti. Zaten üç aylık ömrü kalmıştı. Bu açıklamanın, AIDS ve eşcinseller konusunda pek çok önyargının kol gezdiği ABD'deki etkisi büyük oldu.

Rupert Everett (1959)

İngiliz oyuncu, Another Country (Başka bir Ülke) adlı bir oyunda ve onun uyarlaması olan filmde oynayarak şöhrete kavuşmuştu. Burada 1930'ların bir İngiliz yatılı erkek okulunda aşağılanan eşcinsel bir öğrenciyi canlandırdı. 1981'de eşcinsel olduğunu açıkladı. 2009'da *The Observer* gazetesine, açıklamasının kariyerine etkisini belirtti ve şu öneriyi yaptı: "Bugün bile İngiltere, ABD, hatta İtalya'da film işine girmiş 25 yaşında bir oyuncuysanız, dolaptan çıkamazsınız. Aksi takdirde bir noktada mutlaka duvara çarparsınız."

Ellen DeGeneres (1958)

Ellen (sağda), 2008'de evlendiği Portia de Rossi ile.

Yaptığı şovlar Türk televizyonlarında da gösterilen tanınmış Amerikalı televizyon yıldızı Ellen DeGeneres, 1997'de lezbiyen olduğunu açıkladığında, bu açıklama *Time* dergisinin kapağında yer aldı. Ardından bütün Amerikan basınının ilgisini çekti. Sonradan bir röportajda, bu açıklamanın hem kariyerini felce uğrattığını hem de kendisini depresyona sürüklediğini belirtti. Ancak 2003'te yeni bir şovla tekrar kendini göstermeyi başarabildi.

Jodie Foster (1962)

Oscar sahibi Amerikalı oyuncu Jodie Foster, 2013'te 70. Altın Küre Ödülleri töreninde yaptığı konuşmada üstü kapalı olarak lezbiyen olduğunu açıkladı: "Ben bin yıl önce, taş devrinde dolaptan çıkmıştım. Gencecik bir kızken, önce güvendiğim dostlarıma, aileme ve meslektaşlarıma, sonraki yıllarda da adım adım, tanıştığım herkese içimi döktüm."

Murat Toklucu arşivi

Sabah, 22 Mart 1968

"Canımı alın, saçlarımı kesmeyin" diye yalvardı

En büyük ceza!

TÜRKİYE'NİN YAKIN GEÇMİŞİNDEN HOMOFOBİ MANZARALARI

'Gelin ulan buraya i…ler'

Heteroseksüel olmayanlara karşı başlatılan cadı avı, 70'li ve 80'li yıllarda şiddetlenmişti. Modacı, "terzi yamağı" Barbaros Şansal, o dönemlerde yaşanan devlet ve toplum baskısını özetledi.

✎ BARBAROS ŞANSAL

Sirkeci otogarının faaliyette , Şengül hamamının da popüler olduğu günler çoktan geride kalmıştı. *Haftasonu* gazetesi "Şorololar Dernek Kuruyor" başlığını atınca, Sepet Bar, Mis sokağı ve Abanoz gibi bilinen buluşma noktaları ağır polis baskınlarına maruz kalırken, İmam Adnan sokağındaki Vat69 barmeni kadın, Ülker sokağındaki evini henüz tutmuş, erkeklerin buluşması için saatlik kiraya vermeye başlamıştı. 70'li yılların ortalarına doğru okuldan kaçıp Beyoğlu'na ilk çıktığımda Vefa Lisesi'nde okuyordum. Ve hemen komşu yurt olan İlim Yayma Cemiyeti'nden ilk flörtüm delikanlı ile nihayet İstiklal'deydim!

Zeki Müren'in Gladyatör kostümleri geride kalmış; Ermeni bir hırdavatçının sevgilisi olan Lüks Mustafa özel şöförlü araca binmeye başlamış; İran devriminden kaçan Aynalı Çeşme'deki at arabalı karpuzcunun oğlu Yaylı Tambur lakaplı Uğur, tilki kürkünü giymiş; Serbülent Sultan henüz sahnelere yerleşmişti. Süleyman Balta, Okşan kimliğine dönüşürken, Adanalı Cıncır epilasyonda yarı yolu katetmişti. Savaş, Lemi, Devran Çağlar, Ertaç Ünsal ve Talha Özmen ile birlikte Bülent Ersoy da neonlarda parlıyor, Dolapdere'de "çöplük" diye anılan eşcinsel genelevi kapatılıyor, Sıraselviler'deki Kulüp 12, kafesli bölümüne nazik erkekleri kabule yeni başlıyordu. Taksim Parkı, Pera döneminden beri popülerliğini hâlâ korurken, Çukurcuma hamamı ve Cihangir sauna şöhretinin zirvesine ulaşmıştı. Kadıköy mendireği, Mecidiyeköy Parkı ve Aksaray birahaneleri ise birbirleri ile rekabet içindeydi. Rüya, Tan, Alkazar gibi sinemalarda seks furyası esiyor, 2 film birarada kampanyalarında araya pornografik parçalar konuluyordu. 80 darbesi adım adım yaklaşırken eşcinseller bir kez daha hedef olacaktı.

İşte o günlerden birinde, arkadaşım Miram ile kulağımızı deldirtmeye Necla Filibeli'ye Taksim eczahanesine uğradık. Kulağımıza tırnak makası ile açılmış deliğe takılmış küçük küpemizle İstiklal'de arzı endam etmeyi planlamıştık. Henüz 300 metre kadar yürüdüğümüzde yanımıza mavi bir minibüs yanaşarak, "Gelin ulan buraya i…ler diyerek bizi gözaltına almıştı. Akşamları eşcinselleri metazori toplayıp beylik silahı ile Çamlıca tepesinde barlardan seçtiği parlak oğlanlara hem de memur arkadaşları önünde tecavüz eden "Uğur Komiser vakası" fısıltı halinde yayılmaya işte o günlerde başlamıştı. Hortum Süleyman ve Ahlak Zabıtası Doğan Karakaplan birdenbire kükremiş, o süreçte Bulgar Hastanesi'ndeki cinsiyet değiştirme ameliyatlarını ve Dr. Mındıkoğlu'nu gündeme taşıyan Uğur Dündar da en önde olduğu hâlde, Pürtelaş ve Sormagir'e panzerlerle girilerek balyozlarla evlerin kapıları darmaduman edilmişti. Savaş

Eşcinsel şarkıcıların hiçbiri sahneye çıkmayacak

■ BÜLENT ERSOY'UN «KADIN - BAKİRE» OLARAK DEĞİŞTİRİLEN NÜFUS KAĞIDI İLE İSTANBUL VALİLİĞİNE BAŞVURAN AVUKATININ, KARARIN DEĞİŞTİRİLMESİ İSTEMİ REDDEDİLDİ.

İstanbul Haber Servisi — Bülent Ersoy'un sahneye çıkmasının yasaklanmasından sonra İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'na dayanarak bütün eşcinsel şarkıcılar hakkında da aynı kararı aldı. Ayrıca Asayiş (Arkası Sa. 7, Sü. 1'de)

Milliyet, 12 Haziran 1981

Kongre için gelen çoğunluğu yabancı 20 eşcinsel basın toplantısı sırasında gözaltına alındı

Eşcinseller sınırdışı

Cumhuriyet, 4 Temmuz 1993

Cumhuriyet, 21 Nisan 1989

Suç duyurusunda bulundular — Beyoğlu Emniyet Amirliği ve Ahlak Zabıtası … 27 eşcinsel poliste kendilerine işkence yapıldığını ileri sürerek savcılığa suç duyurusunda bulundular.

Eşcinsellerin işkence isyanı

Yargıtay: Bülent Ersoy erkek

'Cinsiyet değiştirmek kişi tasarrufu değil'

Yargıtay kararı: *Bülent Ersoy, özgür iradesi ile yok ettiği cinsiyetine dayanarak, cinsiyetinin değiştirilmesini isteyemez.*
Karşı oy yazısı: *Tıp literatürüne göre transseksüel bir erkek, tabiatın yanlışlıkla erkek bedenine hapsettiği, aslında bütün ruhu ile kadın olan erkektir.*
13. Sayfada

Cumhuriyet, 23 Ocak 1982

İstanbul Müftüsü'nün AİDS fetvası!

İstanbul Müftüsü Selahattin Kaya çağın vebası AİDS hastalığı hakkında İslâmi görüşü resmen açıkladı:

"AIDS, Allah'ın homoseksüellere bir gazabıdır. Bu hastalık Allah tarafından eşcinsellere fahişelere, gayrimeşru ilişkide bulunanlara verilmiş bir cezadır! Müslüman ülkelerde yayılmaz"

Erkekleri kırbaçlıyordu

Thatcher'in

Günaydın, 16 Mayıs 1987

Fotoğraf: Ayça Ceylan

Türkiye'nin 22 yıllık Onur Haftası

Türkiye'de 22 yıldır düzenlenen bu hafta kapsamında İstiklal Caddesi'nde bir yürüyüş gerçekleştiriliyor. 2013'teki yürüyüş hayli büyük bir katılıma sahne olmuştu (üstte). Barbaros Şansal, 2014 Onur Yürüyüşü'nde (sağda).

Ay ise Ülker sokağın köşesinde, varil ateşleri içinde transseksüeller ile dramatik reyting yayınlarına geçmişti.

Cadı avı başlıyordu, dönem henüz 80'lerdi.

O yıllarda polis teşkilatı ahlak bekçisi kesilmiş, eşcinsel-heteroseksüel demeden renkli ya da onlara aykırı gelen herkesi toplamaya başlamıştı. Kulüpler, barlar, sinemalar, hamamlar saunalar, parklar basılıyor onlarca insan polis merkezlerine alınıyor, önden yandan fotoğraflanarak fişleniyordu. Kenan Evren ve homofobik ekürileri, tren pencerelerinde, traktör üstlerinde çakma Atatürk fotoğrafları yayınlarken, eşcinsellere yönelik baskı artıyor, Bülent Ersoy'a bile sahne yasağı geliyordu.

12 Eylül'ün o karanlık günlerinde sadece solcusuna, sağcısına değil, 24.00'te başlayan sokağa çıkma yasağını beş dakika ihlal etmiş aile babasına bile işkence yapan bir devlet varken; eşcinseller kimin umurundaydı?

İşte o günlerden birinde aniden yanıverdi ışıklar bir gece kulübünde. İçeri giren siviller tek tek kimlikleri toplayıverdi. Önce 2. Şube, "burada Allah yok, peygamber tatilde" yazısı asılı zemin katın girişinde, dayaksa dayağın alası, eşek tıraşı ise yanında bedava sunulanı, bolca hakaret ve aşağılama, insanlık onuru olmuştu çoktan bacakarasında bir yüzkarası. Aç-susuz saatlerin ardından, yollar toplu hâlde halkın içinden yaya yürütülerek Cankurtaran'daki Zührevi Hastalıklar hastahanesine çıkardı. Ciğer röntgeni, kan örnekleri alınır, potansiyel fahişe olarak düzenlenen kayıtlar ise GBT'ye yasadışı bir armağan olurdu.

Derken emir geldi biryerlerden, yine toplanıverdik acilen Zührevi'den, Doğru Haydarpaşa'ya getirildik ekiplerce, metazori bindirildik Eskişehir treni vagonlarına faşistlerce. Geceyarısı Ekspresi filmi bile o zaman yasaklıydı Türkiye'de.

Çok yıllar geçti üzerinden; daha geçen gün geçtim tenasül uzuvları hastahanesinin önünden. Bir de baktım Moda okulu olmuş o bina, hem de zina suç olmaktan çıktıktan çok sonra. İster misiniz eşcinsellik eğitimi de verilsin orada?

Bugün hâlâ İstiklal'de iki eşcinselin elele, kolkola yürümesi neredeyse imkansız. Nefret cinayetleri ve homofobik saldırılar dinmiyor. Zengin, ünlü ve güçlü dostların varsa sorun yok; bu toplum o kadar ikiyüzlü ki kendiyle yüzleşse bile göreceği gerçeğe karnı tok. Artık cinsiyet değiştirmek SGK'da ücretsiz. Yani eğer eşcinselsen, erkek veya kadın kalmana ne gerek var diyorlar. Ya diktir ya kestir! ■

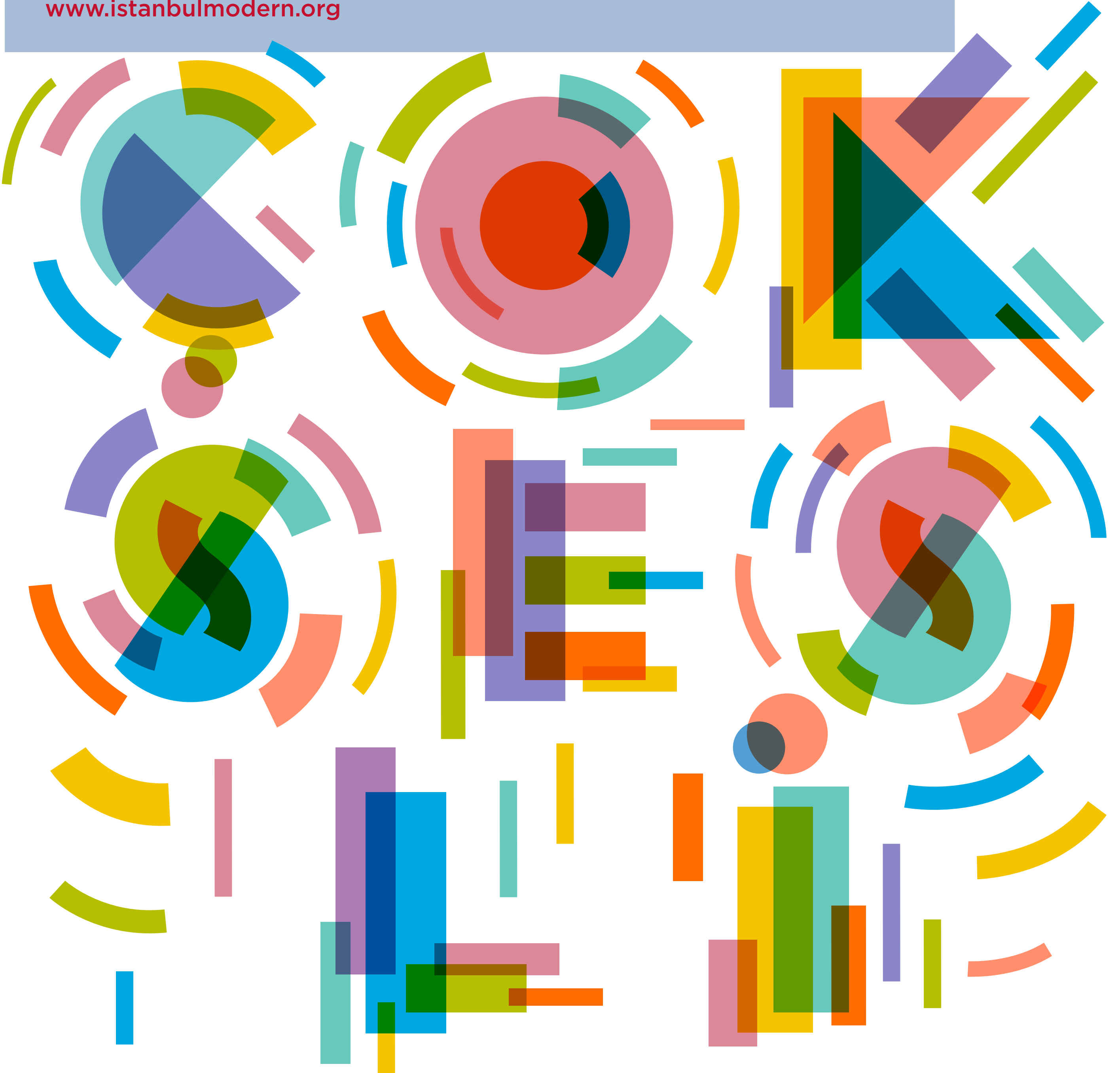
ÇOK SESLİ

TÜRKİYE'DE GÖRSEL SANATLAR VE MÜZİK

27 HAZİRAN - 27 KASIM 2014

www.istanbulmodern.org

İSTANBUL MODERN

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ

www.istanbulmodern.org
info@istanbulmodern.org

Meclis-i Mebusan Caddesi
Liman İşletmeleri Sahası
Antrepo 4
34433 Karaköy İstanbul
T 212 334 7300
F 212 243 4319

Çankaya Köşkü'nün eski sakinleri

Geçen ay cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'dan önce Çankaya Köşkü'ne çıkan, yedisi asker kökenli 11 eski cumhurbaşkanı, arkalarında iyisiyle kötüsüyle unutulmaz izler bıraktılar.

Depo Photos

Türkiye geçen ay Recep Tayyip Erdoğan'ı yeni cumhurbaşkanı seçti. Halkın oyuyla seçilen ilk cumhurbaşkanı olan Erdoğan, en az beş, eğer yasada bir değişiklik yapılmazsa iki dönem şartından ötürü en fazla on yıllığına Çankaya Köşkü'nün yeni sakini olacak. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin birebir tanığı olan Çankaya Köşkü, Erdoğan'dan önce 11 cumhurbaşkanını ağırlamıştı.

Çankaya Köşkü'nün eski sakinleri son olarak bir fotoğraf sergisinde biraraya geldi. Bu ayki Albüm sayfalarımızı da serginin içinden bir seçkiye ayırdık. Depo Photos ve Bahçeşehir Üniversitesi Fotoğraf ve Video Bölümü işbirliğiyle gerçekleşen *CMHRB Kadrajda* adlı sergide yalnızca cumhurbaşkanlarının Çankaya döneminden değil, Köşk'e çıkmadan önceki ve sonraki hayatlarından da haber fotoğrafçılarının çektiği kareler var.

Bahçeşehir Üniversitesi'nin Beyoğlu, Galata'daki BAUEXP Galerisi'nde açılan sergi 30 Eylül'e kadar ziyarete açık kalacak.

M. K. ATATÜRK

BİRİNCİ ADAM

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte ilk cumhurbaşkanı olan ve ölümüne kadar bu görevi sürdüren Mustafa Kemal Atatürk, 1929'da Orman Çiftliği'nde motosiklet turunda.

Sökmen Baykara / Depo Photos

İSMET İNÖNÜ

MİLLİ ŞEF

Atatürk'ün ölümünün ardından cumhurbaşkanı olan "Milli Şef" İsmet İnönü, bu görevini 22 Mayıs 1950'ye kadar sürdürdü. Bu tarihten sonra da siyasetten uzaklaşmayan İnönü, 23 yıl boyunca CHP'nin genel başkanıydı. Soldaki fotoğrafta 1968 yılında Anıtkabir'deki bir tören öncesinde dinlenen İnönü, aşağıdaki fotoğrafta ise 1960'ta eşi Mevhibe Hanım'la çıktığı bir gezide trenden halkı selamlıyor.

Ahmet Kuyaş anlatıyor

Hüseyin Ezer / Depo Photos

CELAL BAYAR

Mehmet Sürenkök / Depo Photos

KÖŞK'ÜN BAHÇESİNDE

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişi partinin genel başkanı Celal Bayar'ı Çankaya'ya taşıdı. Fotoğrafta Bayar, 1957 yılında Köşk'ün bahçesinde torunuyla oynuyor.

Hüseyin Ezer / Depo Photos

İDAMDAN YAŞI SAYESİNDE KURTULDU

3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 10 Kasım 1954'te Anıtkabir'deki Atatürk'ün 16. ölüm yıldönümü törenlerinde... 27 Mayıs 1960'taki darbeyle görevden alınan ve 1961'de idama mahkum edilen Bayar'ın cezası yaşı nedeniyle müebbet hapse çevrilmişti.

★★★★ CEMAL GÜRSEL

Hüseyin Ezer / Depo Photos

Sökmen Baykara / Depo Photos

CUNTA ONU İSTEDİ

1960 yılının Mayıs ayına kadar Kara Kuvvetleri Komutanı olan ve Demokrat Parti iktidarı tarafından zorunlu izne çıkarılan Cemal Gürsel, 27 Mayıs'ta albay ve daha alt rütbedeki subayların yaptığı darbeden sonra Ankara'ya çağırılarak darbeci subaylardan oluşan Milli Birlik Komitesi'nin başına geçti ve Devlet Başkanı oldu. Soldaki fotoğrafta 27 Mayıs ardından yaptığı ilk basın toplantısında, üstteki fotoğrafta da1961'de cumhurbaşkanı seçildikten sonra makam arabasına binerken görülüyor.

CEVDET SUNAY

Ozan Sağdıç

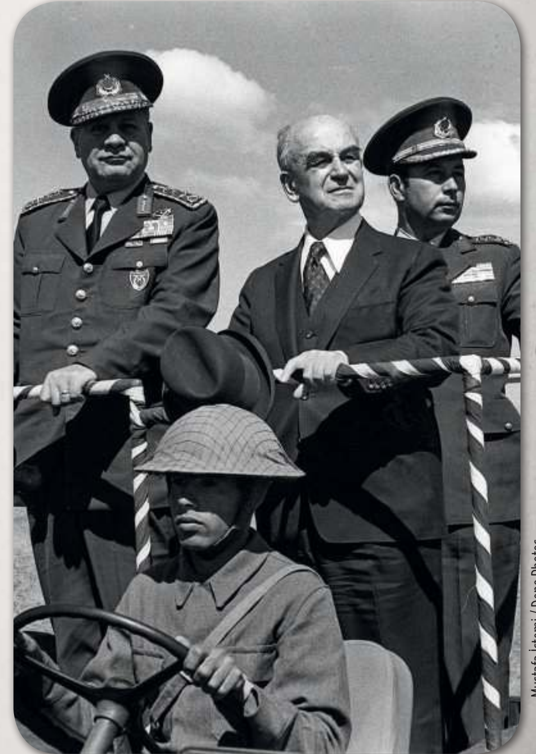
ORDUNUN BAŞINDAN KÖŞK'E

Cemal Gürsel'in 1966'da görevini yapamayacak kadar hastalanması nedeniyle TBMM görevine son verip Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ı cumhurbaşkanı seçti. Sunay, Çankaya Köşkü'nde ailesiyle birlikte görülüyor.

Necdet Sakaoğlu anlatıyor

FAHRİ KORUTÜRK

Mustafa İstemi / Depo Photos

Mustafa İstemi / Depo Photos

DENİZCİ CUMHURBAŞKANI

Köşk'e çıkan en yaşlı cumhurbaşkanı olan Fahri Korutürk, 1973'te cumhurbaşkanı seçildiğinde 70 yaşındaydı. Önceki cumhurbaşkanları gibi asker kökenli olan Korutürk, eski Deniz Kuvvetleri Komutanı'ydı. Sağda 1977'deki bir resmi törende görülen Korutürk, üstteki fotoğrafta 1979'da dönemin Genelkurmay Başkanı (kendisinden sonra cumhurbaşkanı olacak) Kenan Evren'i kabul ediyor.

Rıza Ezer / Depo Photos

Ümit Turpçu / Depo Photos

DARBEYİ YAPTI MAKAMI KAPTI

12 Eylül 1980'de darbe yapan generallerin başındaki Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, bu tarihten 1982'ye kadar devlet başkanı, 9 Kasım 1982'de ise cumhurbaşkanı oldu. Üstteki fotoğrafta 1980'de TBMM'de Milli Güvenlik Konseyi'nin toplantısına başkanlık eden Evren, sağdaki fotoğrafta ise 1986'da Sivas'ı ziyareti sırasında Valilik'te kendisine hediye edilen Kangal köpeği yavrusunun azizliğine uğruyor.

Ümit Turpçu / Depo Photos

Bülent Hiçyılmaz / Depo Photos

Atatürk trende

Ahmet Kuyaş anlatıyor

"ATATÜRKMÜŞÜM GİBİ ÇEK"

Tatillerini daha çok Marmaris'te geçiren ve emekliliğinden sonra Marmaris'e yerleşen Kenan Evren, 1986'da Bodrum tatili sırasında gazetecilere poz veriyor (solda). Evren'in tren penceresinden 1986'da verdiği poz ise uzun sure Atatürk'ün aynı pozunu taklit ettiği gerekçesiyle eleştirilmiş ve mizah konusu olmuştu (üstte).

Bülent Hiçyılmaz / Depo Photos

Ümit Turpçu/Depo Photos

LAKABI "TONTON"DU

1983'te başbakan olan ve 1989'da Çankaya'ya çıkan Turgut Özal asker kökenli olmayan ilk cumhurbaşkanıydı. Başbakanlığı döneminde özellikle yaz tatillerinde verdiği şortlu pozlar çok konuşulan Özal, 1988'de Marmaris Okluk Koyu'nda eşi Semra Özal'la birlikte (üstte). Lakabı "Tonton" olan Özal, cumhurbaşkanı seçildikten sonra Meclis'e gelişi (sağda).

Mustafa İstemi / Depo Photos

KONUTTA İLK SİVİL

Turgut Özal, Çankaya'ya çıktıktan sonra da başbakanlığı döneminde olduğu gibi eşi Semra Özal'la birlikte gezilere çıkmayı sürdürdü. Fotoğrafta 1990'da çıktığı bir yurt gezisinde eşiyle Cumhurbaşkanlığı aracında görülen Turgut Özal, 1993'te hayatını kaybetti. Özal, Atatürk'ten sonra görevi başında ölen ikinci cumhurbaşkanıdır.

SÜLEYMAN DEMİREL

Rıza Ezer / Depo Photos

Selahattin Sönmez / Depo Photos

ÇOBANLIKTAN ZİRVEYE

Süleyman Demirel, 12 Eylül darbesinin siyaset yapmayı yasakladığı siyasetçilerden biriydi. Yasakların kalktığı 1987'de yeniden siyasi arenaya dönen Demirel 1991'de başbakan, 1993'te Özal'ın ölümünün ardından cumhurbaşkanı oldu. Aktif siyasete atıldığı 60'lı yıllarda, çocukken köyde çobanlık yapmasıyla övündüğünden "Çoban Sülü" olarak ünlenen Demirel, 1998'de cumhurbaşkanı olarak katıldığı Hayvancılık Kongresi'nde çoban kepeneği, külahı ve değneğiyle poz vermişti (sağda).

AHMET NECDET SEZER

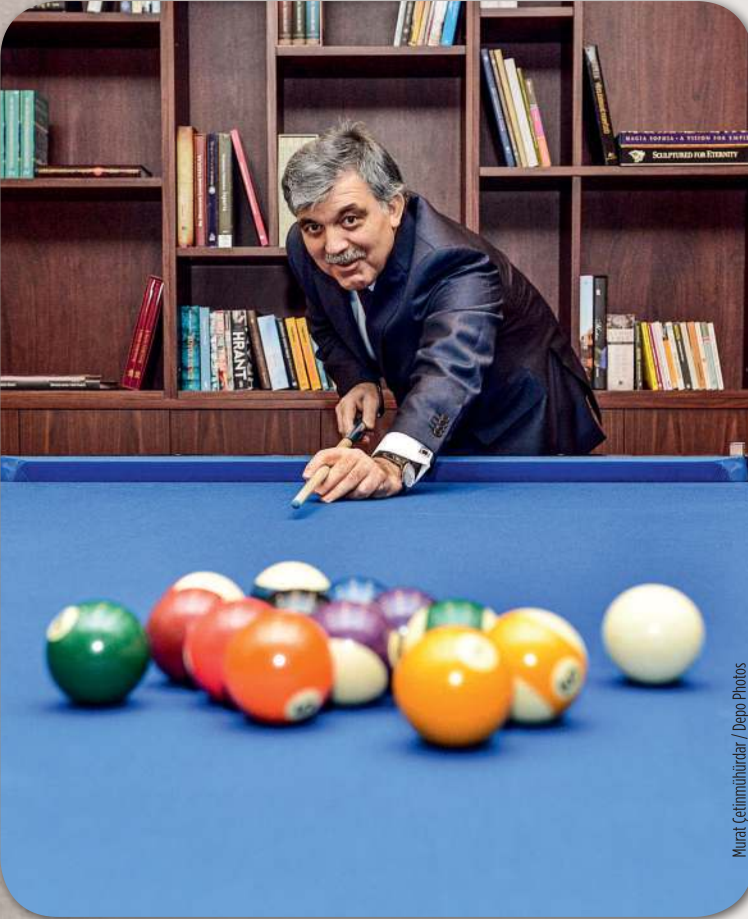
Bülent Hiçyılmaz / Depo Photos

YARGIÇ BAŞKAN

Ahmet Necdet Sezer, 16 Mayıs 2000'de onuncu cumhurbaşkanı seçilmeden önce Anayasa Mahkemesi Başkanı'ydı. Asker ya da siyasetçi olmayan ilk cumhurbaşkanı olan Sezer, görev süresi boyunca çizdiği mütevazı devlet adamı portresiyle dikkatleri çekti. Solda 2003 yılında ailesiyle görülen Sezer, sağda eşi Semra Sezer'le Köşk'te konuklarını bekliyor.

Selahattin Sönmez/Depo Photos

Murat Çetinmühürdar / Depo Photos

Murat Çetinmühürdar / Depo Photos

GELİŞİ DE GİDİŞİ DE TARTIŞILDI

AKP'nin kurucularından olan Abdullah Gül'ün 2007'de cumhurbaşkanı seçilmesi uzun süren tartışmalara yol açtı. Üstte bir basın toplantısı öncesinde eşi Hayrünnisa Hanım kol düğmelerini düzeltirken görülen Gül, solda Çankaya Köşkü Sosyal Tesisleri'nin bu yılki açılışında bilardo oynuyor. Alttaki fotoğrafta ise 2012'de Tarabya Köşkü'nün penceresinden manzarayı seyrediyor.

Mehmet Demirci / Depo Photos

İSTANBUL ŞEHİR TİYATROLARI YÜZ YAŞINDA

Asırlık 'Güzellikler Evi'

Ulusal tiyatro kurma düşüncesinin ilk ürünü olan Şehir Tiyatroları, Darülbedayi (Güzellikler Evi) adıyla bundan 100 yıl önce kurulmuştu. Şehir Tiyatroları, bir asır boyunca dönem dönem yasak, sansür ve fiziki saldırılar nedeniyle yalpalasa da sayısız tiyatro neferinin yetişmesini ve halkın ucuz tiyatro seyretmesini sağlayan kurumlardan biri oldu.

✎ AYŞEGÜL YÜKSEL

Modern tiyatronun öncüsü

Tepebaşı Dram Tiyatrosu kurulduğu günden itibaren birçok oyuna ev sahipliği yaptı (solda üstte). Darülbedayi'nin temel direği ve modern Türk tiyatrosunun en önemli isimlerinden Muhsin Ertuğrul (üstte). Aralık 1927'de Darülbedayi oyuncuları Tepebaşı'nda(solda).

Belleksiz bir toplum olduğumuzdan – özellikle 1980'lerden bu yana- yakınıp durmaktayken, bir de baktık, toplumca 'tarih meraklısı' olup çıkmışız. Yaman çelişki doğrusu! Prof. Dr. İlber Ortaylı gibi ünlü tarihçi akademisyenlerin TV'de ve yapıtlarında sunduklarına diyeceğim yok da, 'tarihçi'liğe soyunmuş 'heves erbabı'nın anlattıklarıyla ya da 'Muhteşem Yüzyıl' dizisinde olup bitenlerle -bilimsel açıdan arada pek de fark gözetmeksizin- kafa bulmamıza ne demeli! 'Tarih' ile 'masal'ı, 'masal'ı da 'gerçek' ile karıştırmaya başlamak tehlikeli...

Yaşını başını almış biri olmanın ayrıcalığından yararlanarak, bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları (İBBŞT) olarak anılan, 100 yaşındaki en 'kıdemli' tiyatromuza ilişkin tanıklığımın bir bölümünü, 'gerçek' ile 'masal'ı ve 'masal' ile 'tarih'i birbirine karıştırmadan belleğimden süzerek aktarmanın, en azından okurların kendi canlı tanıklıklarını da anımsamasında yararlı olabileceğini umuyorum. Çünkü bu kurum 100 yaşına yalnız birikmiş belgeler, fotoğraflar ve elektronik ses/görüntü kayıtlarıyla değil, milyonlarcamızın tanıklığıyla ulaşıyor.

1908'de II. Meşrutiyet'le oluşan çoşkulu ortam tiyatro alanında da görülmekteydi. Ulusal bir tiyatro kurma düşüncesi o yıllarda oluşmuştur. Darülbedayi bu tür bir yaklaşımın ürünüdür. İBBŞT tam 100 yıl önce, 1914 yazında Darülbedayi (Güzellikler Evi) olarak tasarlanmıştı. 'Güzellikler Evi', bir okul olma yanında, profesyonel bir tiyatro kuruluşu olma özelliği de taşıyacaktı.

Zamanın İstanbul belediye başkanı (ülkemizde modern cerrahinin öncülerinden) Cemil (Topuzlu) Paşa bir konservatuvar kurulması düşüncesini ortaya atmış, Avrupa'da 'gerçekçi akım'ın tiyatrodaki ilk büyük yönetmenlerinden André Antoine bu amaç doğrultusunda Fransa'dan İstanbul'a çağrılmıştı. (Bu konunun ayrıntılı incelemesi ve başka kaynaklar için Özdemir Nutku'nun *Darülbedayi'nin Elli Yılı* -DTCF Yay. 1969- adlı yapıtına başvurulabilir.) ▶

Ne ki, I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa'nın savaşta karşı saflarda yer alması sonucunda Antoine ülkesine dönmek zorunda kalmıştı. Yine de, Tiyatro ve Müzik bölümlerinden oluşan Darülbedayi bir okul olarak etkinliklerine başlamış, 1916'da 'Çürük Temel' adlı uyarlama oyunun sahnelenmesiyle bir tiyatro kuruluşu olma niteliği de kazanmıştır. 1916-1918 yılları arasında 10 yerli, 6 da çeviri oyun sahneleyen topluluk, kısa sürede İstanbul seyircisine çok sayıda oyunla sürekli olarak hizmet veren bir kuruma dönüşmüştür.

Kurumlaşmanın önemli bir göstergesi de seyirci için düzenli olarak yayımlanan, oyunlardaki görev dağılımını göstermek yanında, tiyatro yazıları ve haberleri içeren dergilerdir. 1930'da Darülbedayi olarak yayın yaşamına başlayan bu yayınlar zaman içinde Türk Tiyatrosu adını almıştır.

Ben ve kardeşim, tiyatroyu merak etmeyi –henüz tiyatroya götürülmediğimiz- 1950'li yılların başında bu yayınlardan öğrendik. Darülbedayi 1934'te 'Şehir Tiyatrosu' adını almıştı. Ne ki Darülbedayi döneminin öyküleri de -büyüklerimizin birinci elden tanıklığından- bizim kuşağa aktarılacaktı.

'Paradi' sözünü duymuş muydunuz? 'Cennet' anlamına gelen bu Fransızca sözcük, tiyatroda biletlerin en ucuza satıldığı ve sahneyi kuşbakışı gören en üst balkonun bulunduğu bölüm için kullanılırmış (Shakespeare'in ünlü Globe Tiyatrosu'nun üst balkonuna da 'heavens' (yine 'cennet') derlermiş). 1911 doğumlu rahmetli doktor eniştem, tıp öğrencisiyken Tepebaşı Dram Tiyatrosu'ndaki oyunları arkadaşlarıyla 'paradi'den seyrettiklerini anlatırdı. Bu oyunlar arasında Nazım Hikmet'in sahneye çıkan ilk oyunu olan 'Kafatası'nın dünya prömiyeri (1931-32 dönemi) de varmış (Yazarın 'paradi'deki öğrenci seyircilerden büyük alkış aldığı ve omuzlarda taşındığı oyunun 3. gününde kaldırıldığını da tiyatro tarihi yazıyor).

Annem de babam da kitap okuyan, üstelik tiyatroya tutkun insanlardı. Gördükleri oyunlardan günlerce söz ederlerdi. Kardeşim Ahmet'le (Günkut) ben de ağzımızın suyu akarak onları dinlerdik. Biz sanatın insan yaşamını nasıl zenginleştirdiğini onlardan öğrendik.

Babamın gençliğinin bir bölümü Bakırköy'de geçmiş. Bakırköy'den çok sanatçı çıkmıştır. Babamın döneminde Münir Özkul, rahmetli Mü-

İki efsane kadın
Bedia Muvahhit (solda) ve Neyyire Neyir, hem Darülbedayi'nin hem de Türk sinemasının ilk kadın oyuncularındandı.

rüvvet Sim gibi sanatçıların mahallesiymiş İstanbul'un bu ilçesi. Babam Kuleli Askeri Lisesi'nde okuduğu dönemde ve sonra da İstanbul'da görevli olduğu yıllarda Darülbedayi/Şehir Tiyatrosu oyunlarını kaçırmazmış. 1934'te İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda izlediği 'Lüküs Hayat' operetinin bütün şarkılarını ezbere söyler, başroldeki Hazım Körmükçü'nün performansını anlata anlata bitiremezdi. İlkel bir ses kaydı olan bu yapıtın şarkıları uzun yıllar sonra bile radyodan yayımlanırdı. Siyah beyaz bir filmi de yapılmış olan yapıtı TV'de izlediğimi de anımsıyorum. Benim birinci elden tanıklığım ise, Hazım'ın rolünü Zihni Göktay'ın –Hazım'a yakın bir yetkinlikle- oynadığı, Suna Pekuysal'lı, Sezai Altekin'li, 1984 yapımı 'Lüküs Hayat'a ilişkindir.

Annemin genç kızlığı ise Kadıköy tarafında geçmiş. Sinemaya ve gösteri sanatlarına meraklı olan anneannem çocuklarından küçük olanları alıp Süreyya Sineması'nda (şimdiki Kadıköy Belediyesi Süreyya Operası) locadan film seyretmeye gidermiş. Locanın arka fonundaki perdenin arkasına gizlenip sigara da içermiş üstelik. Bir de eski Bostancı vapur iskelesine giden deniz kenarındaki yolun üstünde Bostancı Gazinosu vardı ben küçükken. Annem ve teyzem çocukluklarında bu gösterilere götürülürmüş. Büyükler çay/kahve içerken çocuklara 'lokum' getirirmiş garson. Ben 'lokum' dönemini kaçırdım, ama o gazinoda çocukların 'beyaz gazoz' içtiği döneme yetiştim. Süreyya Sineması'nda ise, ilk-orta-lise-üniversite yıllarım boyunca her hafta film seyrettim.

SARA MANNİK

BOA, FTG 589

İlk oyunun ilk aktrisi

Türk tiyatrosunda ilk resmî oyun olarak kayıtlara geçen ve Fransız yazar Emile Fabre'ın La Maison d'Argile (Kilden Ev) adlı eserinden Hüseyin Suat Yalçın tarafından tiyatroya uyarlanan Çürük Temel, 20 Ocak 1916'da Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda sahnelenmişti. Darülbedayi'nin yöneticisi Muhsin Ertuğrul'un yanısıra Madam Felekyan, Nurettin Şefkati, Kınar Hanım, Fikret Şadi, Ahmet Muvahhit, Raşit Rıza, İ. Galip de rol almıştı. Bu prömiyerler prömiyerinin oyunculardan biri de Sara Mannik idi.

Annemle babam evlenince, tiyatroyu yaşamlarının 'vazgeçilmez'i yapmışlar. Kardeşimle beni büyükbabama emanet edip, birçok oyunu Muhsin Ertuğrul'un yönettiği İstanbul Şehir Tiyatrosu'na, ya da Muhsin Ertuğrul'un kurduğu Küçük Sahne'ye giderlerdi. Babam Cahide Sonku, annem Suavi Tedü hayranıydı.

Edmond Rostand'ın, Max Meinicke tarafından sahnelenen 'Yavru Kartal' ('L' Aiglon') (1953-54) oyununda izledikleri –yanlış anımsamıyorsam, sahnede erkek kılığına da girmiş olan 'muhteşem' Cahide Sonku'nun oyunculuğu onları çok etkilemişti. Onların Sonku'yu seyrettikleri gece, bir yandan kulakları iyi duymayan büyükbabamın sonuna dek açtığı radyodan gelen Arap müziği, öte yandan, meydanı boş bulan kardeşimin afacanlığı beni öyle bunaltmış olacak ki, içimi 'Annemle Babam Dram'a Gitti' adını koyduğum bir şiire döküp, geldiklerinde görsünler diye masanın tam ortasına yerleştirdiğimi ya da bu şiir nedeniyle bütün sülalemin benimle dalga geçmekten yıllarca bıkmadığını unutmam olası mı?

Benim Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda gördüğüm ilk oyun Jean Anouilh'in, yine Max Me-

inicke'nin 1954-1955 döneminde sahnelediği 'Beyaz Güvercin'di ('Colombe'). Demek ki 13 yaşındayım. Gencecik Nedret Güvenç'in, karanlık sahneyi ışığa boğan -beyazlar içindeki- o şiirsel görüntüsü ve billur sesiyle mühürlenen tiyatro coşkusu...

Aynı yıl, dokuz yaşındaki kardeşimi (1958'de yıkılan) Tepebaşı Komedi Tiyatrosu'ndaki -Vasfi Rıza'nın oyunculuğuyla ortalığı yıktığı- Moliére'in 'Kibarlık Budalası'na 12 yaşındaymış süsü vererek sokmaya çalıştığımızı unutabilmem de olanaksız. Babamın 'yalan beyan'ına karşı çıkan bizim 'cin fikir' küçük delikanlı, sesini yükselterek 'Amma da mübalağa ettiniz' deyiverince, biletleri kontrol eden görevli kıkırdamasını tutamamış, 'Böyle akıllı bir genci oyunumuza nasıl almayız' diyerek içeri girmemize izin vermişti. Belleğime kazınmış ilk oyun repliği, Vasfi Rıza Zobu'nun –benzersiz sahne albenisiyle- bu oyunda birkaç kez yinelediği ve her seferinde bir öncekinden daha şiddetli alkış alan, evde yıllarca –kendimizi önemsediğimiz her aşamada- işi şakaya vurmak için yinelediğimiz 'Ben mamamuşi oldum' sözü olmuştur.

Belleğime o zamanlarda yerleşmiş bir başka oyun repliği de 'Yine yalan söylüyorsun, Peer'dir. Annemle babam, Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda izledikleri Ibsen'in 'Peer Gynt'(1956-57) oyunundan öyle etkilenmiş olmalılar ki, bu sözleri –evde konuya uygun bir dramatik an oluştuğunda- Peer'in annesi Aase'yi oynayan sanatçının tonlamalarını taklit ederek yinelemeyi alışkanlık edinmişlerdi.

Ailecek seyrettiğimiz 'Ben Çağırmadım' (1956-57) oyunundaki bir replik ise benim kuşağımı da aşarak, önce çocuklarımın, sonra da 2003 doğumlu torunumun belleğine ulaştı. Karşılıklı oynadıklarında –söz gelimi, A. Nuri Sekizinci'nin uyarladığı 'Hisse-i Şayia'da (1966-67)- benzersiz bir komedi çifti oluşturan, yeri gelince de inanılmaz güzellikte 'tuluat gösterileri' sunan Bedia Muvahhit ve Vasfi Rıza Zobu'nun rol aldığı oyunda, Vasfi ev sahibi, fal bakmak için kullandığı ve içinde bütün kainatı gördüğünü iddia ettiği 'cam küre'siyle gelen Bedia da yapılacak olan 'ruh çağırma' seansının çağrılısıdır. 'Seans' sırasında bir ara ışıklar söner, perdeler uçuşmaya başlar, garip sesler duyulur. Ortalığın darmadağın olduğu ve sahnedeki herkesin 'ruhlar'dan korunmak için bir yere sindiği sahne bitip de ışıklar yeniden

Cengiz Kahraman arşivi

Unutulmaz oyuncular

Neyyire Neyir, Hazım Körmükçü ve Vasfi Rıza Zobu sahnede (üstte). Darülbedayi'nin unutulmaz oyuncularından Muammer Karaca bir oyundan önce son hazırlıklarını yapıyor. (üstte solda) Bir turne yolculuğunda trenin camından bakan oyuncular Şaziye Moral, Şevkiye May ve Nezahat (Dilligil) Tanyeri (soldan sağa).

Behzat Butak (solda), Kayseri Gülleri adlı oyunda Bodos Ağa rolünde.

Cengiz Kahraman arşivi

توزيعات

دارالبدايع صنعتكارلری

اسکی رؤيا

Cengiz Kahraman arşivi

Eski davetiye ve el ilanları

Ramazan ayında daha zengin bir program sunan Darülbedayi'nin Ramazan temsilleri afişi (en üstte). Darülbedayi'nin sahnelediği ilk oyun olan 1916 tarihli "Çürük Temel"in el ilanı (üstte solda) ve Tepebaşı Tiyatrosu'ndaki temsilin davetiyesi (üstte sağda).

yandığında, masanın altına saklanmış olan Vasfi, bir yandan ayağa kalkarken, öte yandan da yere düşmüş cam küreyi kaldırıp, sanki az önceki gürültü patırtı hiç yaşanmamış gibi, soğukkanlılıkla Bedia'ya uzatarak, 'Madam, kainatınız!' der. Bu replik bizim ailede 60 yıldır günlük kullanımdadır. Ne zaman biri yere 'münasebetsiz' bir şey düşürse ya da birinin arayıp da bulamadığı bir nesne beklenmedik bir yerde ortaya çıkıverse, sözümüz hazırdır: 'Madam, kainatınız!'

Oyunlarımızı kendimiz seçtiğimiz yıllarda, Shakespeare'lere de sıra gelmiştir. Muhsin Ertuğrul'un sahneleyip, Yale'de okuyan Engin Cezzar'ın Hamlet'i, Ulvi Uraz'ın Polonius'u, Agah Hün'ün Kral'ı, Gülistan Güzey'in de Kraliçe'yi oynadığı- ünlü 'Hamlet' (1959-60) yapımını, Tunç Yalman'ın sahnelediği 'Atinalı Timon'(1961-62), Beklan Algan'ın rejisiyle sunulan, Macbeth'i Agah Hün, Lady Macbeth'i Nedret Güvenç'in ve Kapıcı'yı efsane oyuncu Behzad Butak'ın oynadığı 'Macbeth'(1962-63), Tunç Yalman'ın rejisinde Rumeli Hisarı'nın doğal dekor olarak kullanıldığı –başrolü Doğan Bavli'nin üstlendiği- 'Coriolanus'(1964-65) izler. 'Romeo ve Juliet'i aynı yıllarda gencecik Cüneyt Türel ile narincecik Tijen Par canlandıracaktır...

1960'larda, gelecekte tiyatromuza damgasını vuracak olan yerli oyunlarımızın da 'dünya prömiyerleri' yapılmaktadır. Haldun Taner'in 'Fazilet Eczanesi'(1959-60) Ulvi Uraz'ın ve Gazanfer Özcan'ın unutulmaz yorumlarıyla, 'Lütfen Dokunmayın'(1960-61) Zihni Küçümen'in rejisiyle sunulur. Aziz Nesin'in 'Biraz Gelir misiniz'i Tunç Yalman imzalıdır. Şirin Devrim'in sahnelediği, M. C. Anday'ın 'İçerdekiler'(1964-65), ustalığına her zaman hayran olduğum ▶

İstanbul Şehir Tiyatroları arşivi

Arkadaşlarım,
Metne harfi harfine
sadakat!
İ.Galip Arcan

İstanbul Şehir Tiyatroları arşivi

Müthiş bir Hamlet performansı

1959-60 sezonunda sergilenen Hamlet'te Gülistan Güzey ve Engin Cezzar (solda). 1953-54 sezonu oyunlarından Yavru Kartal (sağda). Yönetmen İsmail Galip Arcan'ın oyunculara yaptığı "metne harfi harfine sadakat" uyarısı (üstte)

Rıza Tüzün, Kâmran Usluer ve Filiz Toprak tarafından yorumlanır. Güner Sümer, kendi oyunu 'Bozuk Düzen'i sahneleyecek, İsmet Ay'ın sarhoş enişte rolündeki performansı yıllara meydan okuyacaktır. Haldun Taner'in kimi oyunlarının ve M. C. Anday'ın çok önemli bir oyununun dünya prömiyerini İBBŞT'den izlemiş olmamın getirdiği ayrıcalık, yıllar sonra *Haldun Taner Tiyatrosu* ve *Yapısalcılık ve Bir Uygulama: M. C. Anday Tiyatrosu* başlıklı kitaplarımı yazarken belirginleşecek ve beni çok sevindirecektir.

Bu arada ünlü yabancı oyunların Türkiye prömiyerleri de gündemdedir. Brecht'in 'Sezuan'ın İyi İnsanı'nı (1963-64) Beklan Algan sahneler, Shen-Te'yi Ayla Algan oynar. Oyun, dinî inançlarla alay ettiği ve komünizm propagandası yaptığı savıyla tutucu bir grup tarafından basılır. Algan çiftinin yine bir araya geldiği Dürrenmatt'ın 'Fizikçiler'i ise Ayla'yı 'çılgın doktor' rolünde doruklara taşır.

1970'e dek İBBŞT'nin hemen hemen bütün sahnelerinde, Tepebaşı Dram ve Komedi Tiyatroları'nda, Beyoğlu'ndaki Yeni Komedi Tiyatrosu'nda, Harbiye'deki salonda, Açık Hava Tiyatrosu'nda, Kadıköy'de, Üsküdar'da oyun seyretmiş biriyken, Ankara'ya yerleşince, İBBŞT turnelerine bel bağlama durumu çıkmıştır ortaya. Ne ki o dönemde yoğun bir turne hareketi yoktur. Bu nedenle 1970'lerde Muhsin Ertuğrul'un onayıyla gerçekleşen 'Birim Tiyatro' hareketinin ürünlerine tarafımdan tanıklık edilememiştir. 1974-75 döneminde İstanbul'da izlediğim, rejisini Metin Deniz'in yapmış olduğu ve başrolü Erol Keskin'in üstlendiği Brecht'in 'Galile'nin Yaşamı' ise değerli bir 'bonus' olmuştur benim için. Bir İstanbul kaçamağına da 2000'li yıllarda Ayşenil Şamlıoğlu'nun çarpıcı rejisiyle Üsküdar'da sunulan, Özen Yula'nın 'Gayri Resmi Hürrem'i denk düşecektir.

İBBŞT turneleri, Gencay Gürün'ün genel sanat yönetmenliğini yaptığı 1984-94 döneminde canlanır. Erol Keskin-Cüneyt Türel ikilisinin 'Vahşi Batı'daki yorumu bugün de benzersizliğini korumaktayken, Haldun Dormen'in o dönem gerçekleşen 'Lüküs Hayat' projesi 2000'li yılları da peşinden sürüklemiştir.

Tomris İncer'i 'İlk Evlilik'te, Hikmet Körmükçü'yü 'Münevver'in Hasbıhali'nde, Savaş Dinçel'in 'Meraklısı için Öyle Bir Hikaye' adlı oyununu ve Dinçel ile Engin Alkan'ın başrolleri oynadığı, Orhan Alkan'ın rejisiyle sunulan 'Godot'yu Beklerken'i Ankara Sanat Tiyatrosu'nda Ankaralı dostlarla, Zühal Olcay ve Cihan Ünal'ın taçlandırdığı 'Evita' müzikalini İzmir'de açık hava tiyatrosunda çok sevdiğim eski okul arkadaşlarım-

Cengiz Kahraman arşivi

DARÜLBEDAYİ

1932

Bu sayının yazıları

İstanbul Şehir Tiyatroları arşivi

1953-54'teki "Ceza Kanunu" adlı oyunun pazar matinesi ile suare arasında Nezahat Dilligil, Şaziye Moral ve Bedia Muvahhit'in de olduğu oyuncular börek yerken (üstte). Bedia Muvahhit ve Vasfi Rıza Zobu, 1966-67'deki Hissei Şayia'da müthiş bir komedi performansı sergilemişti.

la izlemiş olmam da anılarımı zenginleştiriyor.

Algan'ların İBBŞT bünyesinde kurduğu Tiyatro Araştırmaları Laboratuvarı (TAL) ürünlerinden olan 'Troya İçinde Vurdular Beni' çalışmasına tanıklık ettiğimde ise DTCF Tiyatro Bölümü olarak Polonya'daydık. Erol Keskin ve Ayla Algan sahnenin dokusuna Anadolu'nun sesini ve soluğunu yabancı bir ülkede izledik...

İlk profesyonel tiyatro temsilini I. Dünya Savaşı sürerken sunan kurum, günümüze dek bir dolu yönetmelik değişikliğiyle olumlu ya da olumsuz yönlere kaydırılmış, güncel politikanın ve parti yandaşlığının ağır bastığı dönemlerde yalpalamak durumunda bırakılmış, Zihni Küçümen, Ali Taygun gibi artık yaşamayan ve Başar Sabuncu, Çetin İpekkaya gibi yaşamakta olan pek çok değerli sanatçısı yasal yaptırımlarla mağdur edilmiş, seyircili oyunları sahneden kaldırılmış ya da yasaklanmış, sahneleri yakılmış, yıkılmış ya da elinden alınmış, sanatçılarının özgürce çalışması ve kendi kendilerini yönetmeleri için önerilen düzenlemelere her zaman set çekilmiş olmasına karşın, ayakta durmayı ve seyircisinin sevgisiyle taçlanmayı 100. yılına ulaştığında da sürdürmüştür.

İBBŞT, yapıtlarına sahip çıktığı onca yerli yazarın, dünya kültürünün tüm ürünlerine sahnede can veren onca oyuncunun, yönetmenin, dekorcunun, giysi-ışık tasarımcısının, tiyatro müzikçisinin ve sayısız tiyatro neferinin yetişmesine katkıda bulunmuş ve milyonlarca seyirciye en ucuza elde edilebilen biletler karşılığında unutulmaz saatler yaşatmış, zaman içinde, tiyatroyu benimki gibi binlerce ailenin yaşam biçiminin vazgeçilmez bir parçası yapmıştır.

Bu nedenle 100 yıl önce olduğu gibi, bugün de Güzellikler Evi'dir... ■

DARÜLBEDAYİ

İBNİRREFİK AHMET NURİ

Darülbedayi dergisi

Darülbedayi'nin *Resimli Gazete*'deki Anadolu turnesi ilanı (en üstte). 1930'da Darülbedayi olarak yayın hayatına başlayan ve adı sonradan Türk Tiyatrosu olan dergi, Darülbedayi'nin kurumlaşmasının önemli bir göstergesiydi.

En eski dost mu en sadık köle mi?

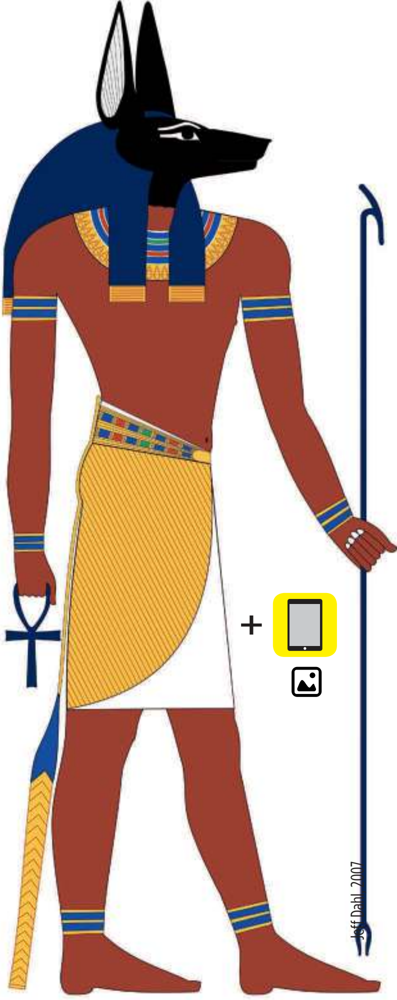
İnsana duyduğu abartılı muhabbet nedeniyle köpeğin ‘duruşu’ nu yeterince ‘dik’ bulmayan kediseverler bir noktaya kadar haklıdır. Ama köpeğin de insana kuyruk sallama konusunda haklı bir nedeni vardır: Onun insandan bağımsız bir tarihi yoktur, hiç olmamıştır…

YİĞİT KÖSEOĞLU

Zinciri insanın elinde
2-3 yüzyıllara tarihlenen bir Gal-Roma anıtmezarındaki kabartmada Herkül'ün Kerberus'u zincire vurma sahnesi canlandırılıyor.

Getty Images

Erken köpekgillere ait fosiller günümüzden 38-56 milyon yıl önceye tarihlense de, modern köpek bundan yaklaşık 30.000-15.000 yıl önce atalarımızın evcilleştirmeye başladığı kurtların torunudur. Yani köpeğin insandan bağımsız bir tarihi yoktur; insan en başından beri köpeğin efendisidir. İlk köpeksiler boğaz tokluğuna avcı ve yük hayvanı olarak çalıştırılır, yeri geldiğinde etleri ve postları için öldürülürdü. O günlerde insanın köpeği ısırmasının haber değeri yoktu. Tarım ve hayvancılığın gelişmesiyle köpek insanla ortaklığa bir pati daha yaklaştı. Giysi ve gıdaydı, bekçiliğe ve çobanlığa terfi etti. Tarih boyunca insan köpeğe ne misyonlar yüklemedi ki! Mitolojik zamanlarda köpek yeri geldi tanrılaştırıldı, yeri geldi cehennem kapısına nöbete dikildi. Sivilde ev korudu, sürü güttü, kızak çekti. Asker oldu; savaşlarda sıhhiyecilik, mayın tarayıcılığı yaptı. Polis oldu; narkotikte, bomba imhada çalıştı. Gözü görmeyenlere ışık, ruhu yaralılara terapi oldu. Beyaz perdede, tv ekranında yetenek sergiledi. Fakat insan bu en eski dostunun kıymetini nadiren bildi. Ölümcül deneylerde işkence edilen, nüfus kontrolü için katledilen, Uzak Doğu lokantalarında mideye indirilen de yine oydu. Herşeye rağmen bazı sıradışı köpekler yüreklere korku salarak, bazıları gönüllerde taht kurarak tarihe isimlerini yazdırmayı başardılar. İşte size hafızalardan silinmeyen köpeklerden bazıları...

Jeff Dahl, 2007

Anubis: Ölülerin rehberi

Kafası köpekgillerden çakal biçiminde, vücudu ise insan şeklinde tasvir edilen Anubis, Mısır ilahlarının en eskilerinden biridir. Kültü Eski Krallığa (MÖ 3100-2890) kadar inen Anubis, önceleri ölümün koruyucusu ve bekçisi, altdünyanın efendisidir. Daha sonraki dönemlerde bu makamı Osiris'e kaptırmış, ağırlıklı olarak mumyalama ve gömü törenleriyle ilişkilendirilmiştir. Yeni görevi ölülerin Osiris'i bulmalarına rehberlik etmektir. Ruhların ölüm ülkesine kabul seremonisi "kalp tartısı" sırasında terazinin başında hazır bulunur, masumların mekanını cennet yaparken günahkarları tanrıça Ammit tarafından yutulmaya gönderir. Eski Mısır'da ölülerin bedenlerinin bozulmadan kalması için mumyalanması ve bitkisel esanslarla hoş kokmasının sağlanması adetinin sorumlusu da odur. Çünkü inanışa göre Anubis mumyayı koklar ve sadece kokusu saf olanların cennete girmesine izin verir.

Getty Images

Kerberus: Çukur iblisi

Yunan mitolojisinin ünlü köpeklerinden biri de, yeraltı tanrısı Hades'in hükmettiği ölüler diyarının bekçisi Kerberus'tur. İsmi "çukur iblisi" anlamına gelen köpeğin görevi ölülerin cehennemden kaçmasına engel olmaktır. Bu korkunç yaratığın kaç başı olduğu hikayenin anlatıcısına göre değişir. Yaygın inanışa göre 3, Hesiodos'a göre 50, Horacius'a göreyse 100 başlı bir mahluk olan Kerberus'un kuyruğu yılan şeklindedir, sırtında birçok yılan başı vardır, üstelik ısırığı da zehirlidir. Bu köpek o kadar tehlikelidir ki, onu yakalayıp Atina'ya getirmek Herkül'ün on ikinci, yani son ve tabii en zor görevidir. Herkül bu "imkansız vazife"yi de yerine getirir ama inanışa göre onu yeryüzüne çıkarttığı sırada Kerberus'un ağzından toprağa saçılan zehirli salyalar, dünyada zehirli bitkilerin türemesine neden olmuştur.

Argos: Sahibini 20 yıl bekleyen sadakat timsali

Louis Schützenberger, 1884.

Argos, Odysseus'un köpeğidir. Efendisi MÖ 8. yüzyılda Truva Savaşı'na katılmak için uzaklara gidince tüm hayatını onun özlemiyle geçirir. Odysseus 20 yıl süren uzun seferinden geri dönerken, ülkesinde işlerin yolunda gidip gitmediğini görmek için dilenci kılığına girer. Karısı Penelope ve oğlu Telemakos onun kim olduğunu anlayamaz. Odysseus'u sadece artık 20 yaşına gelmiş olan Argos tanır. Yaşlı hayvan zorlukla doğrulur, efendisine doğru yürür ve önünde yığılarak son nefesini verir.

STAR KÖPEKLER

Nankör Crab

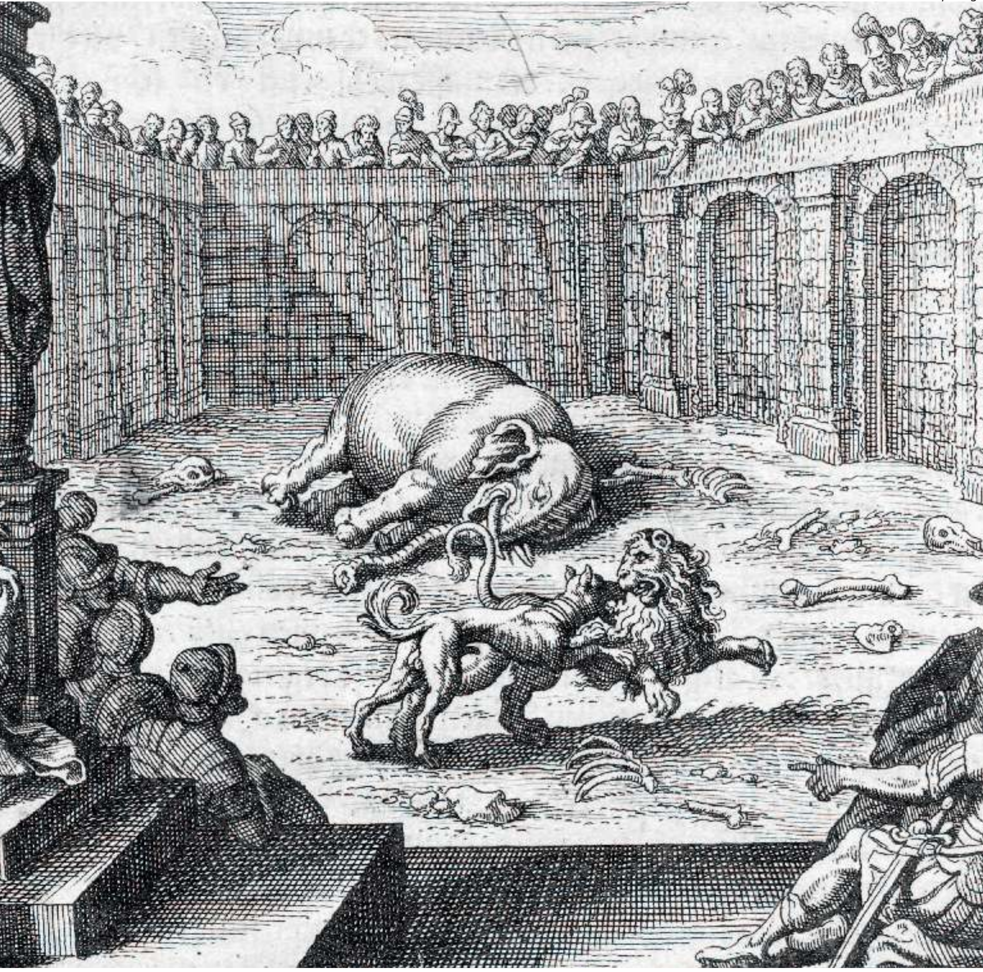
Shakespeare'in bir oyununda yer verdiği tek köpek, "Veronalı İki Centilmen" in Crab'idir. Oyunun kahramanı Lance onu sevmesine rağmen "sadakat bilmeyen itin teki" olarak tanımlar. Çünkü sahibinin gideceğini öğrenen Crab kılını bile kıpırdatmamıştır.

Kahraman Rin Tin Tin

1. Dünya Savaşı'nda Lee Duncan adında bir asker tarafından cepheden kurtarıldı. "Rinty" 27 filmde oynadı, Alman çobanının dünyaca tanınmasını sağladı. İlk Akademi Ödülleri'nde "en iyi erkek oyuncu" dalında en yüksek oyu aldı ama Oscar'ın insanlara verilmesi kuralı karara bağlandı.

Getty Images

İskender'i, Peritas'ın fil ve aslanla dövüşünü seyrederken gösteren 1754 tarihli gravür.

Peritas: İskender'in gözbebeği

Peritas, Büyük İskender'in en sevdiği köpeğidir. Yazar Plinius'un anlatısına göre Hindistan seferindeki İskender'e bir Asya kralı dev bir köpek armağan eder. Köpeğin cesaretini sınamak isteyen İskender, onu ayı ve yaban domuzlarının önüne sürer. Ama köpek kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp kaçınca kellesinden olur. Bu olaydan sonra başka bir yerel yönetici, muhtemelen Pencap bölgesinden Sopheites, büyük komutana Peritas isimli başka bir köpek hediye eder. Doğa tarihçilerine göre bir Hint mastifi olduğu tahmin edilen bu azman köpek bir fil ile bir aslanı aynı anda alt ederek İskender'in gönlünü fetheder. Onun erken ölümüne üzülen İskender, ele geçirdiği şehirlerden birine köpeğinin adını verir. Peritas'ın bir savaş meydanında efendisinin hayatını kurtardığına dair başka efsaneler de bulunmaktadır.

Kıtmir: 8. Uyuyan

Efsaneye göre yedi Hristiyan genç, 250 yıllarında putperest (pagan? çoktanrıcı?) Roma İmparator'u Decian'ın baskı ve zulmünden kaçarak Efes yakınlarındaki bir mağaraya saklanır. İmparator içeride açlık ve susuzluktan ölmeleri için mağaranın kapısına bir duvar ördürür. Kovukta uyuyakalan gençler birkaç yüzyıl sonra imparator II. Theodoius döneminde uyanırlar. Artık Hristiyanlık devlet dini olmuştur. Gençler mucize hikayelerini bir papaza anlattıktan kısa bir süre sonra Tanrı'ya dualar ederek ölürler. "7 Uyuyanlar" efsanesi, küçük farklılıklarla Kuran'da da geçer. Kehf suresinde gençlerin 300 (kameri 309) yıl uyuduğu yazılıdır. Kıtmir'in de onlarla birlikte cennete gittiğine inanılır.

Şapşal dahi Pluto

Sinema tarihinin en ünlü çizgi karakteri olan ilk sesli animasyon "İstimbot Willie"de (1929) başrol oynadı. Walt Disney tarafından seslendirilen "mikifare" yıldızlaşırken, Pluto gibi yan karakterleri de meşhur etti. "Dahi bir şapşal" olan Pluto'nun kendi çizgi filmleri de yapıldı.

Zeka küpü Milou (Fındık)

Belçikalı çizgi romancı Georges Remi'nin (Hergé) ünlü kahramanı Tintin'in (Tenten) köpeğidir. Hergé, onu sık sık gittiği bir kafenin köpeğinden esinlenerek yaratmıştır. Milou, Tintin'in bütün maceralarının olay örgüsünde kilit bir rol oynar.

Barry: İşi can kurtarmak

İsviçre Alpleri'nin ünlü arama-kurtarma köpeği Barry, 1880 yılında Saint Bernard ismini alacak olan daha iri cüsseli modern köpek ırkının efsanevi atasıdır. 1800'de doğan ve Saint Bernard misafirhanesinde rahipler tarafından eğitilen Barry, kariyeri boyunca 40 kadar kazazedenin imdadına yetişmiştir. Bir keresinde, bulduğu kayıp bir çocuğu sürekli yalayarak donmaktan kurtarmış, havlayarak rahiplere yerlerini bildirmiştir. Hava muhalefeti rahiplerin onlara ulaşmasına mani olunca, sırtına aldığı çocuğu misafirhaneye kadar taşımıştır. 1812'de emekli edilen Barry iki yıl sonra eceliyle ölmüş, bedeni Bern Doğal Tarih Müzesi'nde koruma altına alınmıştır. Barry'nin onuruna Paris yakınlarındaki köpek mezarlığında bir anıt inşa edilmiştir. Ayrıca, kuşaklardan beri Saint Bernard misafirhanesindeki köpeklerden biri onun anısına her zaman mutlaka Barry adını taşır.

Barry'nin doldurulmuş bedeni, Bern Doğal Tarih Müzesi.

Francis Barraud, 1889

Nipper: Müzik dinleyen köpek

1884 yılında doğan Nipper, modellik yaparak ünlü olan ilk köpektir. Terrier ırkından olduğu kesindir, ama alt türü konusunda muhtelif rivayetler bulunur. Kıskaç anlamına gelen adını eve gelen misafirlerin bacaklarının arkasını kemirme huyuna borçludur. Sahibi Mark Barraud öldüğünde, bakımını kardeşi Francis üstlenir. Ressam kardeş, ağabeyinden kalma fonografta yine ona ait ses kayıtlarını dinleyen Nipper'ın dikkat kesildiğini fark eder. Nipper 1895'te ölür. Bundan dört yıl sonra, 1899'da Francis, bu şaşırtıcı sahneyi hatırlayarak Nipper'ın bir resmini yapar ve onu fonograf şirketlerine satmak için girişimlerde bulunur. Fakat aldığı cevap hep aynıdır: "köpekler fonograf dinlemez!" Sonunda, biraz da bulduğu "sahibinin sesi" sloganı sayesinde onu The Gramophone Company'ye 100 sterline satmayı başarır. 50 sterlin slogan, 50 sterlin de resmin kendisi için almıştır.

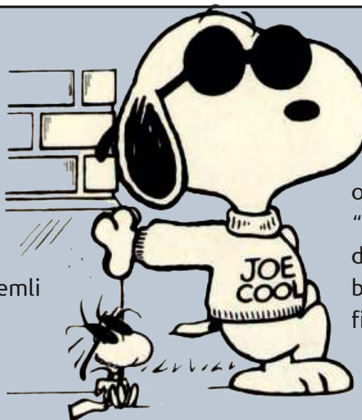
Bobbie: Vefa ve cefa simgesi

1923'te Bobbie sahipleriyle Indiana'ya geziye gider ama yolda kaybolur. Köpeklerini bir daha görmekten umudu kesen sahipleri Silverton'a onsuz dönerler. Aradan altı ay geçer, zayıflamış Bobbie ortaya çıkar. Perişan haline bakılırsa 4.105 kilometreyi yürümüş; günde ortalama 23 kilometre kat etmiştir. Fedakar köpeğin Silverton'a dönüşü büyük olay yaratır, "Batı'nın Çağrısı" isimli filmde kendisini canlandırır.

Megastar Lassie

1943 yılında sinemaya uyarlanan filmle şov dünyasına adım attı. 12 Lassie filmi çekildi, TV dizisi tam 17 sezon sürdü. Dişi bir Collie olan Lassie karakterini canlandıran köpeklerin en önemli özelliği hepsinin erkek olmasıydı.

Sessiz bilge Snoopy

Charles Schultz'un Peanuts çizgi bantının karakterlerinden Charlie Brown'un ondan daha akıllı köpeğidir. 1950 yılında "doğan" Snoopy kulübesinin içinde değil damında yaşar, orada sırtüstü uyur. Tam bir bilgedir ama konuşmaz, okur onun fikirlerini düşünce balonlarından öğrenir.

Balto: Kahraman koşucu

Ocak 1925'te Alaska'daki Nome şehrini vuran difteri salgını çabuk yayılır. En yakın aşı 4.480 kilometre uzaklıktaki Seattle'dadır ve tek uçağın motorları donmuştur. Aşının trenle Alaska'daki Nenana'ya getirilmesine, oradan da köpeklerin çektiği kızaklarla Nome'ye ulaştırılmasına karar verilir. "Büyük Aşı Koşusu'"na katılan yaklaşık 20 ekipten biri de Norveçli Gunnar Kaasen ve takım lideri siyah Sibirya Husky'si Balto'nunkidir. -31 derecede gerçekleşen son etabı onlar koşar ve aşıyı Nome'ye ulaştırırlar. Kaasen, fırtınada rotalarında kalmalarını Balto'nun müthiş sezgisi ve cesaretine bağlar; kahramanlık payesini onun hak ettiğini söyler.

Blondi: Führer'in ölüm yoldaşı

Hitler'in son günlerine eşlik eden konut çalışanlarının açıklamaları Alman televizyonunda ilk kez yayınlanınca, Führer'in özel hayatının en ince ayrıntıları gözler önüne serildi. Hitler ile son eşi Eva Braun'un intiharlarını kuşatan sis perdesi de böylece aralanmış oldu. Yaveri Bernd Freytag von Loringhoven'e göre Hitler, Alsace ırkı Blondi'yi taparcasına sever ve onun kendi odasında uyumasına izin verirdi. Oysa aynı tutku kendi terrier'lerine düşkün olan Eva Braun tarafından paylaşılmazdı. İntihar ettikleri 30 Nisan 1945'te, Hitler siyanid kapsüllerini test etmek için onlardan birini sevgili köpeği Blondi'ye verdi ve bu esnada hiçbir üzüntü belirtisi göstermedi. Kapsüllerin işe yaradığını gören çift bir süre sonra onları yuttu ama Hitler ölümünü şansa bırakmamak için kendisini kafasından vurdu. Ardından köpek bakıcısı Feldwebel Fritz Tornow, Blondi'nin yavrularını da vurarak öldürdü.

Ebleh Ran Tan Plan

Belçikalı çizer Morris ve Fransız yazar Goscinny'nin ortak eseri Lucky Luke çizgi romanı 1956 yılında ilk kez Turhan Selçuk'un çıkarttığı *Dolmuş* dergisinde siyah beyaz olarak kopyalandı. Lucky Luke'a Red Kit ismi uydurulurken, orijinal ismi Ran Tan Plan olan ebleh köpek kahramana Rin Tin Tin'in ismini yakıştırdılar.

Atıl kurt Con

Suat Yalaz'ın çizgi romanından uyarlanan beş filmlik Tarkan serisinde Kartal Tibet'in "Atıl Kurt!" komutuyla hafızalarda yer edinen Con, Türk sinemasının nadir hayvan aktörlerindendir. 300 köpek arasından seçilen Con, sette gördüğü ilgi ve özel otomobiliyle gazetelere konu olmuştur.

Nemo: Sıradışı Vietnam gazisi

1962 yılında doğan Nemo, Lackland Hava Üssü'nde "savaş köpeği" olmak üzere eğitildikten sonra 1966'da Vietnam'a gönderildi. Eğiticisi ABD'ye geri dönünce Hava Kıdemli Çavuş Robert Thornberg'in bakımına verildi. 3 Aralık 1966 sabahı görev yaptıkları Tan Son Nhut hava üssü saldırıya uğradı. İkili üssün çevresinde devriye gezerken Nemo bir tehlike hissetti. Thornberg telsizine davranamadan açılan Vietkong ateşiyle omuzundan vuruldu. Kurşunlardan biri de Nemo'nun sağ gözünden girmişti. Buna rağmen silahlı dört düşman askerine saldırdı, "ortağına" yardım çağıracak zamanı sağladı. Daha sonra gözü ameliyatla alındı, Amerikan ordusundan emekli edilerek Vietnam'dan geri dönmesine izin verilen ilk savaş köpeklerinden biri oldu. Onu taşıyan uçak hava üssüne indiğinde, subaylardan oluşan karşılama komitesi esas duruşta saygıyla bekliyordu.

Laika: Talihsiz uzay fatihi

Tarih Yuri Gagarin'i 1961 yılında uzaya çıkan ilk insan olarak kaydeder ama bir terrier kırması olan Rus kozmonot-köpek Laika, Gagarin'den 4 yıl kadar önce, 3 Kasım 1957'de Sputnik 2 ile uzaya gönderilmiş ve dünya yörüngesinde seyahat eden ilk canlı olmuştur bile. Laika yolculuk öncesinde dünyaca meşhur olur, fakat işler planlandığı gibi gitmez. Laika'nın nabzı ve tansiyonu daha fırlatılış anında normalin 3-4 katına çıkar. Ayrıca teknik bir arıza kabin ısısını 40 dereceye yükseltir. Uçuşun 7. saatinden sonra artık Sputnik 2'de hayat belirtisi kalmamıştır. Yaklaşık 5 ay sonra, 14 Nisan 1958'de yörüngede attığı 2570 turdan sonra Laika'dan arta kalanlarla geri döndüğünde, dünya kamuoyunun ilgisi kızgınlığa dönüşmüştür. Sovyet yöneticiler yıllarca Laika'nın ölümü hakkında çok çelişkili açıklamalar yapar, en sonunda 2002'de hayatını aşırı ısınma sonucunda kaybettiği kesinleşir.

Sitkomcu Moose

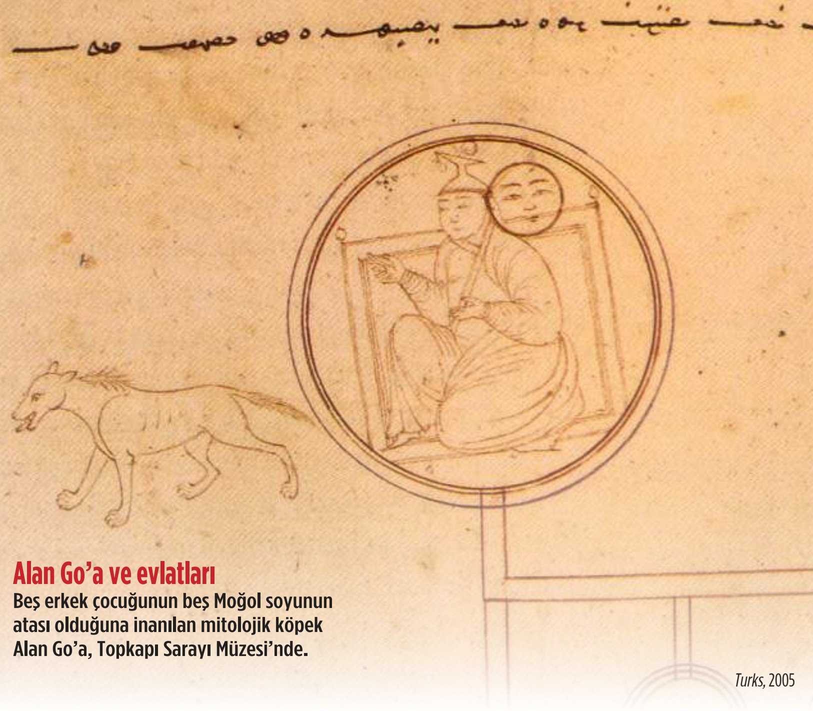
1990-2006 yılları arasında yaşayan bir Jack Russell olan deneyimli aktör Moose'un en unutulmaz performansı, meşhur Fraisier sitkomundaki Eddie rolüydü. Moose şöhreti yakaladıktan sonra onu küçükken başkasına veren ilk sahibi saçını başını yoldu.

Kayıp yazar Brian

Family Guy'daki Griffin ailesinin konuşan köpeğidir. Seyirciyle ilk kez 1998'de tanışan Brian, sigara, martini, marihuana içer, bir Toyota Prius kullanır. İnsan dişileriyle "sorunlu ilişkiler" kuran Brian'ın en büyük tutkusu başarılı bir yazar olmaktır.

Kutsaldı mekruh oldu sövgüydü sevgi oldu

Alan Go'a ve evlatları
Beş erkek çocuğunun beş Moğol soyunun atası olduğuna inanılan mitolojik köpek Alan Go'a, Topkapı Sarayı Müzesi'nde.

Turks, 2005

Türk mitolojisine göre soyun efsanevi anası yine köpekgillerden bir hayvan, bir dişi kurttur. Ziya Gökalp eski kaynaklardan bu kurdun isminin Asena olduğunu yorumlamış, bu yaklaşım Türkiye'de genel kabul görmüştür. Oysa eski Çin kaynaklarına göre Ashina Kadim Türklerin hükümdar soyunun adıdır. Yani, Ashina Türk soyunun kurt anasının değil, bir kurttan doğma insan atasının adıdır. Hangi efsane kabul edilirse edilsin, kurdun Türk mitolojisinde önemli bir yeri vardır. Buradan eski Türklerin kurttan evcilleştirdikleri köpeğe de değer verdikleri, onu kutsal saydıkları sonucuna varılabilir. Köpeğin Türklerin günlük hayatında önemini yitirmesi genellikle İslâm'ın kabulüne bağlanır. Oysa, İslâm'ın köpekle bir sorunu yoktur. Kuran'da Kehf suresinin 18. ayetinde Yedi Uyuyanlar'ın köpeklerinin (Kıtmir) de onlarla birlikte mağarada kaldığı belirtilir. Tarihçi Necdet Sakaoğlu'na göre köpeğin Türkler'in gözünden düşmesinin İslâm'la doğrudan bir alakası olmamalıdır. Bu durum özellikle Şafilik olmak üzere köpeği mekruh sayan bazı mezheplerin itikatlarıyla ve yerel Arap adetleriyle ilgili olarak yorumlanabilir. Tarihçi İsenbike Togan'ın belirttiği gibi, Türkler Müslüman olduktan sonra "hayvan ata, ana" yerine Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in oğlu Türk'ten geldiklerine inanmayı tercih etmişlerdir.

Anadolu'ya yerleşen Türklerde köpek evin dışında kalır, hızla eski itibarını yitirir. Köpeğin Türkçe ismi it hakarete dönüşür. "iti an, çomağı hazırla", "itin g.tüne sokmak", "itle yatan bitle kalkar" köpekle ilgili olumsuz deyimlerden bazılarıdır. İt ismi "kirlenince" Kıpçakça'dan köpek kelimesinin alındığı söylenebilir. Özetle köpek Türk kültüründe bir türlü kapının eşiğini aşamamış, yakın zamana kadar hep evin ve gönlün dışında tutulmuştur. Sakaoğlu, son yıllarda köpekseverliğin özellikle büyük şehirlerde yaygınlaşmasını yalnızlıkları sadık bir dostla paylaşma ihtiyacına bağlıyor. ■

Atatürk ve köpeği Foks

1910 KÖPEK TEHCİRİ

İstanbul'un dört ayaklı sürgünleri

Büyük "hayırsız"lık
1910 "Büyük köpek sürgünü"nün sebebi sokak köpeklerinin İttihat ve Terakki'nin yaratmaya çalıştığı Avrupai yaşam tarzına uymamasıydı.

İstanbul'daki sokak köpekleri toplanıp 1910 yılında Hayırsız Ada'ya bırakılmıştı. Sayıları on binleri bulan köpeklerin üzerinde ot bitmeyen bu adada yaşamaya -aslında ölmeye- mahkum edilmesi basının da ilgi odağı olmuş, *Servet-i Fünûn*'un bir muhabiri adadaki köpekleri yerinde görerek fotoğraflı bir haber hâline getirmiş ve "Karabatak" imzasıyla 30 Haziran 1910 tarihli sayıda yayınlamıştı.

Adayı dolaşan muhabir dayanılmaz bir koku ve sinek istilası altında hızlı bir ziyaret yapmış fotoğraflar çekmiş ve geri dönmüştür. Muhabirin yazdığına göre; adada köpeklere belediye görevlilerinin çuvallar içinde getirdiği ekmekler verilmekte, adadaki bir kuyudan çekilen su ile köpeklerin susuzluğu giderilmeye çalışılmaktaydı. Muhabirin dikkatini çeken bir diğer husus, adanın kayalık tepesinde sıralanmış ve hepsinin kafaları İstanbul yönüne çevrilmiş, kıpırdamadan sürekli o tarafa bakan köpeklerin görüntüsüydü!

CİHAN HARBİ VE SAVAŞ EKONOMİSİ

Bir yanda sefahat bir yanda sefalet

1. Dünya Savaşı halkın büyük bölümünü yoksullaştırırken, “harp zengini” denilen küçük bir azınlık da yaratmıştı. Savaşla gelen ekonomik çöküntünün yarattığı sosyal sorunlar yıllar boyu devam etti.

Karagöz, 19 Aralık 1917, Sayı: 1025

قره کوز — حاجیواد باق ، بوغازی بر آز آچار آچماز شو مردار محتکرلرك نه حاله كیردكلرینی كور ، هایدی غیرت براز دها آچالمده ناصل بوغولدقلرینی سیر ایدهلم !..

Karagöz ve Hacivat Boğazı kapatan kapağı açıp içeriyi suyla dolduruyorlar. Zincirin ucuna bağlı kapaktaki yazı: 17 Aralık 1917

Karagöz: Hacivat bak! Boğazı biraz açar açmaz şu murdar muhtekirlerin (karaborsacıların) ne hale girdiklerini gör. Haydi gayret biraz daha açalım da nasıl boğulduklarını seyredelim.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun öncüsü Himaye-i Etfal Cemiyeti üyeleri, 1. Dünya Savaşı döneminde vapurda yardım dağıtıyor.

Cengiz Kahraman arşivi

✎ ZAFER TOPRAK

Cihan Harbi 19. yüzyılı sonlandıran 20. yüzyılı başlatan bir dönüm noktası olarak biline geldi. İmparatorlukları çökerten, "total" ya da topyekûn savaş diye nitelenen bu karanlık dört yıl dünyanın çehresini değiştirirken, tüm dengeleri altüst etmiş, toplumsal yapıları derinden etkilemişti. Bundan böyle ülkeler savaşın doğurduğu çözümsüzlüklerle baş etmeye yönelecekti. Dönüşüm her şeyden önce ülke ekonomilerinde yaşandı. O güne kadar hâkim olan klasik iktisat normları Cihan Harbi finansman sorunlarıyla delinmiş, 19. yüzyılın liberal serbest ticaret anlayışı bir kenara bırakılarak piyasanın yerini devlet almıştı. Bundan böyle "müdahaleci" ya da devletçi bir iktisat iki dünya savaşı arası döneme özgü bir "milli iktisat" anlayışını gündeme getirmişti. 19. yüzyılın inşa ettiği hassas ekonomik yapı Cihan Harbi ile birlikte geri dönüşü olmaksızın çökmüştü. Çöküntü beraberinde köklü sosyal sorunlar yaratmakta gecikmedi. Kaotik yapı, savaş psikozu, cephe travması, korku, terör, dehşet, acı ve gözyaşı ile daha da derinleşecek, halk arasında travma sonrası stres bozukluğu diye bilinen psikolojik sorunlar yıllar boyu sürgit devam edecekti.

Tüm savaşan ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti de savaşla birlikte ekonomisini dışa kapadı. Kendi yağıyla kavrulmak zorunda kalan ülke bu sayede yüzyıllardır baş etmeye çalıştığı kapitülasyonları da sona erdirecekti. Savaş devletçiliği ve enflasyonist ortam İttihatçılara kısa sürede ülke ekonomisindeki "etnik-dinsel" dengeleri değiştirme olanağı sağladı. Tanzimat liberalizminin güçlendirdiği etnik-dinsel işbölümü bundan böyle ortadan kalkacaktı. Hatta savaş yıllarında durum Müslüman-Türk unsurun lehine dönecekti.

Ticaret artık diğer "millet"lerden Müslüman-Türk "esnaf"a ve "eşraf"a geçmişti. 1913-1915 sanayi sayımları kısa sürede anlamını yitirmiş, sonuçları savaş yıllarında büyük değişikliklere uğramıştı. Savaş öncesi gerçek kişilere ait işyerlerinin yüzde 19,6'sı Türk-İslam unsurunun mülkiyetinde iken, savaş sonunda ▶

Karagöz, 10 Ağustos 1918, Sayı: 1091

Karagöz ve Hacivat bir mezarlıkta ölen karaborsacı esnafa zebanilerin kabir azabı çektirmelerini seyrediyor. Altta kaynayan kazanın üzerindeki yazı: "Kabir azabı komposto kazanı"

Hacivat: Aman birader, bunlar kimler? Bizim köşe bakkalı da orada!

Karagöz: Kabir azabı çeken şeker muhtekirleri (karaborsacıları)! Dört senedir 100 kuruştan 400 kuruşa kadar şeker satanları, ceza olarak kaynar kızgın komposto kazanına batırıyorlar!

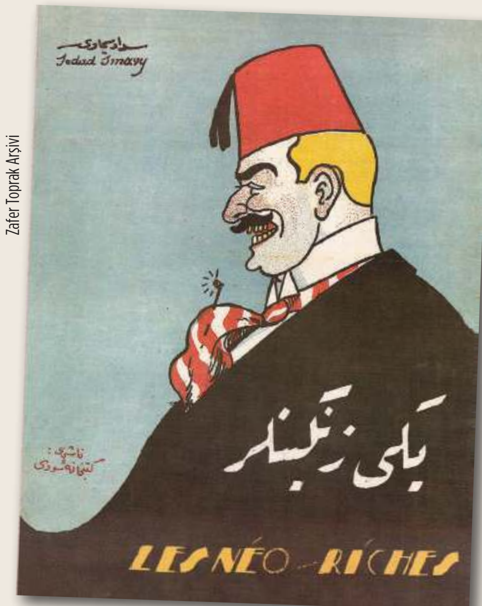

Karagöz, 24 Ağustos 1918, Sayı: 1095

Karagöz ve Hacivat binalara bakarak konuşuyor. Binaların üzerinde Şekerpalas, Bulgurpalas, Fasulyepalas yazıyor

Hacivat: Acaba bu binaları şekeri, bulguru, fasulyeyi çimento ile karıştırıp mı yapıyorlar?

Karagöz: Hayır. Bizi soyup soğana çevirerek, 3 kuruşluk bulguru 80 kuruşa satarak yapıyorlar!

Zafer Toprak Arşivi

Yeni Zenginler

Sedat Simavi'nin savaş vurgunculuğunu gündeme getiren karikatür albümünün adı 'Yeni Zenginler'di.

Türk-İslam unsur, gayrimüslim ve yabancılara karşı açık arayla öne geçmişti. Sanayi dergisi başyazarına göre 1918 başlarında "vaziyet büyükçe bir farkla Türk unsurunun lehine teveccüh etmişti."

Tanzimat sonrası ülkenin giderek bağımlı bir nitelik kazanan iktisadî yapısını dizginleme ve sermaye birikimini gerçekleştirecek bir düzeni kurma özlemi içerisinde olan İttihat ve Terakki, savaş yıllarında, "orta sınıf" dediği Müslüman-Türk eşrafı oluştururken sorunun etnik boyutunu sürekli gündemde tuttu; Müslüman'ı gayrimüslime karşı kayırdı. Ticaret ve zanaat gibi uğraşlarda gayrimüslimlerin gerisinde bulunan Müslüman unsuru teşvik etti; devlete kapılanma özlemini bir kenara bırakarak ticarete atılmasını, zanaatla uğraşmasını, girişimci olmasını sağladı. Nitekim, savaş yıllarında uygulanan "millî iktisat" politikası Müslüman-Türk unsura bu ortamı hazırladı. "Devlet iktisadiyatı"yla gayrimüslim unsur ve yabancılar piyasadan tasfiye edilirken "millî" anonim şirket anlayışı giderek ekonomiye egemen oldu.

Diğer bir deyişle, İkinci Meşrutiyet'le yeşeren milliyetçilik, Cihan Harbi'nin olağanüstü koşullarının da yardımıyla, İttihat ve Terakki'de Müslüman-Türk "orta sınıf"

(بر ذاته مخصوص ارزاق وثیقه‌سیدر)

سیره نومروسی ٤٩٤٥٧

دائره‌سی	٧
محله‌سی	
سوقاغی	
اقامتكاه نومروسی	
اسمی	
مشغله‌سی	
توزیع محل	

اقامتكاه تبدیل اولنه‌جق اولورسه یكی اقامتكاهنه نظراً قیدی اجرا ایتدیرلملیدر و اسكی محله‌سندن قیدی دوشورلملیدر .

ایضاحات

هر اعلان وقوعبولدقجه اعلان ایدیلان نومرو ایله معتمد بقاله مراجعت ایدیله‌رك تعیین ایدیلان جنس ومقدار ارزاق بو نومرولو قوپون مقابلنده النه‌جقدر.

وفات ایدنلرك ویا طشره‌یه كیدنلرك وثیقه‌لری توزیع مأمورلری وموقع پولیسلری طرفندن استرداد ایدلملیدر .

سركه‌جی وحیدرپاشا استاسیونلریله وسائر پوسته واپورلری اسكله‌لرنده بولنان پولیس افندیلر دخی یولجیلره بونلرك اعاده ایدیلوب ایدلمدیكی سؤال ایدرك درخاطر ایتدیره‌جكلر وهنوز اعاده ایتمامش بولنانلر موجود ایسه یدلرندن وثیقه‌لرینی آله‌رق ابطال ایدوب ارزاق انبارینه تسلیم ایلیه‌جكلردر .

اشبو وثیقه‌یی غائب ایدنلره یكیسی ویرلیه‌جكندن حسن محافظه‌سنه اعتنا ایدلمسی رجا اولنور

Cengiz Kahraman Arşivi

özlemini doğurdu. Bu dönüşümün somut sonucu, Cihan Harbi'nin yitirilişi ertesi Anadolu'da Millî Mücadele'yi yürütecek kadroların ve ekonomik tabanın oluşumunu sağlamasıydı. Bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun biline gelen "askerî" ve "reaya" toplumsal ayrımına yeni bir boyut geliyor, toplumsal tabakalaşma giderek "orta katmanlar"ı ön plana çeken ulus-devleti belirliyordu.

Cihan Harbi ilk evrede kendine özgü bir konjonktür yarattı. Savaşın birdenbire patlamasıyla ekonomik yaşam geçici bir durgunluk yaşadı. Piyasa daraldı, üretim temposu düştü. Genel bir güvensizlik havası hâkim oldu. Üretim kimi alanlarda durdu; piyasalar arasındaki bağlantılar koptu. Ancak hızla "savaş ekonomisi"ne geçilebildiği oranda bu gelişmeler tersine çevrilebilirdi. Savaşın neden olduğu sarsıntı kısa sürede yeni ekonomik yapılanmalara yol açacak, iktisadî faaliyetler yoğunlaşabilecekti. Devletin örgütlediği iktisadî seferberlik düzeninde, savaş koşullarına hızla intibak edilecek, kimi alanlarda faaliyet artacak, kamu makamları konumlarından kaynaklanan güçle, iktisadî yaşamı kısa sürede canlandıracaktı. Üretimi artırma temel hedef olacak, talep artacak, fiyatlar yükselecek, enflasyonun neden olduğu çarpıklıklar, gelir bölüşümünü olumsuz etkileyecekti. Devlet bir yandan savaşı sürdürecek, azami üretimi hedefleyecek, öte yandan bu tür bölüşüm dengesizliklerini de gidermeye yönelik olağanüstü savaş kazançları vergileri tarh edecekti. Bir yanda sefahat, öte yanda sefalet devletin temel kaygılarından birini oluşturacaktı.

Ancak devletin aldığı önlemler yetersiz kalacaktı. Teşebbüs fikri, kazanç hırsı, spekülatif girişimler, "harp zengini" diye nitelenen bir kesime palazlanacak ortam yaratırken, sefalet toplumun tabanını kemirmeye başladı. Savaşan toplumlarda genel olarak içki, keyif verici maddeler, kumar, beyaz kadın ticareti giderek yaygınlaştı. Yoksulluk nede- ▶

YOKLUK ZAMANI

Huriye Hanım'ın Erzak Vesikası

Cihan Harbi'nin getirdiği ekonomik yıkım ve yokluk nedeniyle temel gıda maddeleri "erzak vesikası" ile veriliyordu. Vesikanın ön yüzünde kişinin adı, mesleği ve adresi yazıyor. Yukarıdaki vesika Huriye Hanım adına düzenlenmiş. Vesikanın içinde ise şunlar yazıyor:

"Her ilan vuku buldukça ilan edilen numara ile mutemed bakkala müracaat edilerek tayin edilen cins ve miktar erzak bu numaralı kupon mukabilinde alınacaktır. Vefat edenlerin veya taşraya gidenlerin vesikaları tevzi (dağıtım) memurları ve mevki polisleri tarafından istirdad edilmelidir (geri alınmalıdır).

Sirkeci ve Haydarpaşa istasyonlarıyla vesair posta vapurları iskelelerinde bulunan polis efendiler dahi yolculara bunların iade edilip edilmediğini sual ederek der-hatır ettirecekler ve henüz iade etmemiş bulunanlar mevcut ise yedlerinden (ellerinden) vesikalarını alarak iptal edip erzak anbarına teslim eyleyeceklerdir.

İşbu vesikayı kaybedenlere yenisi verilmeyeceğinden hüsn-i muhafazasına itina edilmesi rica olunur".

1. DÜNYA SAVAŞI 100. YIL

Zafer Toprak Arşivi

Çöpçü kadınlar

Savaş yıllarında cepheye sevk edilen belediye çöpçülerinin yerini alan kadın çöpçüleri konu alan karikatürde kadınlardan biri diğerine "Şehremaneti (belediye) yok diyenler bizi görmüyorlar mı?" diyor.

niyle fuhuş İstanbul'un dört bir yanını kuşattı. Piyasa şeffaflığını yitirdiği ölçüde yolsuzluklar dal budak saldı; giderek devlet katına da bulaştı.

Savaşla birlikte orduya öncelik tanındı. Cephe gerisinde, silah altında olmayan toplum kesimi sürekli ödün verme, fedakârlıkta bulunma gereği duydu. Ekonominin kıt malları daha da ulaşılmaz oldu. "Nedret" yaşamın tek gerçeğine dönüştü. Bu koşullar altında devlet ekonomik yaşamın tüm alanlarına sarktı. Piyasa devletin denetimi altına girdi. Mal ve hizmet piyasası ortadan kalktı. Devlet çoğu kez kendi hesabına talep genişletti. Devlet ihtiyacı dışında kalan piyasanın alanı her an daraldı. Sivil halkın tüketimi sürekli düştü. Birçok yörede açlık baş gösterdi.

Üretmeksizin tüketme güdüsü savaşın temel şiarı olmuştu. Savaş, toplumsal hasılaya pozitif bir katkıda bulunmaksızın sürekli tüketti; üretim darboğaza girerken cephenin tüketimi dizginlenemedi; toplumdaki üretim kapasiteleri kan kaybına uğradı. Savaş üretilenden çok daha fazlasını tüketti. Ülkelerin zenginlikleri büyük ölçüde tahrip oldu. Savaş ortamında gözlemlenen "kalkınma", ulusal refah ve servetin genişlemesine katkıda bulunmak şöyle dursun, var olan toplumsal hasılanın tahribiyle sonuçlanmıştı.

Savaşın finansmanı, ihtiyaçlarda ve efektif talepteki artış, barışa geçişte de büyük sorunlar yaratıyordu. Savaşın neden olduğu bölüşümdeki çarpıklıklar, harp kazançlarının yeterince vergilenmediği ortamlarda, barışı da tehdit eder bir kisve kazanıyordu. Aşırı enflasyonist yapıları bir anda frenlemek olanaksız gözüküyor, hele harp tazminatı vb yükümlülükler ülkeyi içinden çıkılmaz bir girdaba sürüklüyordu. Cihan Harbi'nin neden olduğu bu sorunlar yumağı tüm 20'li ve 30'lu yılları belirledi. Türkiye parasına çekidüzen verebilme çabası içersinde Cumhuriyet Türkiyesi yıllar boyu bocaladı. Savaş ekonomisinin yıkıntılarını "denk bütçe, sağlam para" politikası ile gidermeye çalıştı. 1929 Büyük Buhranı aslında Cihan Harbi'nin neden olduğu parasal düzensizliğin sonucuydu.

Cihan Harbi insanlığın o güne kadar yaşamadığı olağandışı bir durumdu; tıpkı Ortaçağ'a özgü toplu ölümlere neden olan salgın hastalıklar ya da kıtlıklar gibi doğal çizginin dışında seyreden bir dönüşümdü. Ancak vahamet açısından bu tür afetleri de geride bırakmıştı. Salgın hastalık ve kıtlık bölgesel afetlerdi; sınırlı bir zaman için geçerliydi. Oysa Cihan Harbi tüm dünyayı sarmış ve ülkelerin varı yoğu topyekûn savaş için seferber edilmişti. Savaşın olumsuz etkisi savaş yıllarıyla da sınırlı kalmadı; gelecek nesilleri de yoksullaştırdı. 1914'te başlayan savaş bir bakıma 1945'te sona erdi. İki dünya savaşı arası çeyrek yüzyıl geçtiği halde dünya bir türlü 1914'le birlikte kaybolan "Belle époque"u tekrar yakalayamadı. Cihan Harbi, 20. yüzyılın kaderini, hiç olmazsa ilk yarısı için belirleyen bir savaş oldu. ■

ÜRYANİZADELER

Çılgın bir Osmanlı ailesi

Koruda beş köşk vardı

Cemil Molla Korusu'ndaki günümüze ulaşmayan köşklerden Orta Köşk, Birinci Dünya Savaşı günlerinde Kızılay'a tahsis edilmişti. Cemil Molla, Kızılay görevlileriyle koruda yürüyüşte.

1885 yılında İtalyan mimar Alberti tarafından inşa edilen Cemil Molla Köşkü.

Özgür Güvenç

Üryanizadeler, kadılar, nazırlar, şeyhülislamlar yetiştirmiş, devlete özellikle hukuk alanında hizmet etmiş köklü bir Osmanlı ailesi. Parlak zekaları, hazırcevaplıkları, ezber ve yazı kabiliyetleri 400 yıla yaklaşan tarihleri boyunca aile mensuplarının en önemli ortak özellikleri olmuş.

DÜRİN ABABAY

Geçenlerde tam ortadan iki parçaya bölünmüş bir basın ilanına rastladım. İlk parçada, bir Osmanlı mimari harikası olan kuleli beyaz bir köşkün fotoğrafı vardı. İstanbul'u biraz bilenlerin hemen tanıyacağı bu tarihî yapı, Cemil Molla Köşkü'ydü. İkinci parçadaysa, Mesa'nın inşa ettiği milyon dolarlık bir beton konutun maketi yer alıyordu. Metin yazarı, hiç benzemeyen iki yapıyı kıvrakça birbirine bağlayıvermişti; Köşk "19. yüzyılın seçkin ailelerinin evi", beton konut ise "21. yüzyılın ayrıcalıklı yaşamlarının yeni adresi" imiş!

Beyaz kuleli köşkün de beton konutların da sahibi aynı şirketti. Bu nedenle reklamında iki yapıyı özdeşleştirmekte, hatta 130 yıllık Cemil Molla Köşkü'nün adını da "Mesa Cemil Molla Köşkü" yapmakta beis görmemişti.

Babacığım Dr. Meşhut Ababay doğduğu yer olan, satılana kadar kulesinde yaşadığı dedesinin köşkünün basit bir pazarlama aracına dönüştürüldüğünü görse ne yapardı acaba? Güler miydi, ağlar mıydı? Yoksa hem güler, hem ağlar mıydı? Artık bunu bilmemin imkanı yok. Çünkü babamı 17 yıl önce kaybettim. Sanırım, belli belirsiz gülümser, ilanı görmemiş gibi yapardı. Zira babam, ülke tarihinde iz bırakmış dedeleri olan, özel bir köşkte doğup büyümüş, şahsında Osmanlı kültürünü Cumhuriyet değerleriyle harmanlamış belki de son İstanbul beyefendisiydi. Köklü Osmanlı'nın ulema ailelerinden Üryanizadeler'in, anne tarafından 10. kuşağındandı. Ağabeyim Rıfat Ababay, ben, Adnan Cemil Üryani, kuzin ve kuzenlerim, 11. kuşaktanız. Yeğenlerim Sinan ve Serra Ababay, kuzin ve kuzenlerimin çocukları ve ailemizin son temsilcisi 2009 doğumlu Sinan Cemil Üryani ise 12. kuşaktan. Ben, aile tarihimizin ayrıntılarına vakıfım çünkü rahmetli atalarını yad etmezse, onların işte o zaman ölmüş olacağına inanan bir babanın kızı olarak, ölülerle dirilerin bir arada yaşadığı bir evde büyüdüm. Ayrıca bu aile büyükleri, öylesine çılgın tiplerdi ki hikayelerini dinlemeye doyamazdım. Bunun adına sözlü aile tarihi deniyormuş, elbette o zamanlar bundan haberim yoktu...

Adını bildiğim ilk büyük dedem, 1634'te ölen Abdullahü'l-Üryani. 1694'te ölen mahdumu Şeyh Osmanü'l-Üryani "Kilisli Şeyh" olarak anılan meşhur bir alimdir. Onun oğlu kadı Üryanizade Mustafa Efendi 1774'e kadar yaşar. Mahdumu müderris ve kadı Üryanizade Raşit Efendi ise 1821'de vefat eder. Beşinci kuşaktan Mehmet Sait Efendi, II. Mahmud'un sayılı kadılarındandır; Eyüp'te Defterdar İskelesi ile Yavedut Camii arasına gösterişli bir yalı yaptırmıştır. Bu yapı, ailemizin ilk yalısıdır.

1813 yılında, bu yalıda ileride şeyhülislam olacak olan oğlu Üryanizade Ahmet Esat Efendi dünyaya gelir. Mehmet Sait Efendi'nin 1847'de Şam'daki vefatından kısa bir süre sonra yalı, Eyüp yangınında kül olur. Yangın yerinde oğlu Ahmet Esat yeni bir yalı yaptırmaya ahdeder. Ahmet Esat Efendi, devlet görevine Eyüp Kadısı olarak başlar. Parlak zekası, hazırcevaplığı, ezber ve yazı kabiliyeti sayesinde önce Üsküdar sonra da Edirne Kadılığına yükselir. Liyakatiyle göz doldurunca kutsal bir yere, Medine'ye atanır.

Medine Kadılığı, onun yaşamının dönüm noktasıdır, yıldızının parladığı makamdır. ▶

Fotoğraflar: A. C. Üryani arşivi

Medine'de, Kabe-i Muazzama'yı kuşatan Harem-i Şerif'in Osmanlılığa yakıştıramadığı virane hâli, büyük dedemizin saplantısı hâline gelir. Ödenek gelmeyince, buranın onarımını kendisi üstlenir, bu uğurda servetini harcar, hatta inşaatta bizzat çalışır! Sonunda Harem-i Şerif'i öylesine mükemmel onarır ki başarısı kendisinden evvel payitahta ulaşır. Rivayete göre göz yaşlarını tutamayan Sultan Abdülmecid, bu fedakar kadı efendinin İstanbul'a ayak basar basmaz kendisini ziyaret etmesini emreder.

Abdülmecid, Ahmet Esat Efendi'ye tek bir cümle eder: "Dile benden ne dilersen!" Büyük dede "Sağlığınız Hünkarım" demekle yetinir ama aslında gönlünden Eyüp'te bir yalı geçmektedir. Bunun üzerine Sultan Abdülmecid şu sözleri sarf eder: "Boğaz'ın iki yakasını adım adım gez, bir yer seç. Orası senindir!"

1860'ın sıcak bir yaz günü büyük dedemiz, Boğaz'ın iki yakasını kan ter içinde gezer. Yüzyıl sonra kendi soyadını taşıyacak Kuzguncuk'taki Üryanizade Sokağı'nda nefeslenir. Ardından şu an Boğaziçi Köprüsü'nün ayaklarının bulunduğu kıyıya ulaşır.

Ahmet Esat Efendi manzaraya bakar, gördüğü bir kartpostalı anımsar: "Aynen Venedik... Elimi uzatsam, karşı yakaya değeceğim" der maiyetine. Gözlemi isabetlidir. Yüzyıl sonra, iki yakanın birbirine çok yaklaştığı bu nokta, birinci boğaz köprüsüne ev sahipliği yapacaktır.

Arazi bulunmuştur. Sultan Abdülmecid, sevgi nişanesi olarak, beğendiği kıyı şeridini Üryanizade Ahmet Esat Efendi'ye bağışlar. Bununla da yetinmez, kıyının hemen üstünde, şimdilerde Cemil Molla Korusu olarak anılan araziyi de hediye paketine ekler.

Cemil Molla ve Ağabeyi
Cemil Molla, devlet kademelerinde hızla yükselen fakat 1900 yılında Padişahtan gördüğü baskı nedeniyle akli dengesini yitiren ağabeyi Sait Molla ile.

Her daim zarif
Meliha Üryani, Batı tarzı giysileriyle fotoğrafçıya poz veriyor.

Ahmet Esat Efendi, ailemizin ikinci yalısını inşa etmeye başlar. Üryanizade Yalısı, bundan 155 yıl önce, halihazırda benim oturduğum Cemil Molla Yalısı'nın bulunduğu yerde yükselir.

Ahmet Esat Efendi, "Yaşlılığımda gerekir" diyerek yalı bahçesine bir de mescit yaptırır. 1860'da yalnızca 40 günde yapılan Üryanizade Mescidi, süslü ahşap minaresi, Boğaz'a nazır pencereleri ve kayıkhanesiyle, Boğaziçi'nin alametifarikalarından biri olur çıkar. Üryanizade Mescidi, halen yalımızın bahçesi içinde yer almaktadır ve faaldir.

Yalı, büyük dedemize uğurlu gelir. 3 Kasım 1864 tarihinde kızı Ayşe Sıddıka, bir erkek çocuk dünyaya getirir. Geleceğin Cemil Mollası olacak küçük Mehmet Cemil, dedesini büyüler. Nasıl mı? Elbette parlak zekası, hazırcevaplığı, ezber ve yazı yeteneğiyle.

Ahmet Esat Efendi, İstanbul Kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği yaptıktan sonra tüm görevlerinden istifa edip 1876 yılında yalısına çekilir. Ne var ki, 4 Aralık 1878'de II. Abdülhamid tarafından Şeyhülislamlık göre-

Cemil Molla, çalışma odasındaki mesaisine mola vermiş, enfiyesini çekiyor.

Başı hep açıktı

Üryanizade Cemil Molla'nın ilk ve son eşi Emine Hanım (1873-1930). Niş Beylerbeyi Hafızoviç Ebubekir Bey'in kızı olup, başını hiç örtmemiştir.

vine atanır. Padişahla uyumlu çalışmasına rağmen, fikirlerinde ısrarlı bir şeyhülislam portresi çizer, jurnalcileri makamına yaklaştırmaz.

1885'e gelindiğinde torun Üryanizade, molla payesini alır. O, 22 yaşında bir "Beşik Uleması"dır artık! Çok da iddialıdır: Sürdüğü Atkinson lavantanın şişesi üç altındır. İngiliz kumaşından başkasını giymez ve giysilerini "Mir et Coutereau"da diktirir. Tırnaklarına manikür yaptırır, enfiye mendilleri ise markalıdır.

Şeyhülislam dedesinden, yalının karşısındaki koruda, dosta düşmana parmak ısırtacak bir köşk yapmak için izin ister, izni koparır da...

Dedesi on yıl şeyhülislamlıktan sonra 17 Ocak 1889'da vefat eder. Ahmet Esat Efendi için İsviçreli mimar Fosatti'ye, Eyüp Sultan'da günümüzde de ziyarete açık olan Ampir üslubunda bir türbe yaptırılır.

Bir diğer İtalyan mimar Alberti ise, Cemil Molla Köşkü'nün yapımını üstlenmiştir. Cemil Molla, Sinyor Alberti'nin Batı tekniğine ve alafranga bilimine, Osmanlı görgüsünü ve ruhunu katarak, İstanbul'un en benzersiz, en farklı köşkünü inşa ettirmeyi düşlemektedir.

Yakınları "Oldu olacak, Yıldız Sarayı gibi elektriğin, kaloriferin, telefonun da olsun!" diyerek ona takılırlar. Ama Cemil Molla ciddidir, padişahın yasağına rağmen köşkü Diesel motoruyla aydınlatır, kaloriferle ısıtır ve arayan olmadığı için hiç çalmasa da telefon bağlatır! Hatta hamamın mermerlerini alttan kaloriferle ısıttırır ki, Yıldız Sarayı'nda bile böyle bir uygulama mevcut değildir. İstanbullular bu hamama bir isim bile takmıştır: "Dünyanın Sekizinci Harikası!" Cemil Molla Köşkü'nün çatısı kapanırken, sahildeki Şeyhülislam Ahmet Esat Efendi Yalısı bir gece vakti yanar, kül olur. Cemil Molla, 38 kişilik ailesini beyaz kuleli köşkünün saçakları altına toplar. Molla'nın evinde her gün davet, cümbüş, şenlik vardır. Cemil Molla Köşkü, II. Abdülhamid döneminin gayri resmî kültür, sanat ve eğlence merkezidir artık. Piyano, ud, tambur, kemençe, klarnet... Alaturka, alafranga her tür müzik. Baudelaire, Hugo, Fuzuli, Gazali... Kaskadlarda soğutulmuş biralar, İstanbul'un çeşit çeşit rakıları.

Boğaziçi ne böyle kumara şahit olmuştur, ne böyle satranca, ne de böyle çılgınlıklara... Molla dedemiz, beyaz köşkün beyaz gecelerine ezberden divan şiirleri okuyarak başlar, gün doğarken Fransızca şiirlere geçer. Kendisi de ailesindeki birçok kişi gibi şiir yazar. İşte bu yüzden, Salah Birsel, Molla'yı "Bir Şiir Kralı" olarak adlandıracaktır.

Köşkte süren debdebeli hayat kıskançlıklara neden olsa da, Cemil Molla, Sultan Abdülhamid'in gözdesi ve dostu olmayı başarır. ▶

Zevkü sefa

Kış aylarında köşkteki akşam yemeklerine hanımlar abiye ve şık katılırdı, sofra düzeni daha da ağırlaşırdı.

Rüyalarını Fransızca görürdü

Cemil Molla'nın büyük kızı Halet Üryani Ababay bir ulema kızı olarak özgür ve modern Osmanlı kadınının prototipiydi. Rüyalarını Fransızca görür, eşlerini kendi seçer, Yıldız Şale Köşkü'nde tek başına kumar oynardı.

Cemil Molla'nın çocukları özel hocalardan benzersiz bir eğitim alırlar. Babaannem Halet Üryani Ababay, rüyalarını Fransızca görürdü. Köşkteki "icat odası" ve laboratuvar sayesinde Feyyaz Dayı mucit olup çıkmıştı. Adnan Dayı on yaşına girmeden Kuran'ı hatmetmişti. Üryanizade Mescidi'nde namaz kıldırırdı. Babam da dahil, herkesin mescitte ezan okuma sırası vardı. Cemil Molla kürkünü giyer, bayram namazlarını kendisi kıldırırdı. Giyim kuşam ve mücevherat tasarımı ise Mehire Teyze'den sorulurdu.

Köşkte haremlik selamlık uygulanmazdı, kadınlar açık başlarıyla ailede erkekler kadar söz sahibiydiler, hatta daha fazla! Gerçekten de babaannem ilk eşini kendi beğenmiş, onu beğenmeyip boşamış. İkinci eşini yine kendi seçmiş, sonrasında iki çocuğuna rağmen ayrı yaşamış, sabahlara kadar Yıldız Şale Köşkü'nde kumar oynamış, hiç yemek ve ev işi yapmamış bir özgür kadın prototipiydi. Bugün bile hayretle karşılanacak feminist davranışlarda bulunurdu. Mesela Cemil Molla, Abdülhamidçiler'le birlikte Midilli'ye sürülünce, Halet Hanım erkek kılığında, kısacık kesilmiş saçlarıyla, tek başına adaya ulaşıp, babasını defalarca ziyaret etmişti. Bu nedenle, Salah Birsel, *Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmas Boğaziçi*'nde onun maceralarını anlatmaya doyamayacaktır.

Cemil Molla, sürgünden döndükten sonra köşkteki renkli hayat yeniden başlar. Üryanizadeler'in "suare"lerine misafir olmak büyük ayrıcalıktır. Köşk, Paris soylularının salonlarına nazire yapılarak, "Salon de Molla" olarak anılır.

Ama İstanbul işgal edilince "Salon de Molla" kepenklerini indirir, yasa bürünür.

Cemil Molla, 1919'da Adliye Nazırı olur ve ertesi yıl da Şurayı Devlet Başkanlığına getirilir. Buna rağmen Mustafa Kemal'in başarısını dilemektedir. Onun bu tavrı sayesinde, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yurt dışına sürülenler listesine bizzat Atatürk'ün isteğiyle ailemizin adı yazılmamıştır.

Başrolünde II. Abdülhamid ve Cemil Molla'nın yer aldığı şehir efsanesine dönüşmüş ilginç anektodlar Atatürk'ün de kulağına çalınmıştır. Molla'yla tanışmak için onu Dolmabahçe Sarayı'na çaya davet eder. Molla hastalığını mazeret göstererek davete icabet etmez. Ailesinin yetişkinlerine "Biz Osmanlılara hizmet ettik, yenilerin ayağına gitmek bize yakışmaz, ikbal arayışındayız sanılır" der; ailenin çocuklarını ise yemek salonunda toplar, onlara "Sakın ola, Atatürk'ü ziyarete gitmememden anlam çıkartmayın. O memleketi kurtardı, sizlere onu sevmeyi ve saymayı emrediyorum" der.

Cumhuriyet'le birlikte Cemil Molla artık sıradan bir emeklidir. Osmanlı terbiyesi gereği para lakırdısını ayıp sayar, biriktirmek aklına bile gelmemiştir. Aile o güne dek hiç çalışmamıştır, nasıl çalışılacağını bile bilmemektedir. Köşk personelinin sayısı azaltılmak istenmiş, ama Mürebbiye Matmazel Anjel, Cinci Hoca ve Madam, joker Cüce, Amerikalı zenci Musa ve ailesi, Habeş cariye Handan'la evlendirilen Amerikalı zenci Rıza, Rum ütücüler, Bolulu aşçılar, Arnavut bahçıvanlar, Boşnak orta yardımcıları yuva belledikleri köşkü terk etmemişlerdir.

+

 Diğer görseller

Kısacası, ülkenin üstünde Cumhuriyet güneşi parlarken, beyaz köşkün tepesinde kara bulutlar dolanmaktadır. Önlerinde tek bir yol vardır; tatlı hayata son vermek, kemer sıkmak ve herkes gibi çalışmak.

Ailemiz bu yolu "çok sıkıcı" bulur ve kendi yolunu yaratır: Sat ve ye!

Köşkün girişindeki değerli taşlarla süslenmiş değerli saatin etrafında toplanırlar, saatin tik-taklarını dinlerler ve birbirlerine sorarlar:"Saat ne diyor?" Hep birlikte kahkahalarla yanıtlarlar: Sat-ye, sat-ye, sat-ye... Ve ilk önce o saati satarlar!

Ardından çiftlikler, dükkanlar, konaklar... satarlar da satarlar. II. Abdülhamid'in tüm Üryanizade kadınlarına taktığı Şefkat Nişanlarını bile rehin verip unuturlar. Keza aile erkeklerinin Mecidi ve Osmani Nişanları da aynı akıbete uğrar. Üryanizadeler sonraki nesillere yığınla boş mücevher kutusu bırakmayı da ihmal etmezler.

Küçükken sorardım, bunları satarken üzülürler miydi diye? "Asla" yanıtını alırdım hep.

Şöyle düşünürlermiş: "Niye üzülelim ki? Dünyanın en güzel köşkünde ailece mutlu mesut yaşıyoruz, çok eğleniyoruz, kendimizi geliştiriyoruz. Önemli olan mallar değil, biziz."

Büyüyünce de merak ettim, acaba maddi sıkıntılar içinde yaşlanırken pişman oldular mı diye?

Mesela, babaannem ölüm döşeğinde "çok pişmanım çok" demiş ve şöyle devam etmişti: "Elde kalanları satıp, Monte Carlo'da rulette 13 numaraya koyamadım ya, işte ona çok pişmanım!" Yıllar sonra, babaannemin dileğini ben gerçekleştirdim ve koyduğum parayı kaybettim.

Molla Adliye Nazırı

Adliye Nazırı Üryanizade Cemil Molla (1864-1941) renkli kişiliği, köşkünde kurduğu debdebeli ve sofistike hayatla Osmanlı tarihinde iz bırakmış bir devlet adamıydı.

İlerleyen yıllarda Cemil Molla'nın küçük kızı Mehire'nin evlilik çağı gelip çattığında artık satacak malları kalmamıştı. Büyük kızı babaanneme dillere destan bir düğün yapmış olan Cemil Molla, Mehire Teyze'yi de mahzun etmek istemedi.

Korudaki çiçekler içlerine döşenen minicik ampullerle aydınlatıldı, köşk onarıldı, hizmetliler de dahil herkes 'haute couture' giyindi ve Mehire Teyze çok güzel bir gelin oldu.

13 Şubat 1941'de Cemil Molla son suyunu içti, bardağını şimdi benim başucumda duran komodine bıraktı, "zengin" ve çılgın bir Osmanlı olarak kuştüyü yatağında sonsuz bir uykuya daldı.

O yıl bitmeden birikmiş borçlar yüzünden Emekli Sandığı köşke el koydu. Beyaz kuleli köşkün o güzel insanları, yanlarına yalnızca gelecek nesillere aktaracakları o güzel anıları alıp gittiler... ■

Yıl 1930...

Üryanizadeler'in "Sat - Ye" döneminin sonları. Molla yaşlanmış, köşk eskimiş, borçlar birikmiştir ama tüm bunlardan habersiz torun Meşhut Ababay koruda oyun oynamakta, dedesi sevgiyle onu izlemektedir.

Sınır kapısında soğuk savaş!

BARAN AKKUŞ

Papers, Please!
Üretici: Lucas Pope
Çıkış: Ağustos 2013
Platform: PC (Windows, OSX, Linux), yakında PS Vita
Fiyat: 9,99 $
papersplea.se

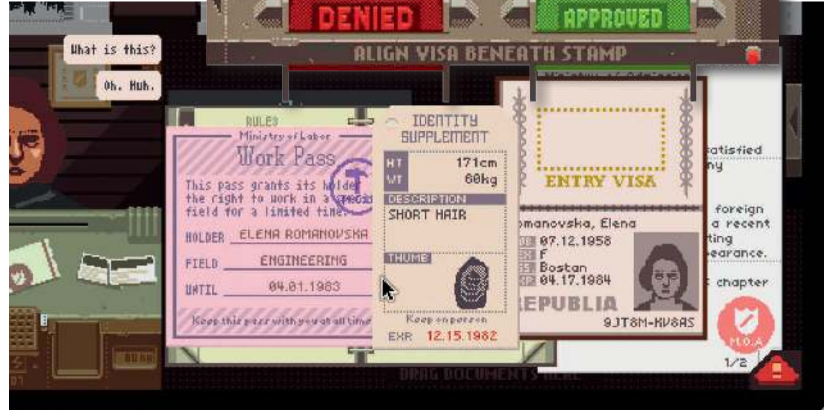
+

Papers Please! tanıtım videosu

Soğuk Savaş döneminde Berlin'de pasaport kontrolü, 2 Nisan 1972.

Mesainin bitmesine çok az kaldı. İçeri yaşlı, omuzları çökük, acı dolu gözleriyle yalvararak bana bakan bir kadın giriyor. Savaş başladığından beri görüşemediği oğluyla nihayet kavuşacakmış, onun için gidecekmiş ülkeye. Belgeleri tamam gözüküyor ama biraz daha dikkatli bakınca pasaportunun geçerlilik süresinin birkaç gün önce bittiğini farkediyorum. Aklıma sınır muhafızlarından birinin geçenlerde yaptığı teklif geliyor. Tutuklanan adam başına 5 kredi. Alarmı çalarak askerleri çağırıyorum. Kadını alıp götürüyorlar. Çaresiz, giderken lafı yapıştırıyor: "Allah kahretmesin seni!" Eğer evde çocuğum hasta bekliyor olmasaydı bırakırdım geçsin. Ama ben de zor durumdayım. Kömür bitti, çoluk çocuk aç. Ekmek parası, elden ne gelir. SIRADAKİ!

Papers, Please! (Belgeler, lütfen), Arstotzka adındaki hayali bir doğu bloğu ülkesinde geçiyor. Komşu ülke Kolechia'yla altı yıldır süren savaşın 1982 yılında nihayet bitmesiyle sınır kapıları açılıyor. Siz de bürokrasinin demir kafesine hapsolmuş, ailesini geçirmek için çırpınan basit bir sınır kapısı kontrol memurusunuz. İşiniz, ülkeye giriş yapmak için ucu bucağı görünmeyen ve hiç kısalmayan bir kuyrukta bekleyen insanların belgelerini kontrol ederek, pasaportlarını onaylamak ya da reddetmek.

Sıkıcı ve kolay bir iş zannetmeyin. Faşist Arstotzka hükümeti her gün yeni icatlar çıkarıp işinizi zorlaştıracak. Çalışma izni, aşı kontrolleri, belge tarihleri derken basit bir pasaport kontrolü heyecan verici bir maratona dönüşüveriyor. Belgelerde bir tutarsızlık yakaladığınızda duyduğunuz tatmin, ülkesine geri dönerse öldürüleceğini iddia eden kadının yalvarışları arasında kaybolup gidiyor. *Papers, Please!*, bu küçük hikayelerle vicdanları zorluyor.

Aç kalmamak uğruna teker teker ilkelerinize ve saygınlığınıza ihanet ederken, bir yandan da sınırların iki tarafında da tarih boyunca yaşanan acıları, kayıpları ve mutlulukları düşünüyorsunuz. Acaba sırada bekleyen bu insanlar kim? Arstotzka gibi bir ülkeye gelmek zorundalarsa, kendi ülkeleri ne hâlde kim bilir? Karanlık, kötümser, ciddi, ama bir o kadar da sürükleyici bir oyun *Papers, Please!*. Özgürlük ve etik üzerine politik mesajları var, aynı zamanda gayet sağlam ve kendine özgü bir mekaniğe sahip. Bu anlamda bir oyun olduğu kadar, bir sanat eseri de.

Her oynadığınızda yaptığınız seçimlerden nefret edeceksiniz. Tarih boyunca, hatta tam şu anda sınır kapılarında umutlarla bekleyen, ölüm tehlikesi ya da bin bir farklı bela yüzünden kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan insanları düşüneceksiniz. Ama oyuna geri dönmekten kendinizi alamayacaksınız. Yakaladığınız her hatada keyiflenip, yüzlerce pasaporta "Reddedildi" damgasını basacaksınız ve küçük kulübenizin tepesindeki hoparlörden şöyle bağıracaksınız: SIRADAKİ!

İSTİHBARAT

Başarısız bir CIA denemesi: Ajan 00 Kedi

Soğuk Savaş zamanında CIA, Kremlin'de neler olup bittiğini öğrenmek için türlü cin fikirler üretiyordu. Bunlardan biri de *Acoustic Kitty* (Akustik Kedicik) adı verilen bir projeydi. Fikri önce kimin ortaya attığı bilinmiyor ama kedilerden iyi casus olacağını, şüphe çekmeden Rus yetkilileri dinleyebileceklerini düşünmüş olsalar gerek. CIA, beş yıl boyunca birçok zavallı kedi ve 20 milyon dolar harcadıktan sonra nihayet projeyi deneme aşamasına getirebildi. Vericiyi, kedinin kafatasının altına, mikrofonu ise kulak kanalına yerleştirdiler. Anten ise derisinin altından başlayarak kuyruğunun ucuna kadar uzanıyordu. Hatta acıktığında casusluğu bırakıp gitmesin diye kedinin içine bir denetleme kablosu bile koydular.

Akustik Kedicik'in ilk iş günü nihayet gelip çattı. Dinleme cihazlarıyla dolu aracın içinden kediyi bir parka saldılar. Saldıkları anda kedi yola atladı ve bir taksi tarafından ezildi. Böylece bu "dahiyane" proje, tarihin ilk casus kedisinin ilk iş gününde ölmesiyle sonuçlandı. Proje ise derhal rafa kaldırıldı. Öte yandan, belki de proje hiç bitmedi. Ne olur ne olmaz, kedilerin yanında ne konuştuğunuza dikkat edin.

CIA, 1960'larda kedileri casus olarak kullanmak istedi ve bu uğurda milyon dolarlar harcadı.

Frankenstein's Cat, 2013

SAĞLIK

İlk ciddi diyetisyen

Soru: "Bir kilo yemek yiyorum ama bir kilo almıyorum. Bir kısmını dışkı olarak atıyorum ama yine de bir kilo etmiyor. Bu yemekler nereye gidiyor?" 1561'de doğan İtalyan hekim ve bilim adamı Santorio Santorio da kendine bu soruyu sormuş ve "tartı sandalyesi" adını verdiği bir cihaz icat etmiş. 30 yıl boyunca vücudunu her lokmada incelemiş; yediğini, içtiğini ve vücudunun dışarı attıklarını hesaplamış. Uyumadan, dinlenmeden, ekzersiz yapmadan önce vücut ağırlığını sürekli bu sandalyede ölçmüş, kayıtlarını tutmuş. Santorio, vardığı sonuçların, o zamanlar bir çok hekim ve bilim adamının inandığı "*insensible perspiration*" (hissedilemez terleme) için kanıt olduğunu düşünmüş. Bu teoriye göre insan bedeni, akciğerlere ek olarak, deri yüzeyinden gözle görülemeyen buharlar çıkararak da solunum yapıyormuş.

Hatalı olduğu kanıtlanmış olan bir teori için bile olsa, yaptığı ölçümlerle tıp dünyasına deneysel, niceliksel ölçümleri tanıtan Santorio'ya termometre, nabızölçer ve su yatağı tasarımlarının yanısıra metabolizma çalışmaları için de müteşekkiriz.

İtalyan hekim Santorio Santorio, metabolizma üzerine sistemli çalışan ilk isim olarak tarihe geçti. İcat ettiği "tartı sandalyesi" ile yaptığı deneyleri, *Tıbbî Ölçüm Üzerine* isimli kitabına yazdı.

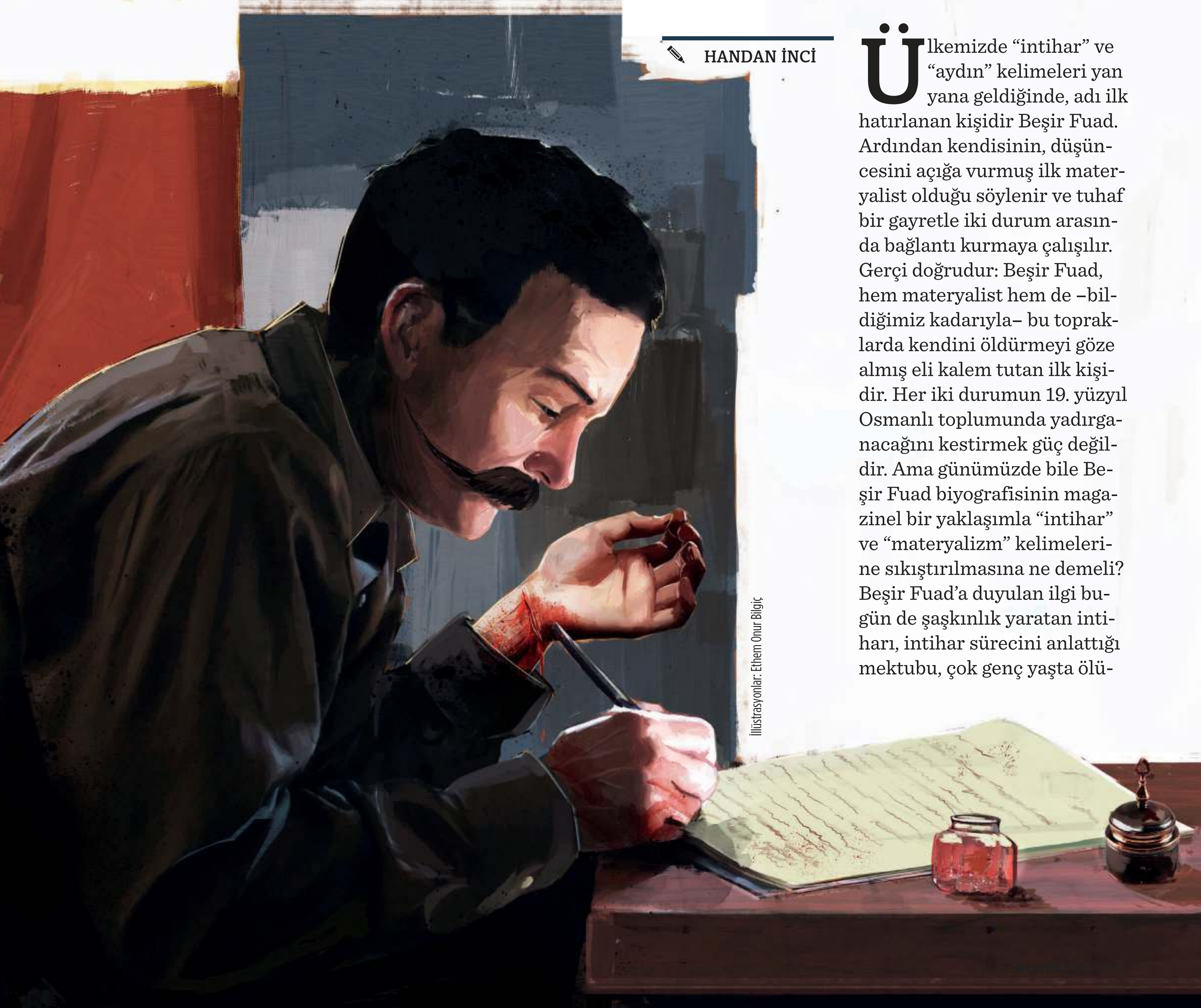
İLK TÜRK MATERYALİSTİ BEŞİR FUAD

Kanının son damlasına kadar yazan adam

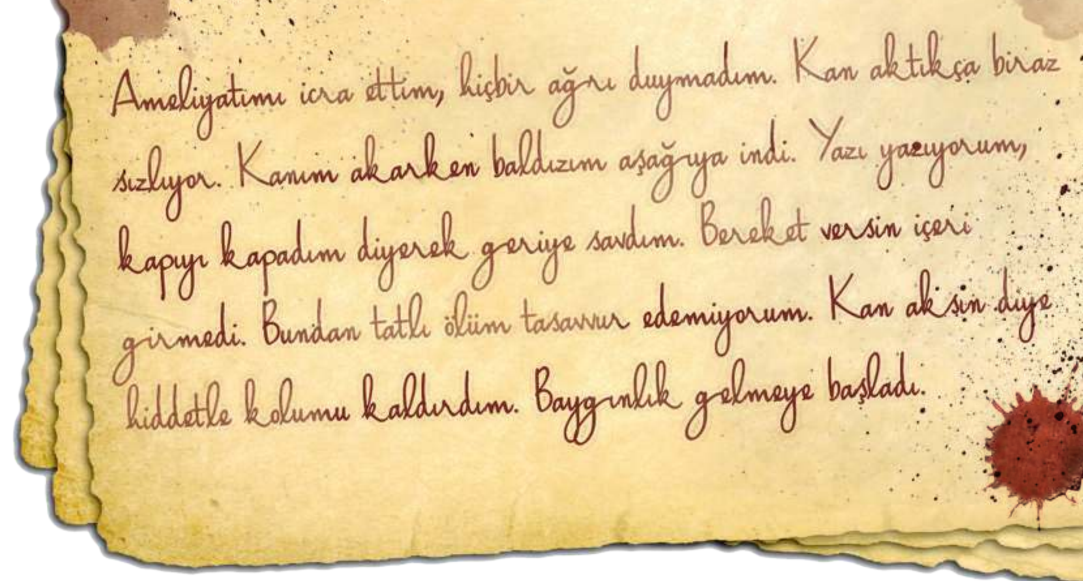
19. yüzyılın sonlarında Osmanlı dünyasına Hakikatçiler/Hayalciler tartışmasını getiren yazar Beşir Fuad, 35 yaşında intihar etti. Son mektubunu bileklerinden akıttığı kanla yazan Fuad, ölümünü bir deney gibi kaydetti. Murat Gülsoy'un tarihî romanı *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*'yi Fuad'ı tanımadan okumak olmaz.

HANDAN İNCİ

Ülkemizde "intihar" ve "aydın" kelimeleri yan yana geldiğinde, adı ilk hatırlanan kişidir Beşir Fuad. Ardından kendisinin, düşüncesini açığa vurmuş ilk materyalist olduğu söylenir ve tuhaf bir gayretle iki durum arasında bağlantı kurmaya çalışılır. Gerçi doğrudur: Beşir Fuad, hem materyalist hem de –bildiğimiz kadarıyla– bu topraklarda kendini öldürmeyi göze almış eli kalem tutan ilk kişidir. Her iki durumun 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda yadırganacağını kestirmek güç değildir. Ama günümüzde bile Beşir Fuad biyografisinin magazinel bir yaklaşımla "intihar" ve "materyalizm" kelimelerine sıkıştırılmasına ne demeli? Beşir Fuad'a duyulan ilgi bugün de şaşkınlık yaratan intiharı, intihar sürecini anlattığı mektubu, çok genç yaşta ölü-

İllüstrasyonlar: Ethem Onur Bilgiç

Ameliyatımı icra ettim, hiçbir ağrı duymadım. Kan aktıkça biraz sızlıyor. Kanım akarken baldızım aşağıya indi. Yazı yazıyorum, kapıyı kapadım diyerek geriye savdım. Bereket versin içeri girmedi. Bundan tatlı ölüm tasavvur edemiyorum. Kan aksın diye hiddetle kolumu kaldırdım. Baygınlık gelmeye başladı.

Ölümü hayatının önüne geçti

5 Şubat 1887 Cumartesi gününü Pazar'a bağlayan gece, kokain zerk ettiği bileklerini keserek intihar eden Fuad, kendi ölümünü bir deney gibi ele aldı. Son satırlarını kendi kanıyla yazdığı intihar mektubu ve ölümü, hâlâ tartışılıyor.

mü gibi, hayatı eserin önüne geçiren mitleştirici dikkatlerden beslenir.

Oysa Beşir Fuad, daha önemli bir şeyi temsil eder. Onun asıl vurgulanması gereken niteliği, sistematik düşünme biçimi ve yöntemsel eleştiri üzerine çağdaşlarına verdiği ders olmalıdır.

Batı rasyonalizmini ve bilimsel düşünceyi benimsemiş olan Beşir Fuad, 19. yüzyıl Osmanlı matbuatına hakim olan ve giderek edebiyat tarihimizin karakteristiği haline gelen çatışmacı, duygusal ve gelişigüzel eleştiri anlayışına karşı ilk ciddi tepkiyi yöneltmiş, edebiyat ve düşünce dünyasını "akılcılık" ekseninde düzene sokmaya çalışmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, onun manifesto benzeri intihar mektubunu, "Tanzimat Fermanı kadar mühim" bulması boşuna değildir.

Beşir Fuad, 35 yıllık kısa ömrünün (1852-1887) son dört yılına sığdırdığı çalışmalarıyla düşünce ve edebiyat tarihimizde, etkisi zamanla görülen gerçek bir kırılma yarattı. Özellikle 1885 yılında yayımladığı ve ilk eleştirel biyografimiz niteliğinde olan *Victor Hugo* kitabıyla edebiyat tarihinde derin bir iz bıraktı. Bu kitap etrafında başlayan hayaliyun-hakikiyun (romantikler-realistler) tartışmasıyla Beşir Fuad, metni ve düşünceyi merkeze alan, kişisellikten uzak, nesnel eleştiri yöntemini benimsetmek istemişti.

Beşir Fuad, eleştirisinin temelini hayal ile hakikatin karşılaştırılması üzerine kuruyordu. Onun sözlüğünde "hayal," abartılı benzetmelerle varlığın gerçekliğini bozan gerçek dışı Doğu şiirine, "hakikat" ise Batı'nın bilim ve felsefesine yön vermiş rasyonel düşünme tarzına karşılık geliyordu. Edebiyat eserlerini bu ölçüte göre değerlendiren Beşir Fuad, Osmanlı yazarlarını bilimsel düşünme biçiminin edebiyattaki karşılığı olan natüralizme çekmek istedi.

Beşir Fuad'ın Osmanlı edebiyatında yarattığı sarsıntıyı değerlendirmek için onu Namık Kemal'le birlikte ele almak gerekir. Çünkü Beşir Fuad'ın hedef tahtasına koyduğu yazar ve eleştirmen tipinin edebiyattaki en büyük temsilcisi, Osmanlı Hugosu olarak görülen Namık Kemal'di. "Şiir ve Hakikat" adını verdiği tartışmasını aslında sadece ona karşı yürütmüş, intihar etme-

MURAT GÜLSOY ANLATIYOR

'Beşir Fuad takıntım romana dönüştü'

Onunla ilk tanıştığımda ortaokul sıralarında, kendini geliştirmek için ansiklopedi fasikülleri biriktiren bir çocuktum. Bunlardan birinde "ilk Türk materyalisti" olarak sunuluyordu. İşin ilginç yanı, hayatı ve eserleri değil ölümü anlatılıyordu. Çünkü, intiharını yazarak kayıt altına almaya çalışmış ve kendinden geçmeden önce yazdığı satırlarla geride kalanları dehşete düşürmüştü. Henüz 12-13 yaşında, hayatı kitaplardan öğrenmeye çalışan bir çocuk olarak intiharı ilk kez farklı bir gözle görüyordum. Doğayı, insanı ve tüm varoluşu en iyi ve en doğru şekilde açıklamanın yolunun bilim olduğunu düşünen biri için bu ürkütücü bir hikayeydi. Gerçi okuduğum ansiklopedide Beşir Fuad'ın bir ruhsal buhran sonucunda kendini öldürdüğü yazıyordu ama satır aralarında ima edilen Batı kültürünün Tanzimat aydını üzerindeki yıkıcı etkisiydi. Bu yargı o günden bu yana hiç değişmedi. 1980'den sonra güç kazanan Türk-İslam sentezinde vücut bulan muhafazakar ideoloji için de kötü adam belliydi: Batıcı, materyalist, solcu aydınlar. Edebiyatta, sanatta, düşün hayatında yeni, modern, farklı, deneysel ne varsa "halka yabancı" diye aşağılanan bu dönemdeki atmosfer ne yazık ki hiç bitmedi ve ana söylem haline geldi. Bu ortamda Beşir Fuad'ı daha sık düşünür oldum. Yaşadığım çağda ezilmek ve yok edilmek istenen aydının arketipiydi o benim için... Hele yazdıklarını okuduğumda evrensel anlamda bir entelektüel olduğuna iyice kanaat getirdim. *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde* işte bendeki bu Beşir Fuad takıntısından doğdu.

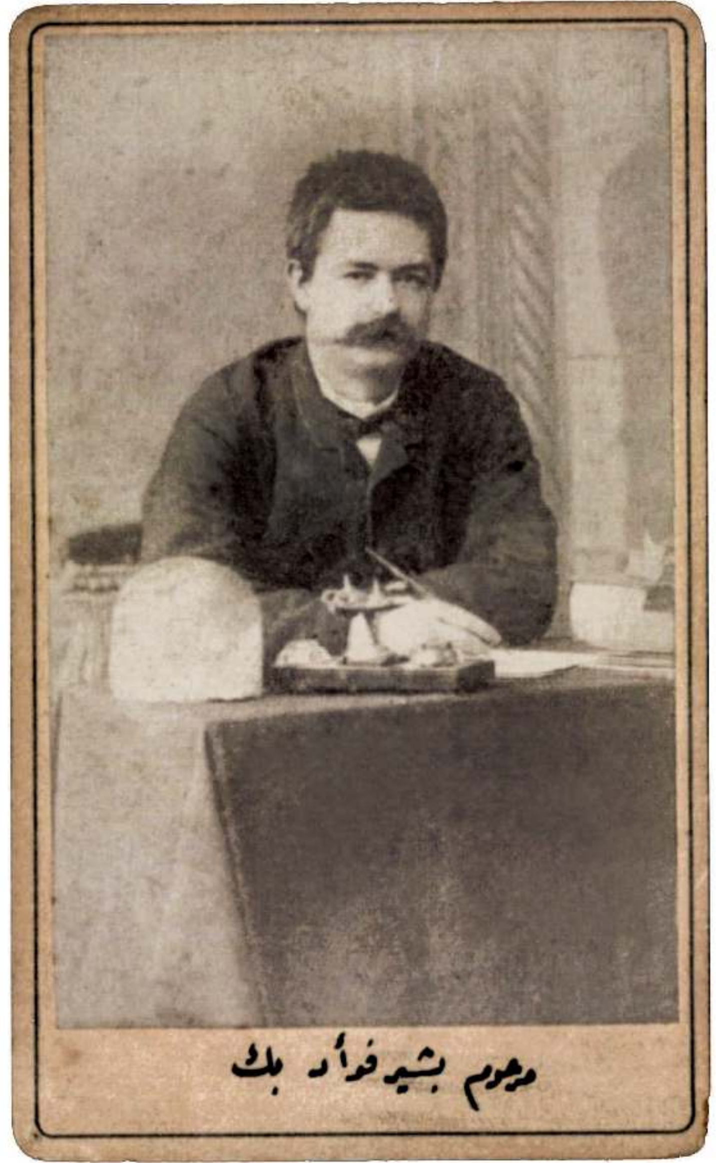
Gölgeler ve Hayaller Şehrinde
Murat Gülsoy
Can Yayınları
300 sayfa, 21,50 TL

den önce kaleme aldığı son makalesini de Namık Kemal'e cevaben yazmıştı.

Tartışmanın sonucunu göremese bile Namık Kemal karşısında giderek öne geçen Beşir Fuad oldu. Onun hayalci edebiyat için yaptığı eleştirilerden etkilenen yazarların eserlerinde beliren "gerçekçilik" eğilimi intiharından sonra da kesilmeden sürdü. Bu etki, Beşir Fuad'ın yaşarken çatışıp durduğu Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'yla birlikte "gerçekçi" bir yaklaşım benimsemesinden, Émile Zola'ya gösterdiği onca tepkinin ardından kendince natüralist roman (*Müşahedat*) yazmaya kalkışan Ahmet Midhat'a kadar çağın bütün yazarlarında gözlenebilir.

Peki, Beşir Fuad'ı çağdaşlarından ayıran ve başka yollara yönelten neydi? Ahmet Midhat'ın hayranlıkla sözünü ettiği zekası mı, aldığı eğitim mi? Şüphesiz ikisi de. Ama bu nitelikler, Osmanlı kültür hayatının bu mitolojik varlığını açıklamakta yetersiz kalır. Biyografisine biraz daha yakından bakalım.

1852 yılında İstanbul'da hali vakti yerinde Gürcü kökenli bir ailede dünya gelir Beşir Fuad. 15 yaşlarındayken kaybedeceği babası Hurşit Paşa, bir süre Adana ve Maraş mutasarrıflığı da yapmış olan bir devlet adamıdır. İlk öğrenimine Fatih Rüşdiyesi'nde başlar. Daha sonra babasının görevi nedeniyle gittikleri Suriye'de misyonerlerin kurduğu Cizvit okuluna devam eder. Batı kültürünü birinci elden tanıdığı bu okulda Fransızca öğrenir. İstanbul'a döndüklerinde Askeri İdadi'ye girer ve 1873 yılında Mekteb-i Harbiye'den mezun olur. Bazı yorumculara göre Beşir Fuad, pozitif bilimlere öncelik veren bu okullarda aldığı eğitimin kurbanıdır. Kurban sıfatının göreceliği bir yana, bu okulların onun düşünce biçimini ve dünya görüşünü şekillendirdiği yadsınamaz.

Dört senede bir külliyat yarattı

1852 doğumlu Beşir Fuad, sadece 35 sene yaşadı. Ömrünün son yıllarındaysa, 1883-1887 arasında, 14 kitap ve 200'den fazla da makale kaleme aldı. Aralarında tiyatro çevirileri, yabancı dil öğrenimi üzerine gramer kitapları ile fizyoloji kitabı da olan bu külliyatın en ilgi çekici öğeleri Victor Hugo ile Voltaire üzerine biyografi çalışmaları oldu. "Merhum Beşir Fuad Bey" notu alınmış bu fotoğrafı, Enis Batur koleksiyonuna ait.

Bilimsel düşünceye çağırdı

Pozitif bilimlere öncelik veren okullarda eğitim alan Fuad, Osmanlı yazarlarını bilimsel düşünme biçiminin edebiyattaki karşılığı olan natüralizme çekmek istedi.

Bir süre Sultan Abdülaziz'in yaverliğini yapan Beşir Fuad 1876-1878 yılları arasında Sırp ve Rus savaşlarına katılır. İsyanlar sırasında üç yıl kadar Girit'te kalır. Kendi çabasıyla Almanca ve İngilizce öğrenir. Felsefe ve fen konularında ufak tefek çeviriler yaparak gazetelere göndermeye başlar. Giderek yazı hayatının cazibesine kapılır, askerlikten istifa eder ve kendini tamamen yazıya verir. Böylece, 1887'deki intiharına kadar topu topu üç-dört yıl sürecek kısa ama verimli çalışma dönemi başlar.

Orhan Okay, Beşir Fuad'ın hayatı ve eserleri üzerine kaleme aldığı değerli kaynak kitabında, onun 1883-1887 arasında 14 kitap ve 200'den fazla makale yayımladığını dile getirir. Aralarında tiyatro çevirileri, yabancı dil öğrenimi üzerine gramer kitapları ile *Beşer* adlı bir fizyoloji kitabı da olan bu külliyatın en ilgi çekici öğeleri *Victor Hugo* (1885) ile *Voltaire* (1886) adlı biyografi çalışmalarıdır. Bu kitaplarda ileri sürdüğü görüşler nedeniyle hayatının son iki yılını edebiyat, din ve felsefe konularında yoğun bir tartışma ortamında geçiren Beşir Fuad, aynı dönemde özel hayatında da bazı gerginlikler yaşamaktadır.

Çok kısa süren ilk evliliğini annesinin isteği üzerine halayığıyla yapan ve bu evli-

MEZARA BİR SEDA

İntiharı şiirlere konu oldu

Bir defasında "Arzu ettim ki, bir insanın öldüğünü ve ölürken neler hissettiğini bildirmek suretiyle, insanlığa bir faydam dokunsun" diyen Beşir Fuad'ın intihar mektubunu arkadaşı Ahmed Midhat Efendi, ölümünden sonra *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde "Mezardan bir seda" başlığıyla yayımladı. Bundan 94 yıl sonra, 1981'de Enis Batur, *Yanlış Mesel* başlıklı bir şiir kaleme alarak mezara bir seda gönderdi. Şiirin ilk dizesine ait dipnotta, Beşir Fuad'ın kendi ölümünü naklettiği suret-i varakaya da yer verilmişti. 1996'daysa Ahmet Oktay, Enis Batur'a atıfta bulunarak başlayan *Beşir Fuat* adlı başka bir şiir yazacaktı.

Enis Batur anlatıyor:

"Beşir Fuad'la ilgili şiirim 34 yaşında. Bu günlerde, o zamanlar şiirin kıvılcımını çakan gerekçeler üzerine ne söylesem fazla olur. Araya giren geniş zaman diliminde üstüne de yükler almıştır. Kişiliği, konumunun ayrıksılığı mı daha çok etkili olmuştu üzerimde, yoksa doğrudan, düpedüz 'son hamle'si mi, buna da kesin bir karşılık veremem şimdi. Gene de, mektubu 'kan'la, kanıyla yazmaya davranmasının beni dağladığını belirtmeliyim. Şiir, yayımlandığında, edebiyat çevrelerimizde, özellikle de son dizesi 'Beşir Fuad, yanlış kardeşim benim' üzerinden epey yankı uyandırmıştı: Rauf Mutluay'dan Fethi Naci'ye ve ötesine. Neden sonra, Ahmet Oktay'ın, kendi masasından ayna tuttuğu güzelim şiiri çıkageldi. Yeterince üstünde durulmamıştır konunun, bu ayna bakışımlı şiirler başlıbaşına bir antoloji doğurabilir Dünya edebiyatında.

Ahmet Oktay'ın şiiri, unutmamak gerekir, intiharı seçmiş yazı adamlarını odağına almış kitabının bir parçasıydı. Kendi elinden son noktayı koymak, Camus'nün paylaştığım yargısıyla, özünde felsefi bir edime başvurmaktır. Başkaları, bu trajik perde kapanışına, inançları gereği diklenmişlerdir ve burada da, düşünce düzleminde bir ayna oyunu başlatılabilir. Beşir Fuad, erkenden ve erken yaşında, Victor Hugo'yla yüzleşmişti. Kültürümüzde bu türden ilk büyük hesaplaşmadır. Unutulmasa da, gölge altında kalıyor genelde. Çünkü rencide etmiştir. Beşir Fuad Sokağı'nın adı bence bundan değiştirilmiş olsa gerektir.*

*Beşir Fuat Sokağı'nın adı Karayel Sokak olarak değiştirilmiştir.

Yanlış Mesel

Bir zaman da böyle geçsin, pusula
durmadan dönüp dursun: Şimdi
neredeyim? Yüksek Düş'ün içinde,
sarsıntı, soğuk ter, gırtlağımda
bir güz mührü, neredeyim ki azalıyorum
gecede, yükseliyor simsiyah kanım.

Bir zaman da böyle geçti, pusula
durmadan döndü ve durmadan durdu:
Şimdi buradayım: Kâğıtla kalem
arasında titrek, kararsız, bir sınır
varsa beni benden ayıracak, tam da
kanın mürekkebe dönüp kuruduğu
yerdeyim.

-Beşir Fuad, yanlış kardeşim benim.

Enis Batur

likten bir oğlu dünyaya gelen Beşir Fuad, daha sonra saray doktoru Kadri Paşa'nın torunu Şaziye Hanım'la evlenir ve bu evlilikten de iki oğlu olur. İlginç bir şekilde aynı gün, Beşir Fuad'ın annesi de kayınpederi Salih Bey'le evlenmiştir. Önce en küçük oğlu olan Namık Kemal'i iki yaşında kaybetmesi, bir süre sonra da annesinin bir tür paranoya hastalığına tutulması (*délire de persécution*) ve neticesinde çıldırarak ölmesi, Beşir Fuad'ı çok sarsar. Bu hastalığın genetik olarak kendisine de geçeceğini düşündüğü için yaşadığı bunalımı, doktorların tavsiyesi üzerine içki ve gece hayatıyla gidermeye çalışır. Bu sırada tanıştığı ve birlikte yaşamaya başladığı Fransız aktristen de bir kızı dünyaya gelir. Eşi ve metresi arasında kalmanın yarattığı huzursuzluk sinirlerini daha da yıpratır. Tüm bunlara aynı günlerde kendisini giderek bunaltan edebiyat/felsefe tartışmalarının gerilimi de eklenince Beşir Fuad, bütün bunlara son vermek için 5 Şubat 1887 gecesi adeta bilimsel bir deney yapar gibi damarlarını keserek intihar eder, bir yandan da o anki hislerini kaleme alır. Soğukkanlılıkla planladığı intiharından önce Ahmet Midhat'a hitaben yazdığı uzun mektubunda, yukarıda sıraladığımız sıkıntılarını intihar nedeni olarak göstermekle birlikte bu nedenlerin başında annesi gibi delirmekten duyduğu korku olduğu düşünülür. Bedenini kadavra olarak tıbbiyeye bağışlasa da vasiyeti yerine getirilmemiş ve cenaze namazı kılınmadan Eyüp'te bugüne kadar tespit edilemeyen bir yere gömülmüştür. ■

CASUS KADINLAR

Tek silahları cazibeleri değil

Herhangi birinden bir kadın casusun adını söylemesini isteyin, cevap Mata Hari olacaktır. Ama tarihte daha pek çoğu var.

ALPER SUAT ORHAN

Dünya Savaşlarında Kadın Casuslar
Ann Kramer
Çeviri : Tülin Er
İş Bankası Yayınları
185 sayfa, 14 TL

Yaklaşık 100 yıl önce bir casusluk tarihi yayımlayan Hamil Grant ve pek çok erkek yazar, özellikle 2. Dünya Savaşı'na kadar kadınlardan asla iyi casus olamayacağını düşünüyordu. Grant, kadınların güçlü bir vatanseverlik duygusundan mahrum olduklarını savunuyor ve onları romantik bağlar sebebiyle de amaçtan sapmaya fazla meyilli ilan ediyordu. Üstelik casusluğun maddi getirisi cazip olmadığı için kadınların bu işle uğraşmayacaklarına inanıyordu. Tarih, Grant'i ve onun bu görüşlerini paylaşanları haksız çıkardı.

Casusluğun gerektirdiği müthiş sabır, sadakat ve dikkat, popüler kültür ürünlerine yansımaz, biz film ve romanlarda hedeflerini sektirmeden vuran yakışıklı ajanlar ve onların yanında akıllı ama naif, üstelik cazibesini kullanmaya teşne kadın casuslar görürüz. BBC'de ve çeşitli yayınevlerinde on yıllarca editörlük yapan İngiliz araştırmacı Ann Kramer'ın kaleme aldığı *Dünya Savaşında Kadın Casuslar* kitabıysa, kafamızda yer eden bu klişeleri yerle bir ediyor ve yerine ciddi, korkusuz ve vatansever kadınlar ile büyük zorluklarla kurulan casus ağlarının hikayelerini aktarıyor.

Gelmiş geçmiş kadın casusların en ünlüsü Mata Hari (1876-1917), baştan çıkarıcı kadın casus imajını miras bıraktı.

Genel kanının aksine 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren kadınlar ciddi casusluk görevleri üstlendiler, kendilerini tehlikeye attılar ve bu yolda hayatlarını kaybettiler. Kitapta onlarca kadın casusun sürükleyici ama hazin casusluk hikayelerine rastlamak mümkün. Bunlar arasında zaman içinde mitlerle süslenerek kurgusal vamp kadın casus karakterlerine esin veren Margaretha Geertruida Zelle de (Mata Hari), görevlerini gözünü kırpmadan yerine getirerek yüzlerce askerin hayatını kurtaran İngiliz hemşire Edith Cavell da var. 1. Dünya Savaşı sırasında Belçika'da oluşturulan *"La Dame Blanche"* (Beyaz Hanım) casus ağı için çalışan kadınların bu organizasyonda aldığı rollere değiniliyor. Kadın casusların askerlerin dikkatini dağıtmaktan belge taşımaya, mühimmat sevkiyatından yerel dedikoduları takip etmeye kadar pek çok farklı biçimde İtilaf kuvvetlerine müthiş bir istihbarat sağladıklarını öğreniyoruz.

İngiliz hemşire Edith Cavell (1865-1915), vatanı için ölmüş, erdemli ve yardımsever bir kahraman olarak görülür.

2. Dünya Savaşı'ysa casusluk ağlarının büyümesine neden oldu. Kadınlar, belge kaçırmak dışında, şifreli mesajların oluşturulması ve çözülmesi konusunda çalışan istihbarat ekibinin önemli parçası hâline geldiler. Ayrıca Özel Harekât Komutanlığı dahilinde operasyonlara katıldılar ve sabotaja kadar birçok zorlu görevler üstlendiler.

Yazar Kramer, her iki savaş sürecinde casusluk yapan kadınların dökümünü akıcı bir dille, mektuplardan alıntılar, şiirler ve fotoğraflar içeren kutular eşliğinde ortaya koyuyor.

Fotoğraf: Özgür Güvenç

1 İKTİDARIN İMGELERİ
Scott Redford
Çeviri: Barış Cezar
Koç Üniversitesi Yayınları
287 sayfa, 90 TL

Sinop içkalesindeki 1215 tarihli Selçuklu yazıtlarıyla dönemin idari ve mimari yaklaşımlarını tartışıyor.

2 YOLDAŞINI ÖLDÜRMEK
Aytekin Yılmaz
İletişim Yayınları
192 sayfa, 17 TL

1991-2000 yıllarında örgüte ihanet ettikleri gerekçesiyle hapishanede kendi örgütleri tarafından infaz edilen mahkumlar üzerine.

3 İLK ÇAĞ ANADOLU MEDENİYETLERİ
Yüksel Güngör
Umuttepe Yayınları
360 sayfa, 22 TL

Kocaeli Üniversitesi öğretim üyelerinden yazar, Anadolu'nun MÖ 2000-MÖ 600 aralığını ele alıyor.

4 OSMANLI'DA İMAMLAR
Kemal Beydilli
Yitik Hazine Yayınları
304 sayfa, 16 TL

Osmanlı imamlarını inceleyen kitap, İstanbul Soğanağa Camii imamının günlüğüne de yer veriyor.

5 EĞLENCELİ TÜRK TARİHİ
Mustafa Barış Özkök
İnkılap Yayınları
408 sayfa, 25 TL

Uygurlar et yemiyor muydu, hangi sultanın 456 cariyesi vardı? 4000 yıllık Türk tarihinden anekdotlar...

6 SÜRÜ PEŞİNDE SABAN İZİNDE
Alaattin Aköz
Palet Yayınları
328 sayfa, 22 TL

Karamanlı yazar, Osmanlı Devleti'nde konargöçer ve köylüleri fotoğraf, grafik ve itinalı dipnotlarla anlatıyor.

7 KEDERNAME
Çeviri: Diran Lokmagözyan
Belge Yayınları
677 sayfa, 50 TL

Ermenistan Ulusal Arşivi belgelerini içeren bu kıymetli kitap, 1915 Ermeni katliamını yaşayanların tanıklıklarını sunuyor.

8 BÜYÜK YÖNETMENLERİN GİZLİ HAYATLARI
Robert Schnakenberg
Çeviri: Emre Gözgü
Domingo Yayınları
287 sayfa, 22 TL

42 yönetmenin türlü huyları illüstrasyonlar eşliğinde...

9 KNIDOS GEZİ REHBERİ
Christine Bruns Özgan
Aktüel Arkeoloji Yayınları
72 sayfa, 22 TL

Datça yarımadasındaki Knidos antik kenti ile ilgili bilmediğiniz hiçbir şey kalmamasını istiyorsanız...

10 NIETZSCHE
Maximilien Le Roy, Michel Onfray
Çeviri: İbrahim Şahin
Esen Kitap
136 sayfa, 25 TL

1844-1900 arasında yaşayan büyük düşünürün hayatı çizgi dilinde anlatılıyor.

İnteraktif kütüphane

BİR GRACE KELLY PARODİSİ

Tarihçileri güldüren bir peri masalı

Ölümünün 32. yıldönümünde Monaco Prensesi Grace Kelly'yi yüceltmeye çalışan "Grace of Monaco," sinema eleştirmenlerini ve tarihçileri güldüren, gerçeklerden uzak sahnelerle dolu.

AYŞEN GÜR

Akdeniz kıyısında iki kilometrekarelik bir kaya olmasına rağmen, Monaco Prensliği'nin adını duymamış olan çok azdır. Aslında bu kaya şöhrete çok geç kavuştu. Çevresindeki ülkelerden Fransa veya İtalya'nın sınırlarının içine girmemesini, yüzyıllarca gözden kaçmasına borçluydu. 1860'lardan sonra sırasıyla devreye giren Monte Carlo kumarhanesi, Grand Prix otomobil yarışı (bugün Formula 1), Rus balesi, Monte Carlo radyoları ve Grace Kelly gibi kozlarla şöhreti yayıldıkça yayıldı.

1956'da Monaco Prensi III. Rainier ile evlenen Amerikalı film yıldızı Grace Kelly, bu kent devletinin en önemli varlıklarından biriydi. Ama ilk değildi. Ondan yüz yıl önce, Monaco Prensi I. Florestan da bir oyuncuyla evlenmişti. Marie Caroline Gilbert (1793-1879), dönemin tiyatro yıldızlarındandı. Monaco'yu bir kumar cenneti yapma fikri de kendisine aittir. 1848 devrimleri, Monaco'yu sarsmıştı. O zamanlar prensliğin bütün geliri, Menton ve Roquebrune adında iki şehir ve çevrelerindeki tarım arazilerinden geliyordu. Bu iki kent, devrim rüzgarına kapılarak bağımsızlıklarını ilan ettiler ve sonradan Fransa'ya katıldılar. Monaco Prensliği birden 20 kilometrekareden 2 kilometrekareye indi, elinde kala kala bugünkü kaya kaldı.

İşte o kayalığa oğlu III. Charles'ın adını taşıyan bir mahalle (Monte Carlo) kurma ve bir kumarhane açma fikri, Prenses Marie Caroline Gilbert'in kafasından çıktı. 1863'te, kumarhaneler kralı François Blanc'la ortak olan prens, Monaco'daki ilk kumarhaneyi kurdu. Buradan o kadar gelir elde ediliyordu ki, III.

Setlerden saraya
ABD'li oyuncu Grace Patricia Kelly, Prens III. Rainier ile 1955 Cannes Film Festivali'nde bir fotoğraf çekimi sırasında tanışmış, ertesi sene 26 yaşında ve kariyerinin zirvesinde evlenmişti.

Grace'i şişirdiler

1962 Monaco'suna odaklanan filmde, 33 yaşındaki Grace Kelly'yi 47 yaşındaki Nicole Kidman canlandırıyor (sağda). Kidman, botoks yapılmış yüzü nedeniyle Kelly'nin şişirilmiş bir versiyonu olarak değerlendirildi.

Charles, uyruklarından vergi almaktan vazgeçti.

Monaco prensleri, oyunculara meraklıydı. II. Louis de, Ghislaine Dommanget adında bir tiyatro oyuncusuyla evlendi; ancak çiftin çocuğu olmadı. Neyse ki prensin, gençken bir çamaşırcı kızdan gayrimeşru bir çocuğu doğmuştu. II. Louis çocuksuz ölürse, halasının oğlu olan bir Alman prensi Monaco tahtına çıkacaktı. Bunu engellemek isteyen Fransa, 1919'da II. Louis'den gayrimeşru kızını evlat edinmesini istedi. İşte Grace Kelly'nin kocası III. Rainier'nin annesi, 21 yaşında babasının nüfusuna geçen ve bir Fransız aristokratıyla evlendirilen bu kızdı.

Monaco, bugün olduğu gibi o sırada da bir Fransız protektorasıydı. 1918'de iki ülke arasında "Koruyucu Dostluk Antlaşması" imzalanmıştı. Buna göre, ülkenin prensi çocuksuz ölürse, Monaco Fransa'ya katılacaktı. III. Rainier'nin Grace Kelly ile evlenmesinin nedeninin bu olduğu söylenir. Grace Kelly (1929-1982), sadece 11 filmde oynamasına rağmen, Amerikan sinemasının yıldızlarındandı. Çok zengin bir ailenin kızı, ünlü yönetmen Alfred Hitchcock'un en sevdiği oyuncuydu. Ama bunları terkederek küçük bir ülkeye gitmeyi tercih etti. 19. yüzyıldan beri Avrupalı aristokratlarla evlenen asalet meraklısı Amerikalı genç kadınlar dizisinin son halkasıydı.

53 yaşında bir trafik kazasında ölen Grace Kelly'nin evliliğinin çok kötü geçtiği dedikoduları, son yıllarda çok yazılıp çizildi. Wendy Leigh'in 2007 tarihli *True Grace* adlı biyografisinde, III. Rainier'nin 2 milyon dolarlık drahomasına el koyduğu gibi, karısını aldattığı, şiddet uyguladığı, Grace Kelly'nin boşanmak istediği, ama çocuklarını göremeyeceği tehdidiyle karşılaştığı öne sürüldü. Hatta Alfred Hitchcock'un "Marnie" adlı filminde baş rolü oynamaya karar vermiş, ancak kocasının engellemesi üzerine Hollywood'a geri dönememişti.

Fransız yönetmen Olivier Dahan'ın filminde, birçok saçma sahne var. 1960'larda çok sayıda Fransız, vergi ödememek için Monaco vatandaşı olduğundan, Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle ile Rainier'nin arası açılmıştı. Filmin bu olayı Monaco'nun "özgürlük mücadelesi" olarak sunması birçok eleştirmen tarafından gülünç bulundu. Hele 1962'de Monaco'daki bir Kızılhaç Balosu sahnesi var ki, tarihçileri kahkahadan kırıp geçirdi: Baloya gerçeklere aykırı olarak, hem ABD Savunma Bakanı McNamara, hem Charles de Gaulle geliyor. Prenses bir konuşma yapıyor: "Ben peri masallarına inanıyorum. Yeterince fedakarlık yaparsak (herhalde vergi ödemek dışında!), dünya böyle nefret içinde yaşamaz. Ben böyle yetiştirilmedim." Herkes alkışlar, prenses de ağlarken, McNamara Başkan de Gaulle'ün kulağına eğilip "Prenses Grace'in tepesine bir bomba atmayacaksın, değil mi Charles?" diye soruyor...

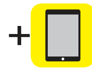
Yönetmen istediği kadar senaryonun tarihî gerçekleri birebir yansıtma iddiasında olmadığını söylesin, bu Amerikan prensesini, kişi başına düşen geliri 150 bin doları bulan 36 bin nüfuslu vergi cenneti bir mahallenin ulusal kahramanı olarak sunmak, işi biraz abartmak oluyor. ■

SİNEMA

Monaco Prensesi Grace

Yön.: Oliver Dahan
Oyun.: Nicole Kidman, Tim Roth
Tüm Türkiye
19 Eylül'den itibaren
warnerbros.co.uk

İnteraktif ajanda

KONGRE

20. Avrupa Arkeologlar Birliği Kongresi
İTÜ, İstanbul, 10-14 Eylül

“European Association of Archaeologists,” arkeoloji alanında dünyanın en saygın kuruluşlarından biri. Birliğin bu ay İstanbul Üniversitesi’nde düzenlediği kongreye 76 ülkeden 3 bin akademisyen katılıyor ve 45 paralel oturumda, “birleştiren denizler ve sınırları aşan kültür ilişkileri” ekseninde 2 binden fazla sözlü ve görsel bildiri sunuluyor. Katılmak için kaydolmalısınız.
eaa2014istanbul.org

SERGİ

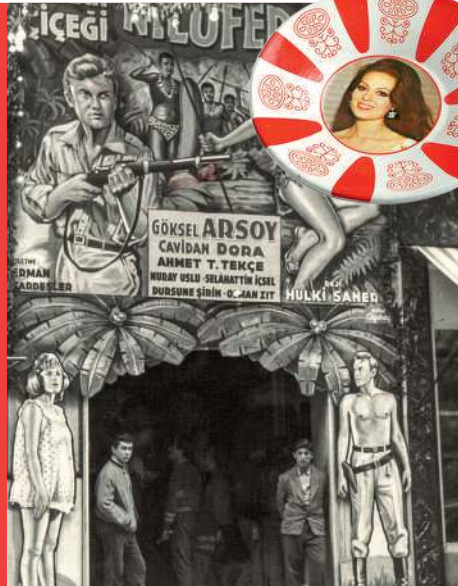
Figen-Mehmet Baz Koleksiyonu
Ekol Sanat, İzmir
30 Eylül’e kadar

Türk resim sanatının tarihsel gelişimine şöyle bir göz atmak istemez misiniz? 49 sanatçının 106 nadir eserini yakından inceleyebilirsiniz. Ressamlar arasında Hoca Ali Rıza, Abidin Dino, Nuri İyem ve Naci Kalmukoğlu olduğunu söyleyelim.
ekolsanatgalerisi.com

SERGİ

Yüzyıllık Aşk: Seyirci ve Sinema
İstanbul Modern, İstanbul
31 Aralık’a kadar

Elimizde bir kopyası yok ama tam yüz yıl önce, 14 Kasım 1914 günü, yedek subay Fuat Uzkınay, Yeşilköy’deki Rus anıtının yıkılışını filme çekti. “Ayastefanos’taki Rus Abidesinin Yıkılışı” isimli belgesel, ilk Türk filmi, Uzkınay da ilk Türk sinemacı olarak tarihe geçti. Gökhan Akçura ve Müge Turan küratörlüğünde hazırlanan sergi, Türk sineması ve Türk seyircisi arasındaki melodramatik ilişkiyi somut verilerle anlatıyor.
istanbulmodern.org

SERGİ

Tutankamun’u Keşfetmek
Ashmolean Müzesi, Oxford UK, 2 Kasım’a kadar

Tarih Kasım 1922’ydi. Mısır’da çalışan İngiliz arkeolog Howard Carter, MÖ 1333-1323 arasında hüküm süren “Çocuk Kral” Tutankamon’un mezarını keşfetti. 3000 senedir açılmamış odada Mısır firavununa eşlik eden “olağanüstü şeyler”le karşılaştı. Oxford Üniversitesi’ne bağlı müzede, bu keşfin hikayesi nadir belgeler ve ilham verdiği objeler eşliğinde anlatılıyor.
ashmolean.org

SEMPOZYUM

Tokat Tarihi ve Kültürü
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 25-26 Eylül

Sempozyumda sunulan 200’den fazla ilginç bildirinin arasında “Safevi Kaynaklarına Göre Tokat”, “1897 Tokat Ermeni Olayları”, “18-20. Yüzyıl Tezkirecilerinin Kaleminden Tokatlı Şairler”, “Bir Zındıklık Suçlamasının Öyküsü: Tokatlı Molla Lütfi”, “Sulusokak: Eski Ticaret Merkezinden Yoksulluk Mekânına”, “Hey Onbeşli Onbeşli Türküsü ve Bu Türküyü İlk Kez Plağa Alan Feryâdî Hafız Hakkı” başlıkları sayalım.
tokatsempozyumu.gop.edu.tr

GEZGİN GÖZ

Asi hükümdarı doyuran mutfak

SERHAN GÜNGÖR

Tepedelenli Ali Paşa (1744-1822), Arnavutluk ve Yunanistan arasındaki Epiros bölgesinde çetecilikle başladığı kariyerini 1788’de Yanya (bugün Ioannina, Yunanistan) Valiliği ile taçlandırmıştı.

Bölgedeki isyanları sert tedbirlerle bastırmasının yanısıra Adriyatik üzerinden Avrupa ile doğrudan ticaret ilişkilerini geliştirmesi, Paşa’yı imparatorluğun en zengin ve kudretli insanlarından biri yapmıştı. Bu güce güvenerek Sultan II. Mahmud’a karşı ayaklanan Ali Paşa, üzerine gönderilen Osmanlı ordusu tarafından 1822’de Yanya’da öldürüldü.

Ali Paşa yeni sarayını, Yanya şehrinin “İç Kale” olarak adlandırılan hakim tepesine, Topkapı sarayının küçük bir modeli şeklinde yaptırmıştı. Bugün “Bizans Müzesi” olarak faaliyet gösteren saray kompleksinde Fethiye Camii, Tepedelenli Ali Paşa’nın mezarı, hazine, hamam, baruthane gibi mekanlar günümüze ulaşabilmiş.

Sarayın 1789’da inşa edilen mutfağı ise, sevimli bacaları ile Osmanlı mimarisinin bugüne kalabilen küçük, özgün örneklerinden birisini oluşturuyor ve kafe-restoran olarak kullanılıyor.

Günümüzden geleceğe insan manzaraları

Beni Kadıköy'de herkes tanır

YİĞİT KÖSEOĞLU

Pat diye lafa girmek adetim değildir ama şeytan dürtüyor, "güzel kamera" diyorum. Yan masadaki beyle sohbetimiz koyulaşıyor. Bir yerlerden gözüm ısırıyor onu. "Boğa heykeli bir, ben iki. Kadıköy'de beni herkes tanır" diyor. Çarşıda dolaşırken bizzat tanık olacağım buna. Sürekli birileri yolunu kesecek, onlarla hoşbeş ederken bir yandan da kendisine takılan esnafa espri yetiştirecek. Dimitri Stoyanof, Kadıköy'ün en eskilerinden. Herkes onu Mitko adıyla tanıyor. Az önce tanıştığımız yer olan tarihi Beyaz Fırın'ın da sahibi. Onun canını en çok sıkan şeylerden biri semtlerin, sokakların adının zırt pırt değiştirilmesi. "Birini onore edeceğim derken hafızamızı siliyorlar" diyor. Kişisel tarihinin en dramatik hatırası 6-7 Eylül olayları doğal olarak. 8 yaşındaymış, hadiseler Kadıköy'e sıçramamış ama büyük bir travma yaşamışlar ailece. Gayrimüslimlerin çoğu gitmiş. "Fakat biz kaldık" diyor, "maldan mülkten vazgeçememekten değil, vatanımızdan vazgeçememekten". Ötekileştirmenin tohumları o zaman atılmış ona göre, ayrışma o zaman başlamış. 108 ülke görmüş Mitko, sırada Venezüela ve Panama var. Hayatına yön veren bir öğüt olmuş mu? "Hayır" diyor, "kendi yolumu kendi çizdim". Peki gençlere öğüt vermek ister mi? "Gayrimenkul" diyor, ardından kahkahayı basıyor. "Gelecekte dergimizde sizi görecek insanlarda nasıl bir izlenim uyandırmak isterdiniz" diye soruyorum. "Çok ileri görüşlü adammış, aferin demelerini isterdim" diyor ve bir kahkaha daha patlatıyor.

Fotoğraf: Yiğit Köseoğlu

Dimitri Stoyanof (Mitko)
7 Haziran 2014
13:36
Kadıköy Çarşısı, İSTANBUL

+

Bu devrin diğer insanları

EKMEĞİN 12 BİN YILLIK GEÇMİŞİ

Kutsal nimetin besleyici öyküsü

Mayalı hamurla ilk ekmeği pişiren Mısırlılardı ancak onu inceltip çeşitlendiren Yunanlar oldu. Bugünlerde fabrikasyon ekmekler yiyen insanoğlunun, o esas tadı yine yakalamak için kimbilir kaç fırın ekmek yemesi gerekiyor!

PETEK ÇIRPILI

Yunan filozof Pisagor, "Evren ekmekle başlar" demiş. Ekmeğin öyküsü yerleşik düzene geçişle tarım yapmaya başlamamızın da öyküsüdür. Buğday ve çavdar gibi tahılların ilk ekildiği Bereketli Hilal'in (Ortadoğu'da, Batı ve Ortadoğu uygarlıklarının doğduğu bölge) ovalarında ilk kentlerin ve devletlerin doğması tesadüf değil. Zamanla endemik tahılların arasından yüksek gluteni, besleyiciliği ve lezzeti ile buğday öne çıkmıştır.

Ateşin kontrol edilmesi ile buğday daha da önem kazanmış. İlk çiftçiler buğdayın sert kabuğundan kurtulmak için taneleri sıcak taşlar üzerinde kavurmuş, taş dibeklerde dövüp, sonra da iki taş arasında ezerek daha ince un elde etmişler. İlk mayasız lavaş ve pide benzeri ekmekler kızgın taşların üzerinde pişirilmişler. Çok farklı dönemlere ait iskeletlerin dişlerini inceleyen arkeologlar una karışan kum taşlarının yaptığı aşınmalardan bu ilkel öğütme yönteminin çağlar boyu kullanılmış olduğunu düşünüyorlar. Roma dünyasında bile bu öğütme sorununun olduğunu Horasius'tan öğreniyoruz. Demek ki, pamuk gibi ekmeklere ulaşmak insanoğlu için hayli uzun sürmüş.

Mısırlılar ise MÖ 25. yüzyılda fırıncılık tekniklerini ve ekmek pişirme işini en çok geliştiren uygarlık olmuş. Bazı kaynaklar ilk mayayı onların kullanmaya başladığını ileri sürüyor. Mısır kaynaklarında da 30 çeşit mayalı ve mayasız ekmekten bahsedilmekte. Asurlular ve Mısırlılar sulu bir kıvamı olan mayalı hamuru önceden ısıttıkları kaplara döküp, tepesine konik bir kapak koyarak ekmeği ateş üzerinde pişirirlermiş.

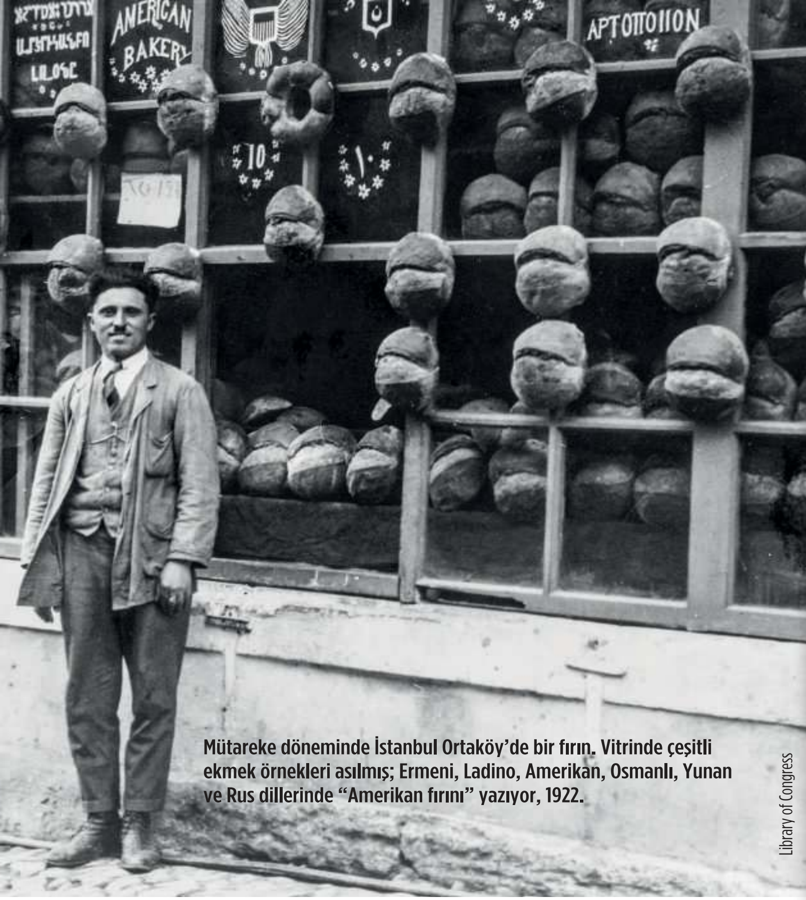
Ekmek pişirme işinin Yunan ve Roma uygarlıkları ile geliştiğini ve ekmeğin bir uygarlık sembolü olarak kabul edilmeye başladığını görüyoruz. Yunanlar önceleri Mısırlılar gibi ekmek yapmışlar. Daha sonra önceden ısıtılan ve önden kapağı olan ilk fırını keşfetmişler. Bu sayede MÖ 5. yüzyılda, Perikles döneminde Atinalı devlet adamı Solon'un özel günler dışında üretimini yasakladığı pahalı buğday ekmeği "artos" ile fakirlerin ekmeği "maza" fırınlardan satın alınabilir hale gelmişti. Ekmek pişirme işiyse artık önemli bir zanaat dalıydı. Fırıncılar yenilikler yapıyor, farklı hamur karışımları deniyor ve özel günler için değişik şekilleri olan ekmekler pişiriyorlardı.

Romalılar, Yunanlar ile yakın ilişkide olmalarına rağmen MÖ 7-8. yüzyıla dek fırıncılığa ilgi duymadılar. Ekmek hamuru soylu evlerde eldivenli ve maskeli köleler tarafından yoğruluyordu. "Pistores" denilen Yunan zanaatkar fırıncılar MÖ 168 yılında Roma'ya akın edince, Romalılar da ekmek sever olmuşlar. Yunanlar, Romalılardan çok önce Galya'nın Akdeniz kıyılarında koloniler kurmuşlardı. Galyalı genç çıraklarının ekmeğe katkısı bira mayası ile yumuşacık ve lezzetli, kabarık ekmekler yapmak olmuş. 130 yıl sonra Roma'da Yunan fırıncılar ve Galyalı çıraklarının işlettiği fırın sayısı 329'a ulaşmıştı.

Usta fırıncı esnafının Avrupa'ya yayılması ise 6. yüzyıl-

Getty Images

Ekmek elden, su Nil'den
Mayalı hamurla fırında ilk ekmek pişirenler Mısırlılardı. Mısırlılar, ekmeğe ve fırına o kadar kıymet verirlerdi ki, ölen kimselerin mezarlarına mini fırın modelleri koyarlardı. MÖ 1900 tarihli ahşap modelde hamur yoğuruluyor.

Mütareke döneminde İstanbul Ortaköy'de bir fırın. Vitrinde çeşitli ekmek örnekleri asılmış; Ermeni, Ladino, Amerikan, Osmanlı, Yunan ve Rus dillerinde "Amerikan fırını" yazıyor, 1922.

Library of Congress

MISIR EKMEĞİ

- 3 su bardağı mısır unu
- 1 su bardağı ekmeklik un
- 280 ml sıcak su
- 1 yemek kaşığı yoğurt
- 1 tatlı kaşığı tuz
- 2 yemek kaşığı tereyağı
- 2 çay kaşığı kabartma tozu

Fırını 220 dereceye ısıtın ve ekmeği pişireceğiniz döküm demir bir kabı ortadaki ızgaranın üzerine koyun. 20 dakika kadar fırın ve kap iyice ısınsın. Bu arada mikserde su, tereyağ ve yoğurt hariç tüm malzemeyi homojen hale gelene kadar karıştırın. Karışım mikserde yavaş yavaş dönerken tereyağ, yoğurt ve son olarak kaynatılmış ve ısısı 50 dereceye indirilmiş suyu azar azar ilave edin. 4-5 dk iyice karıştırın. Kıvamı önemlidir. Kek hamurundan daha katı bir kıvam elde etmeniz gerek. Kızmış kabın dibine yayın, üzerine çizikler yapın. Önce 220 derecede 10 dakika tencerenin kapağı kapalı, sonra 200 derecede 10 dakika daha pişirin. En son kapağı açarak bir 10 dakika daha pişirin. Sıcak kabı ters çevirip, ekmeği çıkarın, beze sarıp dinlendirin. Afiyet olsun.

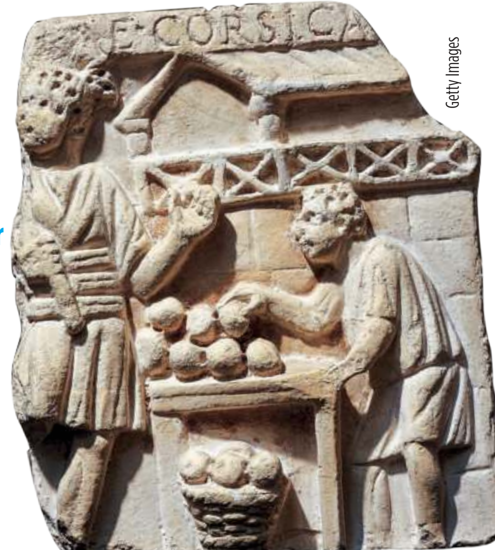
dan itibaren olmuştur. Yangın ve fare tehlikelerinden ötürü şehrin dışında ve akarsu kenarında değirmeni ile birlikte kurulan fırınlar, birkaç fırıncıya birden hizmet veriyordu. Fırıncının işi unu eleyip, kepeğini ayırıp, hamuru hazırlamaktı. Bu fırıncılar, yoksul ailelere bir sonraki hasatta ödemek üzere veresiye ekmek vererek toplumsal dengeyi de koruyorlardı. Veresiye satışların çetelesini biri müşteride kalan tahtalara çentik atarak tutarlardı. Fırıncı esnafı, ancak 13. yüzyılda belirli kurallar gözetilerek yapılan şehrin içindeki fırınlarına kavuştu.

Roma, tahıl öğütmek için su ve hayvan gücünden yararlanıyor, atların çevirdiği ilkel mikserler kullanıyordu. Eski çağlardan bu yana kadınların görevi olan ekmek yapma işi ise artık tamamen erkeklerin mesleği olmuştu. 10. yüzyıldan itibaren rüzgar değirmenleri de kullanılmaya başlandı. Ancak işin zor kısmı olan öğütme sonrası eleme, kavuzunu ve kepeğini ayırma işlemleri 1800'lere kadar hep aynı kaldı.

Rafine un ve beyaz ekmek de hâlâ pahalıydı. 1820'de Macaristan'da geliştirilen, İsviçre'de mükemmelleştirilen ve hemen yaygınlaşan modern değirmenler sayesinde bütün işlemler tek seferde halledilir oldu. Çağlar boyu buğday ekmeği daha üstün kabul edilmiş, "beyaz ekmek" ise bir statü sembolü olmuştur. Kaba ve koyu renkli ekmekler hizmetkarların, köylülerin tayını sayılmıştır. Öğütme teknolojisi gelişince, ekmek üretimi hızlandı. Rafine un üretimi artınca, beyaz ekmek ucuzladı ve herkes için ulaşılır hale geldi. Bu gelişmeler ekmeklerdeki bozulma sürecinin başlangıcına da işaret eder.

Bugün mayalanma sürecini hızlandıran maddeler, küflenmeyi önleyen kimyasallar, vitamin ve beyazlatıcı katkılar ve ambalajlama, dilimleme ile ekmek üretimi çağların birikiminden çok uzak bir noktadadır. Fırıncılar modern buğday çeşitlerinin ununun düşük kalitesinden ve yapay katkılar olmaksızın ekmek yapılamadığından şikayet etmektedirler.

Gün endüstriyel fırınlardan çıkan plastik torbalarda satılan, dilimlenmiş, kof ve lezzetsiz ekmeklerin günüdür. Belki fabrikasyon ekmeklerin karnı ve ruhu doyurmadığını keşfeden modern insanların sağlıklı, doygun ve pişkin eski ekmeklerini talep etme zamanları gelmiştir de geçiyordur bile.

Getty Images

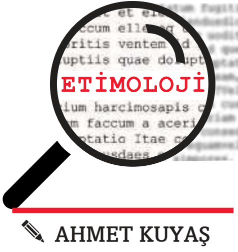
Roma'nın popüler mesleği fırıncılık

Ekmek, icat edildikten sonra insanoğlunun temel besini hâline geldi. Fırıncılık da 168 yılında Roma'da kurulan ilk loncadan bugünkü düzenlemelere kadar, en önemli iş kollarından biri oldu. Antik Roma dönemine ait kabartmada, fırıncı ekmek satıyor.

restorasyon [*isim;* Yenileme]

Fransız tarihinden 21. yüzyıl Türkiyesi'ne

Mimarlıkta duymaya alıştığımız 'restorasyon' kelimesi, AKP'nin genel başkan ve başbakan adayı Ahmet Davutoğlu'nun "12 yılda gerçekleştirilen büyük restorasyon hareketi kesintiye uğramayacak" cümlesiyle gündeme geldi.

AHMET KUYAŞ

Türk Dil Kurumu sözlüğünün mimarlık terimi olarak kabul ettiği "restorasyon" sözcüğü, Latince kökenli, Fransızca bir sözcüktür. Latince "iyileştirmek" anlamına gelen "*restauratio*" sözcüğünden türemiştir. Günümüz Fransızcasında "düzeltmek," "tamir etmek," "eski hâline kavuşturmak" ve "yedirip içirmek" anlamlarında bir edim sözcüğü olarak kullanılır. Bu son anlamıyla ilişkili olan ve günümüzde Türkçede de kullandığımız "restoran" (*restaurant*), yani "para karşılığında yemek verilen yer," sözcüğü bu sözcükten türemiştir. Ancak sözcük, bu anlamını almadan önce, yani 19. yüzyıla kadar, "gücü kuvveti yerine getiren içecek" anlamında kullanılmıştı.

"Restorasyon," günümüze kadar Türkçede bir tek harap hâldeki veya bazı bölümleri bozulmuş, yıkılmış eski yapıların ve tarihî eserlerin (ev, konak, cami, çeşme, vs.) eski biçim ve görünümlerine uygun olarak tamir edilmesi anlamında kullanılmaktaydı. Gerçi *#tarih* okurları son yıllarda bu işi yapanların sözcüğün tanımındaki, "eski biçim ve görünümlerine uygun olarak" kısmına pek saygı göstermediklerini, işlerini basit bir tamircilik gibi gördüklerini biliyorlar. Şimdilerde ise Fransızcada ikinci yüzyılını dolduran siyasal anlamıyla da kullanılacak gibi gözüküyor.

Fransız ressam Louis-Philippe Crépin'in 1814 tarihli eserinde, Bourbon restorasyonu sembolize edilmiş: XVIII. Louis, hırpalanmış Fransa'yı kendine getiriyor.

Fransa'da Birinci İmparatorluk dönemi (1804-1814) sona erip krallık rejimi yeniden kurulduğunda, yeni başlayan döneme "Restorasyon" (*Restauration*) adı verilmişti. Bourbon hanedanının Fransa'da son kez tahtta olduğu bu döneme (1814-1830) verilen ad, sonraları herhangi bir rejimin geri gelmesini, bir kurumun canlandırılmasını, bir felsefenin veya düşünce dizgesinin ihya edilmesini anlatan sözcük hâline de gelmiştir. "Eskiye dönüş" anlamına gelen sözcük, "gericilik" veya "karşı devrim" gibi açıkça taraf olan çağrışımlara neden olmadığı için de, tarihçiler ve siyaset bilimciler tarafından kolayca benimsenmiştir.

Ortaokul terk bir imparator

#3 Claudius Kasım

ALPER CANIGÜZ

Akıl hastanelerinin İsa Mesih ve Napoléonlar ile dolu olduğu bilinen bir gerçektir; uhrevi deliler ilkinin, dünyevi deliler ikincinin kimliğini benimser. Babaannesi, amcası ve eşini katlettikten sonra paranoid şizofreni teşhisiyle ömrünün kalanını geçirmek üzere Bakırköy Akıl Hastanesi'ne gönderilen Kasım'da öncelikle ilgimi çeken, apaçık dünyevi güç saplantılarına rağmen, kendini Napoléon değil Roma İmparatoru Claudius olarak tanıtmasıydı. Herhalde bunda, aynı bu büyük hükümdar hakkında rivayet edildiği gibi, hastalıklı, zayıf bir bünyeye, gülünç bir beden diline sahip bulunmasının etkisi vardı. Miladi takvimin başlangıç dönemi Roma hanedanı konusunda hakikaten dehşetli bir bilgi birikimi vardı Kasım'ın. Ortaokul terk birinin bu kadar şeyi nasıl öğrenmiş olabileceğini anlamak için birkaç kez ağzını aradıysam da, her seferinde, bizzat Roma İmparatoru Claudius olarak, asıl bunları bilmemesinin tuhaf sayılması gerektiği karşılığını aldım. Kasım, ruhunu bana satması için yaptığım teklifi, karşılığında istediği bir şey bulunmadığını söyleyerek geri çevirmiş, ben de ısrar etmemiştim. Ne de olsa, cehennem meselesinde gönüllülük esastır. Ancak bir akşam gözleri parlayarak odamı ziyaret ettiğinde, bu durumun değiştiğini anlamıştım; artık İmparator'un da gönlünde yatan bir aslan vardı.

"Eşim çok güzel yemek yapardı," diye başladı anlatmaya hikayesini Kasım. "Onu öldürdüğüm akşam pişirdiği mercimeğin tadı hâlâ damağımdadır. Burada çıkan gibi sulu değil, helmeli helmeli." Hayır, karısını kötü bir aşçı olduğu için öldürmemişti, bu netti. "Uyurken boğdum onu," diye devam etti şöyle bir yutkunup. "Taksiye atlayıp babaannemin Ayvansaray'daki evine gittim. O saatte beni karşısında görmek mi, elimdeki bıçak mı onu daha çok şaşırttı bilemiyorum. Kapının önünde karnını deştikten sonra soluğu Topkapı Otogarı'nda aldım. Sabaha karşı amcamın yaşadığı Düzce'deydim. Sabah namazıyla kalkıp sahibi olduğu konfeksiyon atölyesine gitme huyunu bildiğimden doğruca iş yerine gittim, odasında gırtlağını kestim."

"Tebrik ederim," dedim.

"Sinir krizi geçirdiğime karar verdiler. Deliymişim, o yüzden yapmışım bunları. Neticede buraya düştüm işte..." dedi Kasım acı bir tebessümle. "Kız kardeşlerim, annem ile babam, hatta baldızım ve kocası... Hepsi bizim apartmanda oturuyor. Kendimi kaybettiysem, o kadar yol yapmak yerine gidip onları katletmem daha mantıklı olmaz mıydı?" Akla yakındı, evet. "Hayır," diye devam etti Kasım. "Ben onları gayet bilinçli bir şekilde, seçerek öldürdüm. Augustus'a ihanet ettikleri için."

"Augustus?"

"Büyük dedem; babaannemin ikinci eşi, çok büyük bir imparatordu kendisi. Babaannem Octavia'yı onu zehirlediği için öldürdüm. Amcam Tiberius'a gelince, hiçbir zaman bir imparator kumaşı yoktu onda; kalın kafalı, zorbanın tekiydi. Roma'nın itibarını beş paralık etti."

"Peki ya eşiniz?"

"Messalina," diye mırıldandı Claudius belirgin bir hüzünle. "Beni sürekli aldattığını herkes biliyordu. Hiçbir şey olmamış gibi, her akşam bana öyle güzel yemekler pişirmesini kaldıramadım."

"Anlıyorum," dedim. "Peki ruhunuza karşılık ne istiyorsunuz?"

"Büyük dedem Augustus benim için bir tanrıdır," deyip alelacele ekledi: "Bütün Roma için öyledir, tabii. Bildiğiniz gibi Ağustos ayı onun ismini onurlandırmak üzere seçilmiştir. Ben de, onu gururlandırmak için, yılın on birinci ayının benim ismimle anılmasını istiyorum. O ayda doğmuşum çünkü."

"Hiç kimse fark etmeden bu işi yapmak zor olmaz mı?" diye sordum.

Yanıtını zaten tahmin etmekteydim: "İblis değil misin sen? Bulursun bir yolunu."

CLADIVSCASIM

Lanetliler envanteri

İlk sayımızda hikayesini duyurduğumuz ve her ay bu sayfalarda yer alan yazı serisi, Şeytan olduğu iddia edilen Abdülaziz Azer Bey'in, kendisine ruhunu satan insanlarla yaptığı sözleşme metinlerinden oluşmaktadır. Bu kişiler kısa biyografileriyle birlikte, ruhlarına karşılık hayattaki en büyük arzularının bulunduğu metinleri, kendi kanlarıyla imzalamıştır.

Koskoca Roma nasıl Bizans oldu !?

İnsanlar genellikle kendilerinden hangi isimle bahsedildiğini bilirler. İstisna olarak, öğrencilerin öğretmenlere gizlice lakaplar taktığı da olur. Ama gerek insanlara gerek devletlere, onların hiç haberdar olmadığı isimler takmak konusunda kimse tarihçilerin eline su dökemez.

I. Henry tahta çıktığında düz Henry'dir ve "İkincisi" olmayan bir "Birinci" yoktur. 1. Dünya Savaşı'nda, kimse "İkincisi ne zaman acaba?" diye düşünmemiş; yenilenler "Önümüzdeki savaşlara bakacağız, tarih uzun bir maraton, 2. Dünya Savaşı'nda taraftarımızı sevindireceğiz," dememiştir.

NE DE OLSA ADAMLAR KENDİLERİNİ ROMALI ZANNEDİYORDU.

Aklımda kaldığı kadarıyla, bu isimlendirmelerden biri de Bizans. Cüneyt Arkın'ın filmlerde kadınlara "Kahpe Bizans'ın yiğit güzeli," demesine bakmayın; gerçekte alacağı cevap "Bizans ne ki?" olurdu. Zira Bizans, kendisine ileride Bizans deneceğini aklından bile geçirmiyor, kendisini Roma zannediyordu.

İşte bu Roma İmparatorluğu, 1453'te yıkıldıktan yüz yıl sonra bir Alman tarihçi, "Bence bunlara Bizans diyelim," diye önermiş. Yani "Bizans," bir Alman tarihçinin söz konusu devletin yıkılışından yüz yıl sonra uydurduğu bir isim. Muhtemelen bu tarihçi de kendisinin Alman olduğunu bilmiyor zira adam Bavyeralı ve 1500'lerdeyiz. Ama biz bugün ona Alman diyoruz. Eh, "Bizans" diye isim taktığı Roma'nın intikamı olsun bu da.

Tarihçiler sadece devletler ve yöneticilere isim takmakla kalmıyor, ekonomimizin ve yönetim şeklimizin ne olduğuna da karar veriyor. 16. yüzyılda hiçbir tacir "Erken kapitalizm bitse de türev işlemlerle emeklilik fonlarını hortumlasak," demiyor ama hortumlamak istemediklerinden değil, ekonomilerine "erken dönem kapitalizmi" dendiğini bilmediklerinden. Yine birileri, iyi kötü bir cumhuriyette yaşadığını düşünebilir ama tarihçinin biri yıllar sonra çıkıp, o ülkenin uzun yıllardır cumhuriyet olmadığını iddia edebilir.

En güzel örnek yine Roma. Roma Cumhuriyeti tarihçilere göre MÖ 27'de Octavius'un başa geçmesiyle sona eriyor, yerini İmparatorluk alıyor.

KONSTANTİNOPOL SOKAKLARINDA "HOP BURAYA BAKICAN MI BİZANSLI" DİYE BAĞIRSAN KİMSE DÖNÜP BAKMAZDI.

Ama Romalıların, artık cumhuriyet olmadıklarından haberleri yok: Octavius sultan değil, padişah değil, bezirgân zaten değil ve kendisine "Eşitler arasında birinci" dedirtiyor. Senato, kağıt üzerinde de olsa var mı var. Octavius, yetkilerini Senato ve halk adına kullanıyor. Tabii o zaman da birtakım statükocular çıkıp, "Senato senatoluktan çıktı, 'eşitler arasında birinci'nin hık deyicisine dönüştü," diyor. E o dönemde karabiber lüks, kimse biber gazı falan yemiyor tabii ama akıbetlerini de pek bilmiyorum. Bu kağıt üzerinde cumhuriyet, galiba 3. yüzyıla, "Bu anayasa bize bol," diyen Diokletiyanus'a kadar da devam ediyor.

Ama işte bu fesat tarihçiler yok mu; kağıt üzerinde de olsa gül gibi cumhuriyete, "Ne cumhuriyeti, bu bildiğin otokrasi," deyip geçiyorlar. Ya da tarihçiler fesat falan değil ve bazen, insanların artık bir cumhuriyette değil de bir otokraside yaşadıklarını kabullenmeleri yüzlerce yıl sürebiliyor.

HARBİDEN YÜZLERCE YILLIK BU ROMA İMPARATORLUĞU'NA KİM NEDEN BİZANS DEDİ Kİ?

ESKİ REKLAMLAR

Bankaların ikramiye yarışı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de tasarruf bilinci henüz oluşmamıştı. Halkın çoğu yoksuldu; tasarruf yapabilecek durumda olanlar da paralarını altın ve gayrımenkule yatırıyordu. Bankalar birikimleri çekmek için 1930'dan itibaren ikramiye dağıtarak müşteri kazanmayı amaçladılar. İlk ikramiyeyi 1930'da İş Bankası dağıtmaya başladı. Bankadan kumbara alanlar arasında yapılan çekilişle yılda iki kez 1000 lira ödül verildi. Bu hamle başarılı olunca Ziraat Bankası da çekilişlere başladı.

1944'te kurulan Yapı ve Kredi Bankası, 1945'ten itibaren konut dağıtmaya başlayarak rekabeti arttırdı. Bankanın başarısı üzerine diğer bankalar da konut dağıtmaya başladı. Para ve kışlık ev dışında yazlık, köşk, tekne, dükkân ve mücevher gibi ödüller veriliyordu. 1960'ların başlarına gelindiğinde ikramiye çekilişleri önemli sosyal bir olgu haline gelmiş ve binlerce banka müşterisinin huzurunda yapılan çekilişler radyodan da canlı yayınlanmaya başlamıştı. 1960'ların gazete ve dergilerinin reklam gelirleri büyük oranda bankaların çekiliş ilanlarına dayanıyordu.

Bazı uyanık tasarruf sahipleri de çekiliş tarihine göre parasını bir bankadan diğerine taşıyordu. Devlet duruma el koyup düzenleme yapmaya çalıştıysa da çekilişler 1970'lerde de devam etti. Nihayet 1975'te alınan kararla 1976'dan itibaren bankaların ikramiye dağıtması yasaklandı.

Murat Toklucu arşivi

29 Temmuz 1970

PERUKSUZ PERUKLU

Polisten kurtulabilmek için peruk takan esrar satıcısı yaralı olarak ele geçirildi

KAYSERİ (THA) - Polisin elinden kurtulabilmek için pe-
... esrar kaçakçısı Salih Çizmeci bir bağ e-

30 Mayıs 1970

Tanınmamak için...

Tanınmamak için bir kuvaför dükkânından çaldıkları perukları başlarına takarak Bursa'da 4 dükkânı soyan üç kafadar hırsız mahkeme salonunda.. (Fotoğraf: THA.)

Perukalı hırsızlar...

BURSA (THA)- Bursa'nın kalabalık semtlerinde başlarına taktıkları peruklarla dört dükkân soyduktan sonra yakalanan Alaaddin Zorbilmez, Seyfi Sevil ve Halil Sayman adla-

19 Haziran 1963

TEDBİR FAYDA VERMEDİ

PERUKALI HIRSIZ, KEL CEMAL ELE GEÇTİ

ANKARA, Özel

[illegible]

ASAYİŞ

Hem kel hem suçlu!

Roma döneminde kelliğini saklamak isteyen erkeklerin kullanmaya başladığı peruk, saç ektirme teknolojisinin henüz ortaya çıkmadığı yüzyıllar boyunca kellerin avuntusu olmuştur.

Peruk, Türkiye'de 1960'lardan itibaren kel kafalı suçluların kendini gizleme aracı da oldu. Aralarında mutlaka bu sayede polisten kurtulanlar da olmuştur ama gazetelere haber olanlar, hep yakalanan kel suçlularla ilgilidir. Yakalanan ilk peruklu suçlu, Ankara ve İstanbul'da 30'a yakın soygun yapmaktan aranan Kel Cemal'dir.

Bu tarihten sonra peruk kullanımının kel suçlular arasında yaygınlaştığını ve çok sayıda haber yapıldığını görüyoruz. Anlaşılan peruklu suçluların yakalanması polisler için de büyük bir eğlence kaynağı olmuştur. Polisler zanlının peruklu ve peruksuz halinin fotoğrafını gazetelere servis etmekle kalmaz, bazı durumlarda zanlılarla hatıra fotoğrafı da çektirirdi. Peruklu kel suçlu haberleri de 70'lerde altın çağını yaşadıktan sonra 80'ler ve 90'larda azalarak bitecektir.

29 Ocak 1976

Kellikten bıkan Recep, peruk alarken yakalandı

17 Eylül 1976

Tanınmamak için peruk takan cezaevi kaçağı Mehmet Güneysu

Cezaevi firarisi perukla gezerken yakalandı

Kadın meselesi yüzünden Zabit Kaya isimli şahsı tabanca ile öldürdükten sonra cezaevine gönderilen fakat ziyaret gününde kaçmayı başaran Mehmet Güneysu (35) isimli şahıs perukla dolaşırken yakalanmıştır. Cezaevinden kaçtıktan sonra tanınmamak için perukla dolaşan Mehmet Güneysu dün Kartal'da ele geçirilmiştir. Fahim YENER

Hapis kaçağı peruksuz haliyle

Peruklu yankesici suçüstü yakalandı!

...e çıkarken peruk takan azılı yankesici Erdoğan Yolgider.

Mümin SERTBAŞ- İZMİR

Emniyet teşkilâtının modern çalışmasına ayak
uydurmaya çalışan bir sabıkalı başına geçirdiği
perukla yankesicilik yapmaya çalışırken suçüstü
yakalanmıştır.
Evli ve bir çocuk sahibi olan Erdoğan Yolgi-
der (28) isimli azılı yankesici Kemeraltı çarşısın-
da kalabalıkta sivil polislerin dikkatini çekmiş ve
çevrilip Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmiştir.
Polislere şimdiye kadar muhtelif cezaevlerin-
de 10 seneye yakın yattığını belirten azılı yankesi-
ci "Kemeraltı çarşısında ne arıyorsun?" sorusu-
na ise "Herkes gibi ben de çarşıda dolaşıyordum.
4 yaşında bir kızım var, onun nafakası için işarı-
yordum" şeklinde konuşmuştur.
Genel afla cezaevinden çıktığını belirten genç
sabıkalı daha sonra başındaki perukla ilgili olarak
"İzmir'in kalabalık semtlerinde sivil polislerin
tedbir aldığını biliyordum. Onların modern çalış-
malarına artık benim gibilerin de ayak uydurma-
ları gerektiğine inandım" demiştir.

Yankesicinin peruksuz hali.

8 Aralık 1974

Murat Toklucu arşivi

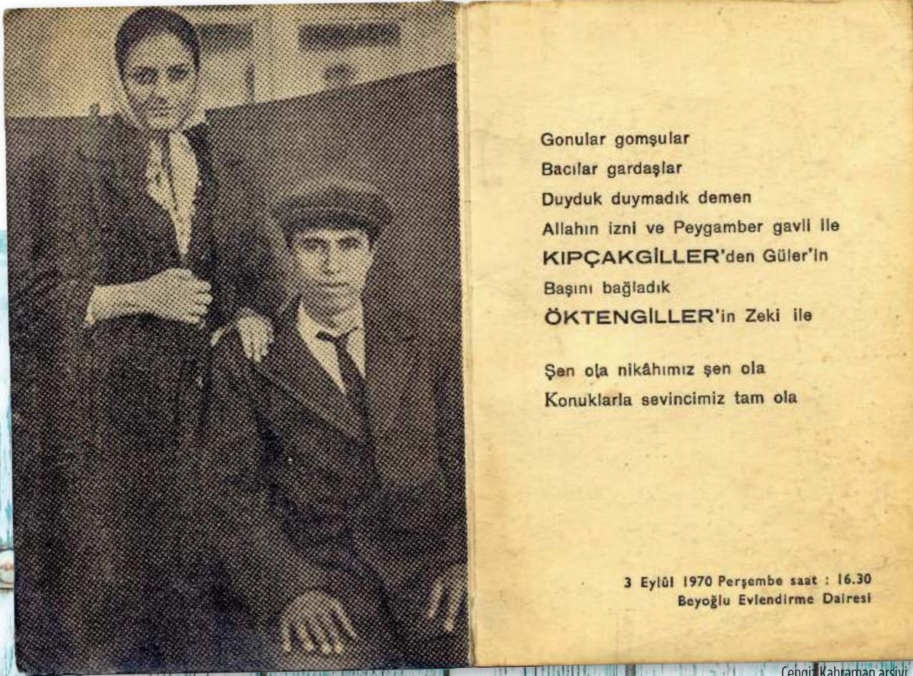
İki bin yıl önce bugünkü gibi günlük burç yorumları yoktu ama Marcus Manilius, astrolojinin esaslarını kaleme aldığı beş ciltlik *Astronomica* adlı eserinde burçların özelliklerine yer vermişti.

✎ ALP EJDER KANTOĞLU

DAVETİYE

Şen ola nikahımız…

3 Eylül 1970 tarihli davetiye, Zeki Ökten ve Güler Kıpçak'ın Beyoğlu Evlendirme Dairesi'ndeki nikahına çağırıyor. Bu "şakacı" davetiyeyi hazırlayan çiftten Zeki Ökten, ilerleyen yıllarda Türkiye'nin en başarılı yönetmenlerinden biri olurken, Güler Hanım da ünlü bir oyuncu oldu. Zeki Ökten, 2009'da hayatını kaybetti.

Gonular gomşular
Bacılar gardaşlar
Duyduk duymadık demen
Allahın izni ve Peygamber gavli ile
KIPÇAKGİLLER'den Güler'in
Başını bağladık
ÖKTENGİLLER'in Zeki ile

Şen ola nikâhımız şen ola
Konuklarla sevincimiz tam ola

3 Eylül 1970 Perşembe saat : 16.30
Beyoğlu Evlendirme Dairesi

Cengiz Kahraman arşivi

KAPAK KIZI

İsimsiz dilber

Büyük Gazete'nin 27 Eylül 1928'deki birinci sayfası "1928 yılı dilberi"ne ayrılmış. Detayların iç sayfalarda olduğu belirtilmesine rağmen, gazete bu meşhur dilberin ismini yazmayı unutmuş!

Cengiz Kahraman arşivi

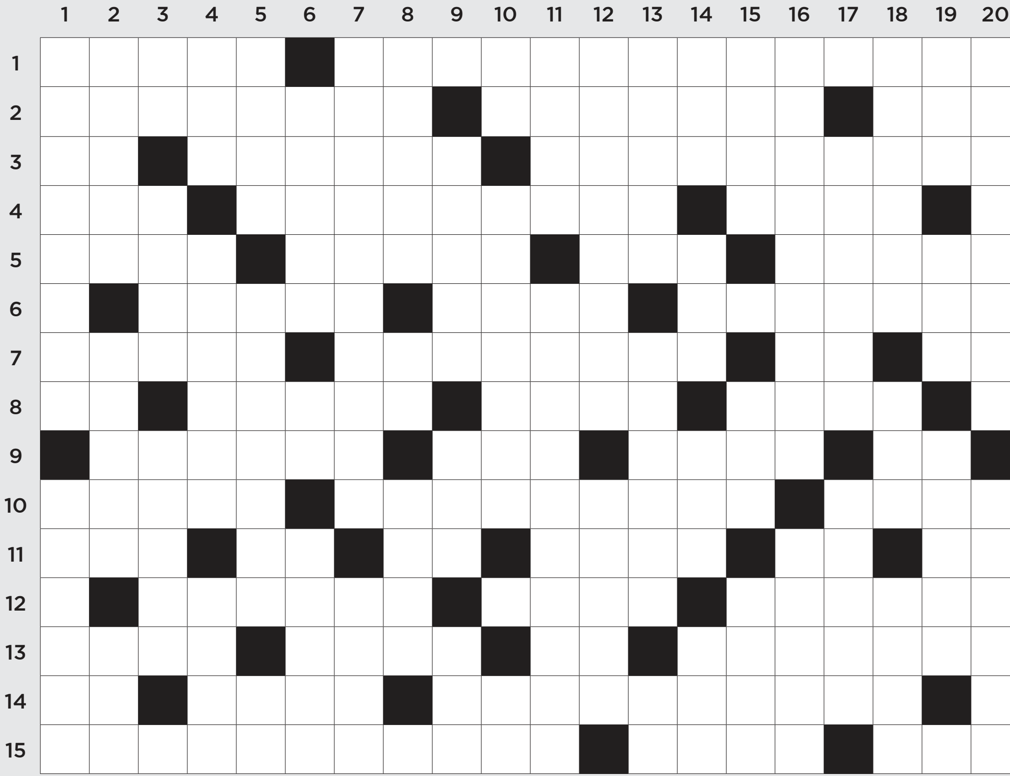
Getty Images

Kelimelerin efendisi Başak Burcu

Başak'ın gölgesinde doğanlar hayatları boyunca çalışmayı severler. Zanaatkârlık pek çoğu için biçilmiş kaftandır. Sebep ve sonuçlar üzerine kafa yormayı sevdiklerinden, sorgulanamayan bir zenginliğe karşı mesafeli dururlar. Kelimelerin efendisi, birer belagat ustasıdır. Bu özellikleriyle doğanın gizemli yollarla sakladığı pek çok sırrı ortaya çıkarmakta mahirdirler. Aynı zamanda çok hızlı yazabildiklerinden, çoğunlukla stenograflar Başaklar'dan çıkar. Bir kusur kabul edilirse eğer, utangaçlık Başak erkeğinin ilk yıllarında başına beladır. Bu yüzden gençlik yıllarında otorite karşısında elleri kolları bağlı kalır, konuşamaz bile. Başak kadını ise ne yazık ki doğurganlığa geldi mi sıra pek verimli değildir.

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**

SOLDAN SAĞA

1) 9. yüzyılda Arap egemenliğine karşı Azerbaycan'daki Hurremi hareketini yöneten, mal ve kadında ortaklığı savunan bir öğretinin kurucusu olan İranlı önder – 15. yüzyılda yaşamış, bilim, sanat ve edebiyatta büyük gelişmeler sağlamış, Timurlu soyunun son büyük hükümdarı ve şair. **2)** Ünlü Türk bilgin El Biruni'nin Batı dillerindeki adı – Büyük Okyanus'ta bir ülke – Satrançta bir taş. **3)** Baryum elementinin simgesi – Kendini beğenmiş kimseler için kullanılan bir alay sözü – Hitler'in dışişleri bakanı olup Nürnberg Mahkemesi tarafından yargılanarak idam edilen Alman diplomat. **4)** Vücutta biriken azotlu madde – Japonların ulusal dini Şintoizm'in güneş tanrıçası – Cennet kızı. **5)** Hayatını ya da kariyerini boşa harcamış kimse – Boğa güreşi yapılan alan – Yapma, etme – Durgun, dingin. **6)** Bolu ilinde turistik bir göl – Maden eşya üzerine vurulan bir cins cila – Sadrazamlar tarafından padişaha gönderilen yazılarda kullanılan iyi cins kâğıda verilen ad. **7)** Eski Türklerde şamanın hastaları iyileştirmek için okuduğu dualara verilen ad – Güney Amerika'da yetişen ve "dragon" da denilen bir meyve – Bir zaman birimi – Belirti, ipucu. **8)** Asaf Halet Çelebi'nin bir şiir kitabı – Üç bentten oluşan bir Batı şiiri türü – Argoda gizli yere verilen ad – Namzet. **9)** Yumurtadan yeni çıkmış ve henüz ayakları oluşmamış yavru kurbağa – Eskiden Rus İmparatorlarına verilen san – "Çinkirazı" da denilen bir meyve – İskambilde bir kâğıt. **10)** Bir pamuk cinsi – Eskiden çocuklar okula başlarken yapılan tören – Havada oksitlenmeyen bir element. **11)** "Çok önemli kişi" anlamında uluslararası kısaltma – Eski Mısır dininde, ruhun üç görünümünden biri – Güzel sanat – II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline karşı direnenlere ve bunların toplandıkları ıssız yerlere verilen ad – Tavlada "üç" sayısı – Bir nota. **12)** Ağırlık ve uzunluk ölçüleri için kabul edilmiş yasal ölçü modeli – Türk müziğinde bir makam – Meslek argosu. **13)** Boya ve badana yapmakta kullanılan silindir biçimli fırça – Yunan mitolojisinde aşk tanrısı – Çinko elementinin simgesi – İtalya'nın Sicilya Adası'nda bir kent. **14)** Şarkı, türkü – İri bir kertenkele cinsi – 1919'da Polonya Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olan ünlü besteci, piyanist ve devlet adamı. **15)** Fatih Sultan Mehmet'in yakın yardımcılarından olup İstanbul'un alınmasında büyük yararlılıklar göstermiş, aynı zamanda kaptanıderyalık yapmış Osmanlı veziri – Geminin rüzgâr alan yanı – Parlak kırmızı renkte bir süs taşı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

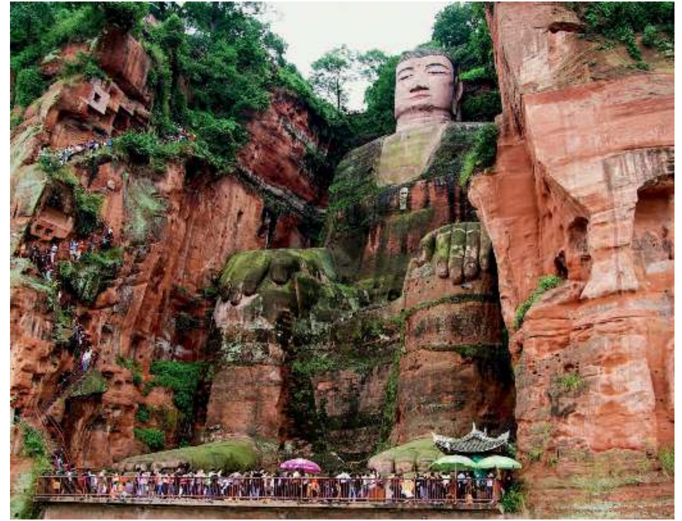
1) Hint-Türk İmparatorluğu'nun kurucusu olup aynı zamanda şair ve günce yazarı olarak da tanınmış devlet adamı – Osmanlı Devleti'nde önceleri halktan yalnız olağanüstü durumlarda, sonraları ise sürekli olarak toplanan vergi. **2)** Alanya ilçesinde, Kilikya Ermeni Krallığı döneminde yapılmış bir kale – "Evrensel hayat enerjisi" anlamına gelen, çok eski bir Japon sağlık tekniği – Silifke ilçesinde antik bir kent. **3)** Bizmut elementinin simgesi – Bir yarışın belirli uzaklığı kapsayan bölümlerinden her biri – Aşının tutması için yinelenmesi. **4)** Oyunda cezalı çocuk – "Dağkırlangıcı" da denilen bir kuş – Eski Romalıların ulusal giysisi olan geniş ve uzun harmani. **5)** Yeniçeri komutanları ve Eflâk beylerinin giydikleri tolga biçimindeki başlık – Uygunsuz bir işte ustalık kazanmış kişi – Hayvanlara vurulan damga. **6)** Yurdumuzda bir petrol bölgesi – Bir nota – Rahmaninov'un tek perdelik operası. **7)** 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı deniz kuvvetlerine komuta eden İngiliz kaptan – Osmanlı Devleti'nde tuz ya da şap satışı yapan belli bölgelere verilen ad. **8)** Bir çokluğu oluşturan varlıkların her biri – İlkel benlik – Kumar oynatan kişinin kazançtan aldığı pay. **9)** Açık yeşil renkli ve mayhoş bir elma cinsi – Kayısı, erik gibi meyvelerin kurusu – Şifalı kaynak suları ya da çamurla tedaviyi amaçlayan kuruluşlara verilen ad. **10)** Konut – Oruç ayı – Yemek. **11)** Vücutta oluşan derin kesin ya da zedelenme – Zerdüşt dininde iyilik tanrısı. **12)** Bir adın ya da sözcüğün baş harfi – Bir cins krem peynir. **13)** Hafif kadifemsi bir görünüş kazandırılmış sığır derisi – Dalkavuk – Romanya'nın plaka imi. **14)** Eski dilde kapı – Norveçli bir rock müzik grubu – İstenilen nitelikleri taşıyan – Poker, konken gibi iskambil oyunlarında aynı cins iki karta verilen ad. **15)** Bunama, bunaklık – Zaviye – Seven Spielberg'in tanınmış bir filmi. **16)** Cumhuriyet gazetesinin kurucusu olan gazeteci ve yazar – Canlı tempolu bir Latin dansı ve müziği. **17)** Yurdumuzun bir bölümüne verilen ad – Suriye'de Haçlılar tarafından yapılan müstahkem site. **18)** Kara kıta – Uçurum – Izgara. **19)** Brezilya'nın eski başkentinin kısa söylenişi – Oylumlu – Ortadoğu'da, işledikleri günahlardan ötürü yok edildiğine inanılan iki kentten biri. **20)** Dağcılık – Kaş kemerinin altına sıkıştırılarak kullanılan gözlük camı.

Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıran ilk 10 okurumuza *Büyük Sanatçıların Gizli Hayatları* adlı kitabı armağan ediyoruz.

#tarih
Ömer Avni Mah. İnönü Cad. Mithatpaşa Apt. No:48/11, 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu, İstanbul
info@tarihdergi.com

Geçmişin mimari harikaları

Leshan Budası, 1996'dan bu yana UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alıyor.

1 Hindistan'da bulunan, yapımı MÖ 800 yılına tarihlenen, dip noktasına 3.500 basamakla inilen dünyanın insan elinden çıkma en derin basamaklı kuyusu hangisidir?

- a Rohtas
- b Wan Bachran
- c Chand Baori
- d Nagakunda
- e Makli

2 İnkalar tarafından her biri yaklaşık 120 tonluk taşlarla inşa edilen Peru'daki Sacsayhuaman duvar taşlarının dikkat çeken en önemli özelliği nedir?

- a Hiç kırık taş olmaması
- b Aralık bulunmaması
- c Gümüşle kaplı olması
- d Yüksekliği
- e Rengi

3 1926'da keşfedilen ve içinde beş şehir, hacim açısından antik dünyanın en büyük piramidi Danta ve çağının ilerisinde bir yol ağı bulunan bölge hangisidir?

- a El Mirador
- b Nakbe
- c El Tintal
- d Machu Picchu
- e El Tigre

4 Günümüzde Pakistan'da bulunan, 4500 yıl önce ise dünyanın en büyük şehirlerinden olan Mohenjo Daro'daki konut mimarisinin en şaşırtıcı özelliği neydi?

- a Çok katlılığı
- b Balkonları
- c Camlı pencereleri
- d Çocuk odaları
- e Evlerde tuvalet bulunması

5 Hangi antikçağ yazarı o döneme yakın bir tarihte yaşamış olmasına rağmen antikçağın yedi harikasından sayılan Babil'in Asma Bahçeleri'nden hiç bahsetmemiştir?

- a Diodorus Sicilus
- b Herodotos
- c Strabo
- d Quintus Curtius
- e Rufus

6 İnşasından 15. yüzyıla kadar en büyük, sonrasında da desteksiz en büyük beton kubbeye sahip olma ünvanını elinde tutan yapı hangisidir?

- a Ayasofya
- b Floransa Katedrali
- c Rotunda
- d Pantheon
- e Caracalla Hamamı

7 Dünyanın en büyük taştan oyma Buda heykeli unvanına sahip Leshan Buda'sı hangi Çin hanedanlığı zamanında yapılmıştır?

- a Xia
- b Shang
- c Qin
- d Xin
- e Tang

8 Mimarı Miletli İsidore olan Ayasofya'nın ana kubbesini tamamıyla yıkan deprem hangi tarihte meydana gelmiştir?

- a 532
- b 558
- c 657
- d 1100
- e 1459

9 Yapılışından 64 yıl sonra Septimius Severus tarafından onarıldığı için Severus Duvarı olarak adlandırılan duvarın asıl ismi nedir?

- a Aurelius Duvarı
- b Anastasius Duvarı
- c Hadrianus Duvarı
- d Servius Duvarı
- e Antoninus Duvarı

10 Antikçağın yedi harikasını günümüzde de kullanılan haliyle ilk kim listelemiştir?

- a Augustinus
- b Bizanslı Philo
- c Mimar Sinan
- d Prokopios
- e Benjamin Franklin

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ 1.c, 2.d, 3.a, 4.b, 5.c, 6.c, 7.d, 8.b, 9.b, 10.e **DOĞRU CEVABI VERENLER:** Doğru cevabı veren olmamıştır.

BU NEDİR?

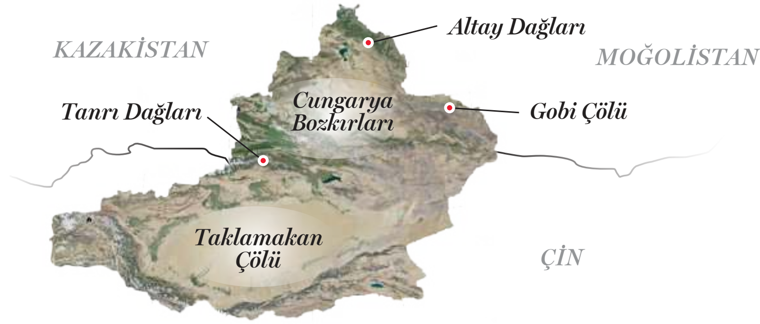
Geçen ayın çözümü:
Topçu dürbünü

Doğru cevabı verenler:
Yavuz Okan, Levent Suberk

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ VE KAZANANLARI
Emre Altındal, Yahya Çelik, Kenan Duman, Ayşe Ergün, Sevim Helvacı, Yetiş Kayık, Adil Koçver, Ekin Onat, Kerem Utku Örer, Fatih Yüce

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Y	U	S	U	F	H	A	S	H	A	C	İ	P		Z	E	U	G	M	A
2	E	L	İ	F	İ		F	A		T	E		A	N	A	R	Ş	İ		Y
3	Ş	U		A	L	İ		N	L		M	N		A	T	T	İ	L	A	
4	İ	N	A	K		M	A	D	A	M		İ	K	A		E		İ	T	İ
5	L	E	K		İ	B	R	A	H	İ	M	P	A	Ş	A		İ	K	A	Z
6	O	K	T	A	Y	A	S	L	A	N	A	P	A		V	İ	P		M	A
7	R	E	A	L	İ	T	E		N	İ	K	O	T	İ	N		E	L	A	M
8	D		Ş	A	L		N	B	A		U	N		M	İ	S	K	İ	N	
9	U	T		Ş	İ	Ş	L	İ		İ	S		İ	P		T	A	V		K
10		E	T	İ	K		Ü	L	Ü	Ş		A	L	A	K	A		A	S	U
11	A	B	A	Y		E	P	İ	S	T	O	M	O	L	O	J	İ		A	H
12	H	R		A	P	N	E		K	A		N		A	V		T	U	T	İ
13	F	İ	T		L	Ö	N	G	Ü	R	D	E	K		A	F	E	R	İ	N
14	E	Y	A	L	E	T		A	R		U	Z	A	K	D	O	Ğ	U		U
15	Ş	E	Y	H	B	E	D	R	E	D	D	İ	N		A	L	İ	Ş	A	R

Etnik kökenin tarihsel dönüşümü

Etnik bilincin yaygın olduğu günümüzde, etnik grupların ezelden beri bugünkü hâlleri ile var oldukları varsayılmakla kalınmaz, var olmuş olmaları gerektiğine de inanılır. Ama gerçekten öyle gözükmüyor.

İSENBİKE TOGAN

Bugünün kaygıları, bazen geçmişi de benzer şekilde değerlendirmemize sebep olur. Günümüzde etnisite, dinî inanç ve mezhepçilik geçmişe bakışımızı da şekillendirmekte, geçmiş de bunlardan nasibini almaktadır. Etnik bilincin yaygın olduğu günümüzde, etnik grupların ezelden beri bugünkü hâlleri ile var oldukları varsayılmakla kalmaz, var olmuş olmaları gerektiğine de inanılır.

Orta Asya haritasına baktığımız zaman, herhalde herkes Gobi ve Taklamakan çöllerinin nerede olduğunu hemencecik bulabilir. Taklamakan'ın kuzeyinde Tanrı Dağları, onun da kuzeyinde Cungarya bozkırları vardır. Ancak bu isimler neye delalet eder pek bilmeyiz.

Bölgeye adını veren Cungarlar bir Batı Moğol grubu idi. Bizim tarihlerimizde isimleri Kalmak/Kalmuk şeklinde geçer. Rivayete göre 14-15. yüzyıllarda Orta Asya'da birçok Türk ve Moğol grubu yeni bir dalgayla Müslüman olunca, olmayanlara Kalmak denmişti. Bunlar İslâmiyet'e değil Budizme meyletmişlerdi. 16. yüzyılda Orta Asya'da ilginç bir bölünme yaşandı: Türk dili konuşanlar, Tuğluk Temür başkanlığında İslâmı kabul ederken, bazı Moğol kabileleri de bunlara katılmış ve kendilerini Türk dili ile ifade eder olmuşlardır. Önce eski Tengri dininde kalıp sonra da Budist olanlar ise Moğolca konuşma yolunu seçmişlerdir.

Moğolca konuşanların doğu grubu, bugün Moğolistan'da ve Çin'deki İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde bulunmaktadır. Batı grubundan söz edince de Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde eski Korla şehri civarındaki ve Rusya Federasyonu Kalmuk Cumhuriyeti'ndeki Torğutlar akla gelir. Bunlar, bizim bildiğimiz Türkçe konuşan ve Müslüman Turgutların akrabalarıdır. Turgutların tarihsel serüveni çok ilgi çekicidir (bkz. Turhan Turgut, "Çin-Rusya Arasında Turgutlar, Unutulan Budistler"). Günümüzde de Kafkasya Kalmuk bölgesindeki Torğutların bir kısmının 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD New Jersey bölgesine de yerleşmiş olduklarını görürüz. Budist Torğutlar ve Müslüman Turgutların tarihsel serüvenini anlamanın yolunun bugünkü etnisite ve inanç dünyasından geçmediği aşikardır. 17-18. yüzyıllarda Turgutlar, Anadolu'ya gelip yerleştiler. Torğutlar ise Cungar konfederasyonuna mensup idiler. Bu isim Moğolca *cegün ğar* "sol kol" deyiminin kısaltılmış şekli idi. Kısacası 17-18. yüzyıllarda Kalmuk camiasına *cegün ğar*'dan mülhem Cungar deniliyordu. Haritalarda gördüğümüz Cungarya adı da buradan geliyor. Cungar bir kabile adı değildi. Bu konfederasyon Torğut gibi farklı adlar taşıyan kabilelerden oluşuyordu. Bunlardan biri de Cungar hanlarının dayandığı Çoros kabilesi idi. Moğolca konuşanlar arasında Çoros olarak bilinen bu kabileye, Türkler Coras diyordu. Bunlarda Mirza Fazıl Şah b. Mahmud Coras, Farsça yazdığı iki eserle tarihimizde iz bırakmıştır. Biri hacı hocalardan ve kadınlardan söz eden *Aşıkların Dostu* (*Enisü't-talibin*) diğeri de bütün bu kişileri dışlayarak yazdığı *Tarih* adlı kitaptır. Mirza Fazıl, *Tarih*'ini erkeklerin faaliyetlerinin ele alındığı bir siyasi tarih şeklinde yazmıştır. Böylece 17. yüzyıl Kaşgar hayatını iki değişik yönden görmemiz mümkündür. Bu eserlerde Corasların Çoroslarla akrabalığından söz edilmez.

Bir yüzyıl önce, önce Kaşgar sonra da Keşmir'de hüküm sürmüş olan Mirza Haydar Duğlat'ın, *Tarih-i Reşidi* eserinde, "eğer birileri Müslüman değilse, ne kadar akraba olurlarsa olsunlar, ben onları akrabam olarak görmem" mealinde bir ifadesi vardır. Kısacası 16. yüzyılda din, inanç akrabalık ve kökenden önce gelir olmuştur. Haydar Duğlat'ın sözleri Mirza Fazıl için de geçerlidir. Her ikisi de birer yüzyıl arayla olsa da bölünmüş bir dünyanın mensupları idiler. Ancak 17. yüzyıl sonunda inanç farklılığı dille perçinlenmiştir.